

Δ. ΓΙΑΝΝΙΑ - Δ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

ΝΕΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

τάξις ΣΤ' 62

12.000
06

ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΙΑ — ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

46107

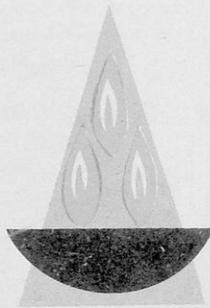
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΤΑΞΙΣ ΕΚΤΗ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

Άριθ. Έγκρ. Υπουργείου Παιδείας 67002/19-6-1956

Νέα έγκρισις : 103901/21-7-1967

ΦΩΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΙΑΣ

62

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ 6 — ΤΗΛ. 317.691 — ΑΘΗΝΑΙ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Δ/ΣΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20-6-1956

Ἀριθμ. Πρωτ. 68742

Πρὸς

Τοὺς κ. κ. Δ. Γιαννιᾶν — Δ. Γιαννάκων
Λομβάρδου 153

Ἐνταῦθα

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 67002/19-6-56 πράξεως τοῦ Ἵπουργείου μετὰ σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κ.Γ.Δ.Σ.Ε. ἐνεκρίθη διὰ μίαν διετίαν ἀρχοχομένη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους 1956-57 τὸ ὑποβληθὲν εἰς τὸν διενεργηθέντα σχετικὸν διαγωνισμὸν βιβλίον σας «**Ἱστορία Νέων Χρόνων**» ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως προβῆτε εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ βιβλίου σας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν οικείων Ἐπιτροπῶν καὶ μετὰ τὴν θεώρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου ἐκτυπώσῃτε τοῦτο, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἔγκρισις αὕτη παρέχεται ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διορθώσεως τῶν σφαλμάτων καὶ δύναται νὰ ἀνακληθῇ ἀνά πάσαν στιγμὴν.

Πᾶν βιβλίον μὴ φέρον αὐτολεξεί τὴν παροῦσαν δὲν εἶναι ἐγκριμένον.

Ἐντολῇ Ἵπουργοῦ
Ὁ Διευθυντής
Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Ἑλλάς, ἡ πατρίς μας, ἔχει τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ τὴν πλέον ἐνδοξὴν ἱστορίαν ἀπὸ κάθε ἄλλην χώραν εἰς τὸν κόσμον. Κανένας ἄλλος λαὸς δὲν ἔφθασεν εἰς τόσον ὑψηλὸν σημεῖον πολιτισμοῦ, ὅτε ἀνέδειξε τόσους μεγάλους καὶ φωτισμένους ἀνδρας.

Ὅλοι παραδέχονται διὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο τὸ σχολεῖον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ πολιτισμένα ἔθνη μελετοῦν τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων μας, διὰ νὰ ἀντλήσουν ὠφέλιμα διδάγματα καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἀναπτύξουν ἀκόμη περισσότερο τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τους. Διότι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Οἱ Ἡρωικοὶ Χρόνοι. Τὴν ἀρχαιοτέραν περίοδον τῆς ἱστορίας μας τὴν ὀνομάζομεν Ἡρωικὸς χρόνος, διότι τότε ἔζησαν οἱ φημισμένοι ἥρωες: Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς, ὁ Ἰάσων, ὁ Ὀρφεύς καὶ τόσοι ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔκαμον ὑπεράνθρωπα ἥρωικά κατορθώματα. Τότε ἔγινεν ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, ὁ Τρωικὸς πόλεμος καὶ αἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύς, πρὸς τόσον μᾶς εὐχαριστοῦν, ὅταν τὰς ἀκούωμεν ἢ ὅταν τὰς διαβάζωμεν. Τὴν ἱστορίαν τῶν ἥρωικῶν χρόνων τὴν μανθάνομεν εἰς τὴν Τρίτην τάξιν.

Οἱ Ἀρχαῖοι Χρόνοι. Εἰς τὴν Τετάρτην τάξιν διδασκόμεθα τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης καὶ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος. Προχωροῦμεν εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἠνωμένοι ἐνίκησαν τοὺς βαρβάρους Πέρσας εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιάς, καὶ ἔδωσαν τὸ παράδειγμα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι ἡξέυρον νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἐνδοξὸς ἐποχὴ τοῦ Περικλέους.

Κατόπιν ἔρχεται ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ οἱ Τριάκοντα Τύρανοι. Ἀκολουθεῖ ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων μετὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελο-

πίδαν. Συνέχεια ο Φίλιππος και ο Μ. Ἀλέξανδρος και τέλος οί διάδοχοι του Μ. Ἀλεξάνδρου ἕως τὸ ἔτος 146 π.Χ., πὸν οί Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλλάδα.

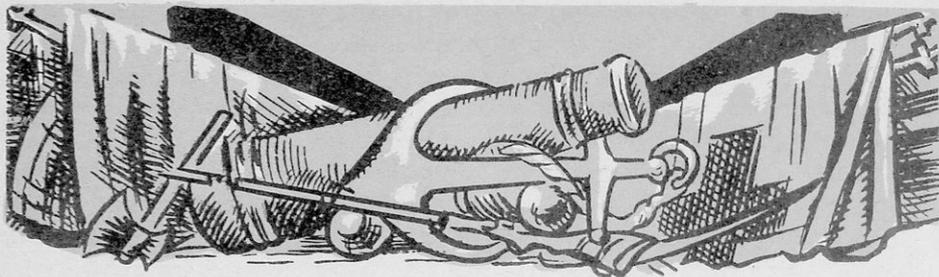
Ἀπὸ τὸ ἔτος 146 π.Χ. ἕως τὸ 1ον ἔτος πὸν ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς και 330 ἔτη ἔπειτα ἀπὸ τὴν γέννησίν Του, ἡ πατρίς μας ἦτο ὑποδουλωμένη εἰς τοὺς κατακτητὰς Ρωμαίους.

Οἱ Βυζαντινοὶ Χρόνοι. Εἰς τὴν Πέμπτην τάξιν ἐμάθομεν, ὅτι ἀπὸ τὸ ἔτος 330 μ. Χ. ἀρχίζει μία νέα περίοδος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας. Διότι τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἴδρυσεν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀδελφωμένος μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, συνειργάσθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον και παρουσίασαν καινούργια ἔργα προόδου και πολιτισμοῦ. Ἐνθυμεῖσθε τὰ ὀνόματα τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου, τοῦ Μ. Θεοδοσίου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Κωνσταντῖνου Πρωγωνάτου, τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου, τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ και τοῦ Κωνσταντῖνου Παλαιολόγου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο ὁ τελευταῖος μαρτυρικὸς ὑπεραπιστῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως και τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν και ὑπεδούλωσαν τὸ 1453 μ. Χ. οἱ Τούρκοι.

Τὴν συνέχειαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι σήμερον, θὰ τὴν μάθωμεν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦτο. Εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ Ἕλληνες.

Ὅπως πολλές φορές συμβαίνει εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὠρισμένα γεγονότα, π.χ. ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τόπου τῆς κατοικίας, ἡ ὀρφάνια, μία καταστροφὴ ἀπὸ πυρκαϊάν ἢ σεισμόν, κάποια ἀπροσδόκητος κληρονομία, φέρουν μίαν γενικὴν ἀναστάτωση εἰς τὴν ζωὴν μας· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὰ ἔθνη συμβαίνουν κατὰ διαστήματα ὠρισμένα γεγονότα μεγάλης σημασίας, τὰ ὁποῖα φέρουν μίαν γενικὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς των.

Διὰ τοῦτο οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς ὅταν ἐξιστοροῦν τὴν ζωὴν τῶν λαῶν, σταματοῦν ἀναγκαστικῶς εἰς ὠρισμένα μεγάλα γεγονότα, εἰς ὠρισμένας σημαντικὰς χρονολογίας. Αἱ ἱστορικαὶ αὐταὶ χρονολογίαι θεωροῦνται ὡς σταθμοί, διότι ἀποτελοῦν τὸ τέρμα μιᾶς περιόδου, ἀλλὰ συγχρόνως ἀποτελοῦν τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἄλλης νέας περιόδου. Ἀνοίγουν δρόμους καινούργιους, καινούργιους ὀρίζοντες εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἔθνους ἢ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος γενικῶς.

Μία τέτοια σημαντικὴ χρονολογία, ἕνας σταθμὸς σημαντικὸς εἰς

τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας, εἶναι καὶ ἡ θλιβερὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς 29ης Μαΐου 1453, ποῦ ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινουπόλιν.

Ἄπὸ τὸ ἔτος αὐτό, ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ὑποτάσσεται εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ ἡ ἐλευθέρη ζωὴ τῶν Ἑλλήνων σταματᾷ. Ἀρχίζει ἡ πικρὴ σκλαβιά ! Ἡ δουλεία ἐπιβάλλει παντοῦ τὸν ἀπαίσιον ζυγὸν τῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ βυθίσῃ εἰς τὰ σκότῃ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων. Καμμία βοήθεια, καμμία ἐλπίς σωτηρίας δὲν φαίνεται ἀπὸ πουθενά πλέον !

Τί θὰ ἐγένετο ἄραγε ; Θὰ ἔσβηνεν ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ χριστιανοσύνη ; Θὰ ἠνάγκαζε τάχα ὁ φοβερὸς κατακτητὴς ὄλους τοὺς χριστιανούς νὰ γίνουιν μωαμεθανοὶ μὲ τὴν βίαν ; Θὰ τοὺς ἔπαιρνε τὰς περιουσίας ; Θὰ ἔκλεινε τὰς ἐκκλησίας των ; Θὰ τοὺς ἔκαμνε δούλους ; Ὅλοι αὐταὶ αἱ ἀμφιβολαὶ ἐβασάνιζον τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰς πρώτας ἐκείνας ἡμέρας τῆς ὑποδουλώσεως.

Ἄλλὰ ὁ Μωάμεθ, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποῦ ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγένετο ἀπόλυτος κύριος καὶ κληρονόμος τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἐσκέφθη σοβαρά, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὴν κρατήσῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν του.

Πρῶτα-πρῶτα ἔσκέφθη, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἤμποροῦσαν νὰ κάμουν σταυροφορίαν, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἀδελφοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐμποδίσῃ μίαν τέτοιαν σταυροφορίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸ σχίσμα, ποῦ ὑπῆρχε μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐθεώρησε συμφέρον του νὰ φροντίσῃ διὰ νὰ διατηρηθῇ αὐτὸ τὸ σχίσμα.

Ἐπειτα εἶδε, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν λαὸς ἐργατικός, φιλοπρόοδος καὶ πολιτισμένος. Ἐσκέφθη τότε ὅτι ἦτο συμφέρον του νὰ φερθῇ πρὸς τοὺς ὑποδουλωμένους μὲ ἀγάπην καὶ καλωσύνην. Ἔτσι θὰ εἶχε διπλὴν ὠφέλειαν. Πρῶτον θὰ ἐξοῦσαν εἰρηνικὰ καὶ τὰ δύο στοιχεῖα, δηλαδὴ οἱ κατακτητὰ καὶ οἱ ὑποδουλωμένοι, καὶ δεῦτερον ὅτι οἱ ὑποδουλωμένοι εὐχαρίστως θὰ ἐργάζοντο καὶ θὰ ἐβοηθοῦσαν, διὰ νὰ προοδεύσῃ καὶ νὰ εὐτυχίσῃ ἡ νέα Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἄπὸ αὐτοῦ τοὺς λόγους παρεκινήθη ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νὰ μὴ κακομεταχειρισθῇ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ μὴ τοὺς κάμῃ διὰ τῆς βίας μωαμεθανούς, ἀλλὰ νὰ τοὺς προστατεύσῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ μερικὰ προνόμια, διὰ νὰ μὴ αἰσθάνωνται βαρὺν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Τὰ προνόμια αὐτὰ ἦσαν καὶ θρησκευτικὰ καὶ πολιτικά.

Τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ, ὡς προνοητικὸς κυβερνήτης, εἶδε ὅτι οἱ χριστιανοί, τρομοκρατημένοι ἀπὸ τὴν μεγάλην συμφορὰν τῆς ὑποδουλώσεως, εὐρίσκοντο εἰς ἀπελπισίαν καὶ ἀπόγνωσιν. Ἐκρίνε τότε ὅτι ἦτο ἡ κατάλληλος στιγμή, διὰ νὰ δείξη τὰ ἀγαθὰ του αἰσθήματα.

Ἐγνώριζε βεβαίως ὅτι οἱ χριστιανοί τῆς Ἀνατολῆς ἐτιμοῦσαν τὸν πατριάρχην των ἀνέκαθεν, σχεδὸν ὅπως καὶ τὸν αὐτοκράτορά των. Μὲ τὴν πτώσιν ὁμως τοῦ Βυζαντίου, οἱ χριστιανοί δὲν ἔχασαν μόνον τὸν αὐτοκράτορά των, ἀλλὰ ἔμεινε καὶ τὸ Πατριαρχεῖον χωρὶς πατριάρχην.

Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν ὁ Μωάμεθ νὰ ἐπιτρέψη εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ ἐκλέξουν νέον πατριάρχην. Μὲ τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν ἔδειχνε τὰς καλὰς του διαθέσεις πρὸς τοὺς χριστιανούς καὶ τοὺς ἐστερέωνε τὴν ἰδέαν, ὅτι ἤμποροῦσαν νὰ ζήσουν εἰς τὴν νέαν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, χωρὶς νὰ χάσουν οὔτε τὴν θρησκείαν των, οὔτε τὴν γλώσσάν των, οὔτε καὶ τὸν ἔθνισμόν των.

Ἐξοῦσεν ἐκεῖνα τὰ θλιβερά χρόνια ἕνας λαμπρὸς θεολόγος, ὁ Γεώργιος Σχολάριος. Ὁ Σχολάριος ἦτο πολὺ μορφωμένος, ἀλλὰ ἦτο καὶ φοβερὸς πολέμιος τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, δηλαδὴ τῆς Ἀνατολικῆς μὲ τὴν Δυτικὴν. Ἐναν τέτοιον ἄνθρωπον ὠνεيرهῦετο νὰ εὑρῆ καὶ ὁ σουλτᾶνος, διὰ νὰ τὸν ἀνεβάσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Μερικοὺς μῆνας λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν, συνεκεντρώθησαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν γύρω ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξέλεξαν πατριάρχην τὸν Σχολάριον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ κληρικὸν ὄνομα Γεννάδιος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν, προσεκάλεσε ὁ Μωάμεθ τὸν νέον πατριάρχην εἰς τὰ ἀνάκτορά του. Ἐκεῖ τὸν ὑπέδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ συνωμίλησαν ἀρκετὴν ὥραν φιλικῶς. Ὅταν τέλος ἤρθε ἡ στιγμή νὰ φύγῃ, τοῦ ἐδώρησε ὁ σουλτᾶνος ἕνα πολῦτιμον δεκανίκιον καὶ τοῦ εἶπεν διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

«Πατριάρχευε μὲ ἡσυχίαν καὶ θὰ ἔχῃς τὴν φιλίαν μας δι' ὅτιδὴποτε θελήσης. Νὰ διατηρήσης μάλιστα καὶ τὰ προνόμιά σου, ὅπως καὶ οἱ προκάτοχοί σου πατριάρχαι».

Ἐπειτα τὸν συνώδευσε ἔξω τὴν ἐξώθυρον τῶν ἀνακτόρων, τὸν ἔβο-

ήθησε να άνεβή εις καταστόλιστον άλογον και διέταξε τους αύλικούς του να τον συνωδεύσουν εφιπποι έως το Πατριαρχεϊον.

Άμέσως κατόπιν ο Μωάμεθ έκαμε και διάταγμα, όπου εγραψε τα δικαιώματα, δηλαδή τα προνόμια, που έδιδε εις τον πατριάρχη. Τα προνόμια αυτά ησαν τα έξης:

1. Ο πατριάρχης είναι ο άνωτερος έπόπτης όλων των ιερωμένων δηλαδή των επισκόπων, των ιερέων και των μοναχών και επιβλέπει όλους τους ναούς, τα μοναστήρια και τας περιουσίας των.

2. Ο Πατριάρχης διορίζει τους μητροπολίτας και τους επισκόπους.

3. Αύτος δικάζει και τιμωρεί κάθε κληρικόν που παρεκτρέπεται.

4. Άποφασίζει δια κάθε εκκλησιαστικόν ζήτημα και ιδίως δια τα δογματικά.

5. Έχει το δικαίωμα να δικάζη και να λύη τας διαφορας μεταξύ των χριστιανών είτε μόνος του, είτε με τους επισκόπους του.

6. Ο πατριάρχης και ολος ο χριστιανικός κλήρος άπαλάσσεται από κάθε φορολογίαν.

7. Ημπορεί ο πατριάρχης να βάζη φόρον εις τους κληρικούς και εις τους χριστιανούς του δια τας ανάγκας της Έκκλησίας.

8. Η Τουρκική κυβέρνησις έχει καθήκον να ακούη τας γνώμας του πατριάρχου, όταν πρόκειται δια τα συμφέροντα των Έλλήνων.

Τα δικαιώματα αυτά που έδωσε ο σουλτάνος εις τον άρχηγόν της Έκκλησίας μας, έκαμον τους Έλληνας να συνέλθουν από την πρώτην των ταραχήν, που τους έπροξένησεν ή υποδούλωσις.

Άπό τότε, ψυχή του έθνους έγινε πλέον ο πατριάρχης. Αύτος ητο ο Έθνάρχης μας. Γύρω του συνεκεντρώθησαν αι έλπίδες και τα όνειρα όλων των Έλλήνων. Αύτος ητο ή παρηγοριά του Γένους μας εις τα τετρακόσια χρόνια, που έμεινε σκλαβωμένον εις τους Τούρκους.

Α Ι Κ Ο Ι Ν Ο Τ Η Τ Ε Σ .

Ο Μωάμεθ, μόλις συνήλθε από την μέθην της μεγάλης του νίκης, ήθέλησε να οργανώση το κράτος του και τους λαούς που κατέκτησε. Τον σουλτάνον, κυρίως τον ένδιέφερε τότε, πώς θα ήμπορούσε να εισπράξη τους φόρους. Γιατί οί Τούρκοι ησαν άνθρωποι των πολέμων, συνηθισμέ-

νοι να ζούν από τα λάφυρα και από τα προϊόντα των χωρών που κατακτούσαν.

Ο Μωάμεθ, καθώς και οι διάδοχοί του, προσπαθοῦσαν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των καὶ νὰ στερεώσουν τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Κυρία ἀπασχόλησις τῶν Τούρκων ἦσαν τότε τὰ πολεμικά.

Ἀπεναντίας, οἱ σκλαβωμένοι Ἕλληνες περιορίσθησαν πλέον εἰς τὰ εἰρηνικά ἔργα. Εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τὰς πόλεις κατεγίνοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων τους, ἢ ἡσχολοῦντο εἰς διαφόρους τέχνας, εἰς τὸ ἐμπόριον ἢ εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἦσαν ἐργατικοί, φιλοπρόοδοι, ἐξοῦσαν ἀγαπημένοι, ἀλληλοβοηθοῦντο καὶ ὑπεστηρίζοντο μεταξύ των.

Εἰς πολλὰ μάλιστα χωρία καὶ εἰς πολλὰς πόλεις ἦσαν τόσο καλὰ ὀργανωμένοι, ὥστε εἶχον ἰδικὰς των κοινότητας μὲ ἰδικούς των ἄρχοντας, πού τοὺς ὠνόμαζον δημογέροντας ἢ προεστοὺς ἢ ἐπιτρόπους.

Τὰς κοινότητας βεβαίως αὐτὰς τὰς εἶχον ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὰς διετήρησαν ὁμως καὶ τὰς ὀργάνωσαν ἀκόμη καλλίτερα εἰς τὰ δυστυχή ἐκείνα χρόνια τῆς δουλείας.

Οὗ σουλτᾶνος προέβλεψε, ὅτι αἱ κοινότητες ἤμποροῦσαν νὰ ὠφελήσουν καὶ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὰς κατήργησεν. Ἔδωσε μάλιστα καὶ τὸ προνόμιον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τὰς διατηρήσουν.

Βεβαίως οἱ Ἕλληνες, ὡς ὑπόδουλοι, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Ὡστόσο ὁμως πολλὰ ζητήματα τὰ ἐκανόνιζον οἱ δημογέροντες ἢ προεστοὶ τῆς κοινότητος. Αὐτοὶ ἐφρόντιζον νὰ εἰσπράττουν τοὺς φόρους τοῦ χωρίου καὶ νὰ τοὺς παραδίδουν εἰς τὸν Τούρκον διοικητὴν.

Τὸ ποσὸν τοῦ φόρου πού θὰ ἔβιδε κάθε χωρίον ἢ κάθε ἐπαρχία ἦτο ὠρισμένον ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἀρχὴν. Οἱ ἄρχοντες ὁμως τῆς κοινότητος ἐκανόνιζον, τί ποσὸν ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ κάθε φορολογούμενος. Αὐτοὶ, ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος, παρουσιαζόντο εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς διὰ νὰ ὁμιλήσουν καὶ νὰ τακτοποιήσουν ὅποιοδήποτε ζήτημα τοῦ χωρίου. Αὐτοὶ ἐπίσης ἐφρόντιζον διὰ τὰς ἐκκλησίας, συντηροῦσαν τὰ σχολεῖα, ἔλυον τὰς διαφορὰς μεταξύ τῶν χριστιανῶν, ἐπροστάτευον τὰ ὄρφανὰ καὶ τοὺς ἀδυνάτους. Τέλος αὐτοὶ οἱ προεστοὶ ἐκανόνιζον τὴν φιλοξενίαν καὶ γενικῶς προέβλεπον διὰ κάθε τί, πού ἤμποροῦσε νὰ ὠφελῆσῃ τὴν κοινότητά των.

Κοινότητας μὲ θαυμασίαν ὀργάνωσιν συναντῶμεν κατ' ἐκείνους

τούς χρόνους, εις τὴν Χίον, εἰς τὰ Ψαρά, εἰς τὰς Σπέτσας, εἰς τὴν Λειβαδιάν, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰ 24 χωρία τοῦ Πηλίου, εἰς τὰ Ἀμπελάκια, εἰς τὰ Μαδιμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, εἰς τὰ Ζαγοροχώρια τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη.

Αἱ κοινότητες αὐταὶ ἐπρόκοψαν πάρα πολὺ καὶ ὠφέλησαν ὄχι μόνον τοὺς ἰδίους κατοίκους των, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν. Διότι μὲ τὸ ἰὰ προστατεύουν τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ σχολεῖα καὶ μὲ τὸ ἰὰ κρατοῦν τοὺς Ἑλληνας ἐνωμένους καὶ ἀγαπημένους, τοὺς ἐπροφύλαξαν καὶ δὲν τοὺς ἄφησαν ἰὰ ἀλλαξοπιστήσουν.

Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων.

Τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ὅπως εἶπομεν, ἔδωσεν ὁ σουλτᾶνος εἰς τοὺς χριστιανούς, πολλὰς φορὰς τὰ παρβιάζον οἱ Τούρκοι. Διότι ὡς κατακτητῆται τὰ εἶχον ὅλα εἰς τὴν ἐξουσίαν των.

Ἐπαιρνον λοιπὸν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀραίους ναοὺς τῶν χριστιανῶν καὶ τοὺς ἔκαμνον ἰδικὰ των τζαμιά. Τοὺς ἐκλείον τὰ σχολεῖα διὰ νὰ μὴ μαθαίνουν γράμματα καὶ ἔτσι νὰ πέσουν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, νὰ λησμονήσουν τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος των καὶ νὰ καταντήσουν Τούρκοι εἰς τὸ τέλος. Τοὺς ἔπαιρναν τὰ καλλίτερα καὶ τὰ εὐφορώτερα κτήματα καὶ τοὺς ἄφηναν τὰ ἔρεινά καὶ τὰ ἄγωνα, διὰ νὰ τοὺς περιορίσουν εἰς τὴν πτώχειαν καὶ εἰς τὴν ἀνέχειαν.

Διὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα οἱ Ἕλληνες νὰ ζοῦν μέσα εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος, ἔπρεπε κάθε χρόνον νὰ πληρώνουν φόρον κεφαλικὸν (χάρᾶτσι). Αὐτὸς ὁ φόρος ἦτο πολὺ ταπεινωτικὸς καὶ πολὺ ἐξευτελιστικὸς διὰ τοὺς δυστυχισμένους τοὺς Ἕλληνας.

Δικαιοσύνην ἦτο δύσκολον νὰ εὔρουν οἱ χριστιανοί, διότι τὰ τουρκικὰ δικαστήρια συνήθως ἔδιδον τὸ δίκαιον εἰς τοὺς Τούρκους.

Δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ φοροῦν πολυτελεῖ ἑνδύματα, διὰ νὰ τοὺς ἔχουν πάντοτε ταπεινωμένους. Δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ διασκεδάσουν οὔτε νὰ ἀνεβαίνουν καβάλλαις τὰ ἄλογα. Μόνον εἰς τὰ μουλάρια καὶ εἰς τοὺς γαϊδάρους τοὺς ἐπέτρεπον νὰ καβαλλικεύουν.

Εἰς ὅποιανδήποτε δημοσίαν ἀγγαρείαν ἔπαιρνον πάντοτε πρώτους τοὺς Ἕλληνας, πρὸν τοὺς ὠνόμαζον μάλιστα περιφρονητικῶς *ραγιαδες*, δηλαδὴ δούλους τοῦ σουλτάνου.

Ἄλλὰ ἡ πλέον φοβερὰ πλήγῃ διὰ τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας ἦτο τὸ

ἀπάνθρωπον παιδομάζωμα. Ὁ φόρος τοῦ αἵματος, ὅπως τὸν ὀνομάζει ἡ Ἱστορία μας.

Τοῦρκοι στρατολόγοι, σχεδὸν κάθε χρόνον, περιήρχοντο τὴν χώραν καὶ ἤρπαζον τὰ πιὸ γιρά, τὰ πιὸ εὐρωστα ἑλληνόπουλα μέσα ἐπὶ τὴν ἀγκαλιὰν τῆς μάννας των καὶ τὰ ἔφερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ τὰ ἐξισλάμιζον, τὰ ἀέτρεφον ὡς τουρκόπουλα καὶ ὅταν ἐμεγάλωναν, τὰ κατέτασσον εἰς τὸν στρατόν. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας ἀπετελοῦντο τὰ περιβόητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων. Οἱ Γενίτσαροι ἐλησμονοῦσαν τὴν καταγωγὴν των καὶ δὲν ἐγνώριζον πλέον οὔτε γονεῖς οὔτε ἀδελφοὺς οὔτε συγγενεῖς οὔτε πατρίδα. Σπίτι των εἶχον τὸ στρατόπεδον, οἰκογένειαν τὸ τάγμα των καὶ πατέρα τὸν σουλτάνον.

Διὰ τοῦτο οἱ δυστυχισμένοι γονεῖς εὐχονται νὰ ἴδουν πεθαμένα τὰ παιδιὰ τους, παρὰ νὰ τοὺς τὰ πάρουν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων, ὅπως τὸ μαρτυροῦν καὶ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι :

*«Καλλίτερα νὰ τὸ ἰδῶ στήν κλίνη νεκρωμένο,
καλλίτερα μὲ σάβανο πικρὸ νὰ τὸ στολίσω,
ἢ νὰ τὸ ἰδῶ Γενίτσαρο τὴν πλῆσιν μας νὰ βρίζῃ
καὶ μὲ σαρίκιν πράσινο νὰ σφάζῃ τοὺς Ρωμαίους».*

Ὁ ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ μαύρη σκλαβιά, ποὺ ἐπότισε μὲ καταφρόνιαν καὶ πικρίαν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, δὲν κατώρθωσε νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ ἐντελῶς. Πάντοτε ἔμενε βαθειὰ εἰς τὴν ψυχὴν των ριζωμένη μία κρυφὴ ἐλπίδα ὅτι ὅλα :

«Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλι δικὰ μας θάνατι».

Αὕτῃ ἡ βαθειὰ ἐλπίς ἦτο ὁ πλέον σοφὸς ὁδηγὸς τοῦ ἔθνους μας εἰς τὸν δύσκολον δρόμον του, διὰ νὰ ξαναεὐρῇ καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του.

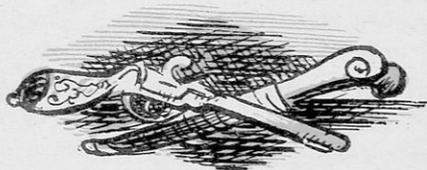
Ἀπὸ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πολλοὶ μορφωμένοι Ἕλληνες, λόγιοι, καλλιτέχναι, πλούσιοι ἔμποροι, ναυτικοὶ καὶ τεχνῖται, προβλέποντες τὴν καταστροφὴν ποὺ ἐπλησίαζεν, ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν εἰς τὴν Δύσιν.

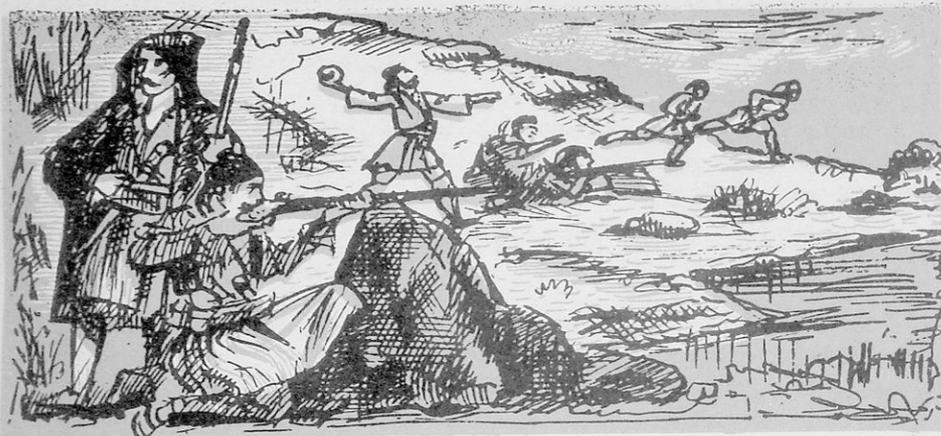
Πρὸ πάντων ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφυγαν ἀκόμη περισσότεροι, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια ἄφηνον τὴν πατρίδα των

καὶ ἐπήγαινον νὰ εὕρουν καταφύγιον εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ περισσότεροι κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας.

Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς λογίους ποὺ ἐπήγαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπως ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, ὁ Γεώργιος Γεμιστός, ἡ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκουνδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος καὶ ἄλλοι ἔφερον μαζί των τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐδίδασαν μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, διέδωσαν τὰ φῶτα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ ἐβοήθησαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

Τέλος, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκοντο οἱ Ἕλληνες, δὲν ἐλησμονοῦσαν τὴν πατρίδα των. Ἀπεναντίας, μὲ τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης διὰ τὴν ἐλευθερίαν, εἰργάζοντο καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηρήσουν τὸν ἔθνισμόν των καὶ νὰ βοηθήσουν τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς των. Ἰδρουν κοινότητας, συνεκέντρωνον χρήματα, ἔκτιζον ἐκκλησίας καὶ συντηροῦσαν σχολεῖα, ὅπου ἐμορφώθησαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ὁδηγοὶ τοῦ Ἔθνους μας εἰς τὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Οί κλέφται και οί άρματωλοί.

Είπομεν, προηγουμένως, ότι εκείνοι οί "Ελληνες πού κατέφυγον εις τας ξένας χώρας, ειργάζοντο και έφρόντιζον αδιάκοπα, διά να μη σταματήση ή ζωή του "Εθνους και να μη σβήση ή έλπις του λυτρωμού.

Άλλ' όμως και έδω εις την Ελλάδα δέν έγιναν όλοι οί "Ελληνες ραγιάδες. Δέν έσκυψαν όλοι τó κεφάλι έμπρός εις τόν κατακτητήν. Οί ανδρείότεροι έπαιρνον τά όπλα και άνέβαινον εις τά βουνά, όπου έξοϋσαν έλεύθεροι. Έγίνοντο κλέφται. Τό άκόλουθον άσμα μάς όμιλεί καθαρά διά τά αισθήματα του κλέφτου.

«Μάννα, σοϋ λέω δέν μπορῶ τούς Τούρκους να δουλεύω.

Δέν ήμπορῶ δέν δύναμαι, εμάλλιασ' ή καρδιά μου !

*Θά πάρω τó ντουφέκι μου, να πάω να γίνω κλέφτης,
να κατοικήσω στα βουνά και στις ψηλές ραχοϋλες.*

*Νάχω τούς λόγγους συντροφιά, με τά θειριά κουβέντα,
ναχω τά χιόνια για σκεπή, τούς βράχους για κρεβάτι,
ναχω με τά κλεφτόπουλα καθημερινό λημέρι.*

Θά φύγω, μάννα, και μήν κλαῖς, μόν' δός μου την εδχή σου».

Οι περισσότεροι κλέφται είχαν τὰ λημέρια των εις τὸν Ὑόλυμπτον, εις τὸ Πήλιον, εις τὴν Πίνδον καὶ εις τὰ Ἄγραφα. Ἐκεῖ ἐπάνω εις τὰ βουνὰ ἐγυμνάζοντο εις τὸ πῆδημα, τὸ τρέξιμο, ἔρριπτον τὸ λιθάρι καὶ ἰδίως ἔκαμνον σκοποβολὴν.

Ἦσαν παλληκάρια ἀτρόμητα καὶ ἐπροτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν, παρὰ νὰ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι καὶ νὰ προσκυνήσουν τοὺς πασάδες. Διὰ τοῦτο ἐτραγουδοῦσαν :

*«Πασᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ ντουφεκί
Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριά, παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».*

Ἄπὸ τὰ βουνὰ κατέβαινον συχνὰ καὶ ἐπολεμοῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐπροξενοῦσαν μεγάλας καταστροφάς.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τοὺς κατεδίωκε πάντοτε, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐξοντώσῃ αὐτοὺς τοὺς ἀτρόμητους ἀετοὺς τῶν βουνῶν. Διότι οἱ κλέφται ἤξευραν καὶ καλὰ νὰ σκοπεύουν καὶ γενναῖα νὰ πολεμοῦν ἀπὸ τὰ ταμπούρια των.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἠναγκάζετο ὁ σουλτᾶνος νὰ συνθηκολογῇ μὲ τοὺς ἰσχυροτέρους ἀρχηγούς τῶν κλεφτῶν καὶ μάλιστα τοὺς ἀνέθετε νὰ προστατεύουν τὰς ἐπαρχίας των ἀπὸ κάθε ἐπιδρομὴν ἄλλων κλεφτῶν. Οἱ κλέφται αὐτοί, ποὺ ἤρχοντο εις τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτάνου, ὠνομάζοντο *ἀρματολοί*.

Οἱ πλέον ὀνομαστοὶ ἀρματοῶλοι ἦσαν ὁ Μπουκουβάλας, ὁ Βλαχάβας, ὁ Μηλιώνης, ὁ Ἀνδρουῦτσος, ὁ Νικοτσάρας καὶ ἄλλοι. Πολλάκις ὅμως οἱ ἀρματοῶλοι, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ βλέπουν τοὺς Τούρκους νὰ ὑβρίζουν καὶ νὰ τυραννοῦν τοὺς ἀδελφούς των τοὺς Ἕλληνας, ἠνώνοντο πάλιν μὲ τοὺς κλέφτας καὶ συνέχιζον σκληρότερον τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν τυράννων.

Ἄπὸ τὰ σώματα λοιπὸν αὐτὰ τῶν ἀρματοῶλων, ποὺ ὠργανώθησαν μὲ τὴν ἄδεια τοῦ σουλτάνου, ἐσχηματίσθη σιγά-σιγά μία ἀνεγνωρισμένη, στρατιωτικὴ δύναμις ἀπὸ Ἕλληνας. Ἡ δύναμις αὐτὴ, μαζί μὲ τοὺς κλέφτας, ἀπετέλεσαν τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα κατῆλθεν εις τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀρματοῶλους καὶ τοὺς κλέφτας ἀνεδείχθησαν οἱ κυριώτεροι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Τὰς ἀνδραγαθίας τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματοῶλων τὰς ἐξυμνεῖ ὁ λαὸς μας εις τὰ θαυμάσια κλέφτικα τραγούδια. Μέσα εις αὐτὰ τὰ τραγού-

δια βλέπομεν τὸ ἀκμαῖον φρόνημα καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ λυτρωμοῦ. Βλέπομεν τὸν ἀσίγαστον πόθον τῆς ἐλευθερίας, τοῦ διαλαλεῖ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι «ἡ Ἑλλάς ποτὲ δὲν πεθαίνει»

Οἱ Ἕλληνες προσδεύουν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἄν ἡ στεριά εἶχε νὰ ἐπιδείξη εἰς τὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς σκλαβιάς τοὺς ἀτρόμητους κλέφτας καὶ ἀρματολούς, καὶ ἡ θάλασσα δὲν ἔμεινεν ὀπίσω. Εἰς τὰ παράλια καὶ εἰς τὰ νησιά τῆς πατρίδος μας, ἀνέκαθεν οἱ κάτοικοι κατεγίνοντο εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον.

Βεβαίως, εἰς τὰ πρῶτα ἐκεῖνα χρόνια τῆς δουλείας, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ραγιαδες νὰ ἔχουν μεγάλα καράβια, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶχον μαραζώσει.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων, ἔχοντες ἐμπρὸς τῶν τὸν εὐκόλον δρόμον τῆς θαλάσσης, δὲν ἔπαυσαν νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἄφηνον νὰ ἔχουν μεγάλα πλοῖα, κατεσκεύαζον μόνοι τῶν μικρὰ πρωτόγονα πλοιάρια, μὲ τὰ ὁποῖα περιέπλεον τὰ γειτονικὰ παράλια καὶ ἔκαμνον μεταφορὰς καὶ μικροεμπόριον.

Ἄλλὰ ἀργότερα, κατὰ τὸ 1783, ἡ Ρωσία ὑπέγραψεν ἐμπορικὴν συμφωνίαν μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀνέλαβε νὰ προστατεύῃ κάθε ἑλληνικὸν πλοῖον, ποῦ θὰ εἶχε τὴν ρωσικὴν σημαίαν. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν καράβια μικρὰ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἔπειτα μεγαλύτερα, εἰς τὰ ὁποῖα ὕψωνον τὴν ρωσικὴν σημαίαν. Τοιοῦτοτρόπως διέσχιζον τὰς θαλάσσας ἀπὸ τὸν Εὐξεῖνον Πόντον ἕως τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἀκόμη πέρα, ἕως τὰ παράλια τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Ρωσίας ἔπαιρνον τὸ σιτάρι, τὰ γουναρικά καὶ τὰ διάφορα ἄλλα ἐμπορεύματα διὰ νὰ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν ἐφόρτωνον ἄλλα προϊόντα βιομηχανικά, ὑφάσματα, οἰκιακὰ σκεύη, σιδηρικά, τὰ ὁποῖα μετέφερον καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς διάφορους λιμένας τῆς Ἀνατολῆς.

Πολὺ ὠφελήθησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Τότε ἡ Ἀγγλία εἶχε κηρῦξει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἀπέκλεισε τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης. Ἄλλὰ οἱ ἀτρόμητοι Ἕλληνες ναυτικοὶ, ἀψηφῶντες τὸν κίνδυνον, παρεβίαζον τὸν

ἀποκλεισμόν, ἐπλησίαζον μὲ τὰ καράβια των εἰς τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπωλοῦσαν εἰς μεγάλας τιμὰς σιτάρια, τρόφιμα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα.

Μὲ τὴν ναυτιλίαν λοιπὸν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ἀπέκτησαν σιγὰ-σιγὰ πολλὰ πλοῦτη καὶ καράβια πόλυαριθμα καὶ μεγάλα. Τὰ περισσότερα τὰ εἶχαν ἡ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες καὶ τὰ Ψαρά.

Ὡστόσον ὅμως, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Μεσόγειος θάλασσα δὲν ἦτο χωρὶς κινδύνους διὰ τοὺς ναυτικούς. Διότι τρομεροὶ Ἀλγερινοὶ πειραταί, οἱ *κουρσάροι*, ὅπως τοὺς ἐλεγάν τότε, ἐπιαναν καὶ ἐλήστευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, ποῦ συναντοῦσαν εἰς τὸ πέλαγος.

Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐξώπλιζον τὰ πλοῖα των μὲ ὅπλα καὶ κανόνια, διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς κουρσάρους. Ἔτσι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ναῦται, ἀπὸ τὰς συμπλοκάς καὶ ἀπὸ τὰς μάχας ποῦ ἔκαμνον μὲ τοὺς πειρατάς, ἐσυνήθιζον εἰς τοὺς πολέμους τῆς θαλάσσης καὶ ἦσαν ἀτρόμητοι.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, ἡ σκλαβωμένη μας πατρίς εἶχε τρεῖς σπουδαιοτάτας ὠφελείας.

α') Συγκεντρώνοντο πολλὰ πλοῦτη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο μίαν ἡμέραν εἰς τὸν Ἐθνικὸν ἀγῶνα. β') Οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν μέγαν ἐμπορικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἔτοιμος νὰ χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν. γ') Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν ἐξωπλισμένα καὶ οἱ ναῦται καλὰ ἐξησκημένοι διὰ τὸν θαλάσσιον πόλεμον, ποῦ θὰ ἀνελάμβανε μετ' ὀλίγον ἡ πατρίς.

Ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴν αὐτὴν ναυτιλίαν ἀνεδείχθησαν οἱ ναυτικοὶ μας ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ναύαρχοι, οἱ κυβερνήται τῶν πλοίων καὶ οἱ ναῦται, ποῦ ἀντιπαρτάχθησαν, εἰς τὸν ὀργανωμένον πολεμικὸν στόλον τῶν Τούρκων, ἐδόξασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνενέωσαν τὰς δάφνας τῶν Σαλαμινομάχων.

Ο ἱ Φ α ν α ρ ῖ ὼ τ α ἰ .

Μὲ τὰ προνόμια ποῦ ἔδωσεν ὁ Μωάμεθ ὁ Β' εἰς τὸν Πατριάρχην μας, ἤρχισε τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως νὰ γίνεταί τὸ κέντρον τῆς ὀρθοδόξου χριστιανοσύνης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Βλέπομεν τότε νὰ συγκεντρώνωνται σιγὰ-σιγὰ γύρω ἀπὸ τὸν πατριάρχην, τὸν

ἀρχηγόν τοῦ ἔθνους μας καί τῆς θρησκείας μας, πολλοί μορφωμένοι Ἕλληνες, διότι ἀπό ἐκεῖ θά ἤμποροῦσαν καλλίτερα νά ὠφελήσουν τήν πατρίδα. Ὅλοι αὐτοί οἱ μορφωμένοι ὠνομάσθησαν Φαναριῶται, διότι κατοικοῦσαν εἰς τήν συνοικίαν Φανάρι, ὅπου εὕρισκετο καί τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον.

Καί τὸ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας τοὺς ἐχρησιμοποιοῦσε καί ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις. Διότι οἱ Τοῦρκοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ἀμόρφωτοι καί ὅταν ἤθελον νά συζητήσουν διὰ διαφόρους ὑποθέσεις μὲ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης, δὲν ἤμποροῦσαν, γιὰτὶ δὲν ἤξευραν νά ὁμιλοῦν ξένας γλώσσας.

Διὰ τοῦτο ἔπαιρνον ὡς διερμηνεῖς τοὺς Φαναριώτας, πού ἤξευραν νά ὁμιλοῦν τὰς γλώσσας τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς διώριζον ὑπαλλήλους τῶν καί τοὺς ἀνεβίβαζον εἰς μεγάλα ἀξιώματα. Πρῶτος μέγας διερμηνεὺς ἔγινε ὁ Παναγιώτης Νικούσης καί κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Οἱ ἄνδρες αὐτοί, ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς θέσεις πού κατεῖχον εἰς τὸ τουρκικόν κράτος, ὠφέλησαν καί ἐπροστάτευσαν πολὺ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερα μάλιστα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς μεγάλους αὐτοὺς διερμηνεῖς τοὺς διώριζεν ὡς ἡγεμόνας εἰς τὴν Βλαχίαν καί εἰς τὴν Μολδαυίαν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον τότε εἰς τὸ τουρκικόν κράτος.

Οἱ Φαναριῶται ἡγεμόνες, ὄχι μόνον ἐφήρμοσαν καλὴν διοίκησιν ἐκεῖ εἰς τὰς ἡγεμονίας τῶν, ἀλλὰ καί ἐκάλεσαν κοντὰ τοὺς πολλοὺς ἄλλους Ἕλληνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν διαφόρους ὑπηρεσίας. Ἐπροστάτευσαν ἐπίσης τὰ γράμματα καί ἴδρυσαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὅπου ἐμάνθανον τὰ ἑλληνόπουλα γράμματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐβόηθησαν νά διαφωτισθῇ τὸ ἔθνος καί νά εἶναι ἕτοιμον τὴν ὥραν, πού θά ἐσάλπιζεν ἡ σάλπιγξ τῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἐγκατεστάθησαν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καί πολλοὶ Ἕλληνες, διὰ νά ἐργασθοῦν, διότι εὕρισκον προστασίαν καί ἐλευθερίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σιγά-σιγά νά αὐξάνη καί νά προοδεύη ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μὲ τοὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας τῶν. Εἰς τὰ παραδουναβείους αὐτὰς ἡγεμονίας ἐσχηματίσθησαν πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, πού ἤκμασαν ἐπὶ μίαν καί πλέον ἑκατονταετίαν.

Καί ἀργότερα, καθὼς θά ἴδωμεν, ἀπὸ ἐκεῖ ἠκούσθη τὸ πρῶτον σάλπισμα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

1. Τὰ κρυφὰ σχολεῖα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τοῦρκοι διέταξαν νὰ κλείσουν τὰ σχολεῖα καὶ ἀπηγόρευσαν νὰ διδάσκωνται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Εἶχον σκοπὸν μὲ τὴν διαταγὴν τῶν αὐτῆν νὰ βυθίσουν τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ νὰ τὸν σβήσουν. Καὶ πραγματικῶς, τότε, σπανίως εὑρίσκε κανεὶς ἀνθρώπους νὰ γνωρίζουν περισσότερα πράγματα ἀπὸ μίαν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν καὶ ὀλίγην γραφήν. Καὶ ὅμως, ἡ ἀγάπη διὰ τὰ γράμματα δὲν ἔλειπεν ἐντελῶς. Ὡσάν τὴν σπιθαμισσοσβησμένη ἐκρύβετο ἀπὸ τὰ μάτια τῶν κατακτητῶν.

Εἰς τὰ ἀπόκεντρα χωρία καὶ εἰς τὰ μοναστήρια, οἱ παπάδες καὶ οἱ καλόγεροι συνεκέντρωνον κρυφὰ τὰ δυστυχισμένα ἑλληνόπουλα εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, διὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν τὰ ὀλίγα φῶ-α τῶν.

Τὴν νύκτα, μὲ τὸ φεγγάρι, ἐπήγαιναν εἰς τὰ κρυφὰ αὐτὰ σχολεῖα τὰ παιδάκια ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, διὰ νὰ μάθουν τὰ ὀλίγα γράμματα. Τὸ τρεμάμενον φῶς τοῦ κανδηλιοῦ ἐμισοφώτιζε τὸν νάρθηκα καὶ ἔχυνε τὸ μυστήριον εἰς τὰς τρυφερὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ, συγχρόνως, τοὺς ἐγεννοῦσε τὸν πόθον καὶ τὴν λαχτάραν νὰ ἴδουν μίαν ἡμέραν τὴν πατρίδα τῶν ἐλευθέρων.

2. Τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἔτσι ἐπέρασαν διακόσια περίπου χρόνια «πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστὸ σκοτάδι», ὅπως λέγει ὁ ποιητῆς Πολέμης. Κατόπιν ὅμως οἱ Τοῦρκοι, ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα κυρίως, ἤρχισαν νὰ φέρωνται κάπως καλλίτερα πρὸς τοὺς ραγιαδες. Τότε καὶ αὐτοὶ ἐπῆραν τὸ θάρρος καὶ ἔκαμνον φανερά σχολεῖα.

Αἱ πλουσιώτεροι ἑλληνικαὶ κοινότητες, ὅπως τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λειβαδιᾶς, τῆς Πάτμου, τῆς Χίου, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Σμύρνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἤνοιξαν σχολεῖα καὶ ἔφερον σπουδασμένους Ἑλληνας διδασκάλους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Ἐκατοντάδες ἑλληνόπουλα ἔτρεχον ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ ἀκούσουν ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν σοφῶν ἐκείνων διδασκάλων τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς νέας ἐπιστήμας.

Τὰ πρῶτα, σχολεῖα τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος ἦσαν ὀλίγα. Ἀλλὰ σιγά-σιγά ἔγιναν περισσότερα. Ἀπὸ ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ σχολεῖα τὰ πλέον φημισμένα ἦσαν στὸ Ἅγιον Ὄρος ἢ «Ἀθωνιάς Σχολή», εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ «Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή» καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ἢ «Ζωσιμαία Σχολή».

Εἰς τὰς σχολὰς αὐτὰς ἐδίδαξαν ὀνομαστοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι: ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἰωάννης Δημητριάδης, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας καὶ ἄλλοι πολλοί.

Εἰς τὴν φωτισμένην διδασκαλίαν τῶν τῶ ἐλληνικὸν Γένος χρεωστῆ μεγάλην εὐγνωμοσύνην καὶ δι' αὐτό, ἡ ἱστορία μας τοὺς ὠνόμασεν Διδασκάλους τοῦ Γένους.

Ὁ Κοραΐς. Μεταξὺ τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους ξεχωριστὴν θέσιν κατέχει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Ὁ Κοραΐς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην (1748), ὅπου ὁ πατὴρ του ἠσχολεῖτο εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἡ πραγματικὴ του κατὰγωγὴ ἦτο ἀπὸ τὴν Χίον. Οἱ γονεῖς του προώριζον τὸν μικρὸν Ἀδαμάντιον νὰ τὸν κάμουν ἔμπορον. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἐτελείωσε τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης, τὸν ἔστειλεν ὁ πατὴρ του εἰς τὸ Ἀμστερνταμ τῆς Ὀλλανδίας διὰ τὰς ἐμπορικὰς του ἐργασίας. Ἐκεῖ ὅμως ὁ νεαρὸς Ἀδαμάντιος ἠσχολήθη περισσότερον μὲ τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν καὶ τὴν παρακολούθησιν ἀνωτέρων μαθημάτων καὶ ὀλιγώτερον μὲ τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ πατρὸς του.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγα χρόνια ἐξαναγύρισεν εἰς τὴν Σμύρνην, ἀλλὰ εἶδεν ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν. Παρεκάλεσε τότε τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὸ Μοντελιέ τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ σπουδάσῃ ἱατρικῆν. Ὄταν τέλος ἐπῆρε τὸ δίπλωμά του, δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σμύρνην, διότι εἶχαν ἀποθάνει οἱ γονεῖς του, ἀλλὰ ἐπῆγεν εἰς τὸ Παρίσι ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως.

Ἐκεῖ δὲν ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ, ἀλλὰ ἀφωσιώθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ Κοραΐς, ἐπίστευεν ὅτι διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἔθνος τὴν ἐλευθερίαν του, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ μορφωθῇ. Καὶ διὰ νὰ μορφωθῇ ἔπρεπε νὰ γνωρίσῃ τὰ ὠραῖα διδάγματα ποὺ περιέχονται εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐξέδωκε πολλὰ βιβλία τῶν Ἀρχαίων μὲ σοφοὺς προλόγους καὶ μὲ ἐξηγήσεις εἰς ἀπλὴν καθαρεύουσαν, τὴν ὁποίαν ἠρῶτος αὐτὸς καθιέρωσεν συστηματικῶς.

Ὁ Κοραΐς ἦτο πτωχός. Διὰ νὰ τυπώσῃ τὰ βιβλία του τοῦ ἔδιδαν οἱ ὁμογενεῖς πλούσιοι εὐχαρίστως τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα. Περισσότερον ὅμως τὸν ἐβοήθησαν οἱ πλούσιοι ἠπειρώται ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι.

Ὁ Κοραΐς δὲν ἐδίδαξεν εἰς κανένα σχολεῖον. Αἱ ὑπηρεσίαι ὅμως ποὺ προσέφερεν εἰς τὸ ἔθνος εἶναι μεγίστης σημασίας. Μὲ τὰ συγγράμματά

του και με πλειστα άλλα δημοσιεύματα και επιστολὰς ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὑπενθύμιζε τὴν εὐγενῆ των καταγωγὴν, τὴν προγονικὴν των δόξαν και προσεπάθει νὰ ἐξεγείρη εἰς τὰς καρδίας των τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπίσης και τοὺς Εὐρωπαίους συνεχῶς διεφώτιζε και τοὺς ἐκινούσε τὴν συμπάθειαν διὰ τὸ πολυβασανισμένον και σκλαβωμένον μας Γένος.

Ἄλλὰ και ὁ βίος γενικῶς τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα ἀρετῆς και ἀφοσιώσεως εἰς τὴν μεγάλην ἰδέαν, νὰ φανῆ εὐεργέτης πνευματικὸς τοῦ ὑποδούλου Γένους.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἀπέθανεν τὸ 1833 εἰς τὸ Παρίσι, ἀφοῦ προηγουμένως ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὸν εὐγνωμονεῖ και τὸν κατατάσσει πρῶτον εἰς τὴν σειρὰν τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους. Διὰ τοῦτο ἔστησεν και τὸ ἀγαλμὰ του συμβολικῶς ἔμπροσθεν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες.

Ὅταν οἱ Τούρκοι ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1453 ὑπέταξαν ὅλας τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἠθέλησαν νὰ προχωρήσουν καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὸν σκοπὸν τοὺς ὅμως αὐτὸν δὲν ἐστάθησαν τυχεροί, διότι συνήντησαν ἀντιπάλους πολὺ ἰσχυροῦς, τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστροίαν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ περιορισθοῦν ἐντὸς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Ἄλλὰ οὔτε καὶ πρὸς Βορρᾶν ἐπέτυχον νὰ ἐξαπλώσουν τὰς κατακτήσεις των, διότι ἐκεῖ ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τὸ μεγάλο χριστιανικὸν κράτος τῆς Ρωσίας.

Πρὸς Δυσμᾶς πάλιν συνήντησαν ἄλλον ἰσχυρὸν ἐχθρόν, τοὺς Βενετούς, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ ναυτικὸν τοὺς ἐκυριαρχοῦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶχον εἰς τὴν κατοχὴν των πολλὰς παραλίους πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τὰς Κυκλάδας, τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὰ Ἐπτάνησα.

Μὲ τοὺς Βενετούς ἔκαμον οἱ Τούρκοι πολυχρονίους καὶ σκληροὺς ἀγῶνας, πού ἐκράτησαν περίπου 300 χρόνια. Κάθε φορὰ πού ἤρχιζε μεταξὺ των πόλεμος, οἱ Βενετοὶ ἐζητοῦσαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες προθυμότατοι τοὺς ἐβοηθοῦσαν εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ νίκη κατὰ τῶν Τούρκων, θὰ ἔφερε καὶ τὴν ἰδικὴν των ἐλευθερίαν.

Καὶ ὅμως δὲν ἐγένετο αὐτό. Διότι κάθε φορὰν πού ἐτελείωνεν ὁ πόλεμος καὶ ὑπεγράφετο εἰρήνη, οἱ Βενετοὶ ἐλησμονοῦσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἄφηνον ἀπροστατεύτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Τέλος, κατὰ τὸ ἔτος 1700, οἱ Τούρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς Βενετούς ἀπὸ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ νησιὰ καὶ ἀπὸ τὰ παράλια, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα.

Τοιούτοτρόπως έσβησεν πλέον και ή έλπις τών Έλλήνων, ότι θα τούς έβοηθοῦσαν οί Βενετοί δια να έλευθερωθοῦν.

Άλλά άκριβώς αὐτήν τήν εποχήν παρουσιάσθη μία άλλη δύναμις από τον Βορράν, ή όρθόδοξος αυτοκρατορία τής Ρωσίας, ή όποια άνεπτέρωσε τās καρδίας τών σκλάβων.

Ό αυτοκράτωρ τής Ρωσίας, ό Πέτρος ό Μέγας, έσχεδίαζε να κάμη ένα έκτεταμένον κράτος και δια τοῦτο έσκέφθη να ύποτάξη τήν Τουρκίαν και να πάρη τήν Κωνσταντινούπολιν.

Δια να πραγματοποιήση τον σκοπόν του, έβλεπεν ότι έπρεπε να έχη βοηθούς του και τούς Έλληνας. Τους έστειλε λοιπόν τό έτος 1711 μίαν προκήρυξιν, όπου τούς έγραφε :

«Πρός πάντας τούς πιστούς και πάντας τούς Μητροπολιτάδες, όπου μās αγαποῦν. . . και τούς προεστούς τών κλεφτών και τούς καπεταναίους, και τὰ άξια παλληκάρια και πάντας τούς χριστιανούς, όπου είναι εις τήν πίστην μας και πάντας τούς παπάδες. Έγώ σās κράζω εις τό άσκέρι μου. . . Με τήν δύναμιν τοῦ σπαθιοῦ μου θα εῦρητε ήσυχίαν και θα γλυτώσετε από τούς Τούρκους. Δια τήν λύτρωσίν σας έμπαλνω εις τὰ βάσανα και θέλω να με βοηθήσετε, και μετά ταῦτα θέλει σās δώσει ό Θεός τό πᾶσα καλό και θέλετε εῦρει εκ μέρος μου τιμήν και εὐσπλαχνίαν».

Η ένθαρρυντική αὐτή προκήρυξις έστρεψεν από τήν εποχήν εκείνην τās έλπίδας τοῦ έθνους μας προς τήν Ρωσίαν.

Τό πρώτον έπαναστατικόν κίνημα τών Έλλήνων.

Έπέρασαν περισσότερα από 50 χρόνια χωρις να πραγματοποιήσουν οί Ρῶσοι τās ύποσχέσεις των. Τέλος, ή αυτοκράτειρα Αικατερίνη ή Β' άπεφάσισε να κηρύξη τον πόλεμον έναντίον τής Τουρκίας και ένεθυμήθη τούς Έλληνας, δια να τούς έχη ως βοηθούς. Έστειλε λοιπόν τό 1766 εις τήν Ελλάδα τον Γεώργιον Παπαζωλην, λοχαγόν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, με τήν έντολήν να έξεγείρη τούς Έλληνας δια τον άγώνα.

Ό Παπαζωλης ήλθεν εις τήν Ήπειρον, κατέβηκεν εις τήν Άκαρνανίαν και έπειτα έπέρασεν εις τήν Πελοπόννησον. Συνενοήθη με τούς άρματωλούς, τούς κλέφτας, τούς κληρικούς και τούς προεστούς και έδωσε πλουσίας ύποσχέσεις. Ότι δηλαδή θα ήρχετο από τον βορράν μεγάλη δύναμις ρωσικοῦ στρατοῦ και στόλου δια να βοηθήση τούς Έλληνας να άποτινάξουν τον ζυγόν τής δουλείας.

Ἄφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προετοιμάσθησαν τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1770 ἐφάνη ὁ ρωσικὸς στόλος εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον, μὲ ἀρχηγούς τοὺς ἀδελφοὺς Θεόδωρον καὶ Ἀλέξιον Ὁρλώφ.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ραγιαδῶν ἦτο ἀπερίγραπτος. Ἐπίστευσαν ὅτι ἔφθασεν πλέον ἡ ὥρα διὰ νὰ τελειώσουν τὰ βράσανά των. Ὅλοι λοιπὸν ἔτρεξαν εἰς τὰ ὄπλα καὶ ἀμέσως ἡ ἐπανάστασις ἦναψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Σπερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην.

Κατ' ἀρχάς, οἱ ἐπαναστάται ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ρωσικὴ βοήθεια δὲν ἦτο μεγάλη καὶ εἰς τὸ μεταξὺ ἔφθασαν ἰσχυρότεροι τουρκικαὶ δυνάμεις, ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε νὰ καταπνίγεται μέσα εἰς ἀφθονον ἑλληνικὸν αἷμα. Οἱ Τούρκοι ἐξηγριωμένοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἔκαμον φοβεράς σφαγάς, ἰδίως εἰς τὰς μεγάλας πόλεις διὰ τρομοκρατίαν.

Τὴν μεγαλυτέραν ὁμως καταστροφὴν τὴν ἔπαθεν ἡ Πελοπόννησος, διότι ὁ σουλτᾶνος ἔστειλεν ἐκεῖ 15 χιλιάδες Τουρκαλβανούς, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν τὴν σφαγὴν, τὴν λεηλασίαν, καὶ τὴν καταστροφὴν. Οἱ Ρῶσοι ἀφοῦ εἶδον ὅτι ἔχανον τὸν πόλεμον, ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα των καὶ ἔφυγον ἀφήνοντας τοὺς Ἕλληνας τελείως ἀπροστατεῦτους πλέον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀφοῦ διέλυσαν τοὺς ἐπαναστάτας δὲν ἔφυγον, ἀλλὰ ἔμειναν ἐκεῖ καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ καταστρέφουν τὴν χώραν. Ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἐρήμαξεν τότε ἀπὸ κατοίκους. Διότι ἄλλοι ἐσφάγησαν καὶ ἄλλοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ὅσοι πάλιν ἠμπόρεσαν, ἐπέρασαν εἰς τὰ ἐνετοκρατούμενα Ἐπτάνησα καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὰ βουνά, εἰς τοὺς βράχους καὶ εἰς τὰ σπήλαια.

Ἐννέα χρόνια ἐκράτησεν αὐτὴ ἡ φρικτὴ κατάστασις. Καὶ ὅταν πλέον οἱ Τουρκαλβανοὶ δὲν εὔρισκον Ἕλληνας διὰ νὰ τυραννήσουν, ἤρχισαν νὰ καταπιέζουν τοὺς ἰδίους τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ σουλτᾶνος τοὺς διέταξε νὰ φύγουν, ἀλλὰ ἐκεῖνοι δὲν ὑπήκουσαν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ στρατὸν μὲ τὸν ναύαρχον Χασάν, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ. Ὁ Χασάν ἀφοῦ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν, κατώρθωσε νὰ καθάρισῃ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς αἰμοβόρους ἐκείνους Τουρκαλβανούς κακούργους.

Κατόπιν ὁ Χασάν ἠθέλησε νὰ ἐξαναγκάσῃ καὶ τοὺς βοηθούς του, τοὺς κλέφτας, νὰ προσκυνήσουν. Ἐκεῖνοι ὁμως δὲν ὑπήκουσαν, ὁ δὲ Χασάν τοὺς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐσκοτώθησαν πολλοὶ

κλέφται. Τότε έσκοτώθη και ό Κωνσταντίνος Κολοκοτρώνης, πατήρ του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

Τό θλιβερόν όμως τέλος του κινήματος του 1770 δέν απέθάρρυνε τους Έλληνας. Έκαμε βεβαίως τόν ζυγόν της δουλείας των βαρύτερον, αλλά συγχρόνως έδιπλασίασε και τό μίσος των έναντίον τών κατακτητῶν.

Τό δεύτερον έπαναστατικόν κίνημα τών Έλλήνων και ό Λάμπρος Κατσώνης (1788).

Δέν έπέρασαν πολλά χρόνια και τό ντουφέκι ηναψεν εκ νέου εις την Έλλάδα. Και την φοράν αυτήν την άφορμήν την έδωσεν ή αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη, ή όποία εκήρυξε νέον πόλεμον έναντίον της Τουρκίας. Η είδησις ώς άστραπή διεδόθη εις όλόκληρον την χώραν. Οί σκλάβοι ένθουσιάσθησαν και παρ' όλα τά παθήματά των δέν έδίστασαν να λάβουν και πάλιν τά όπλα.

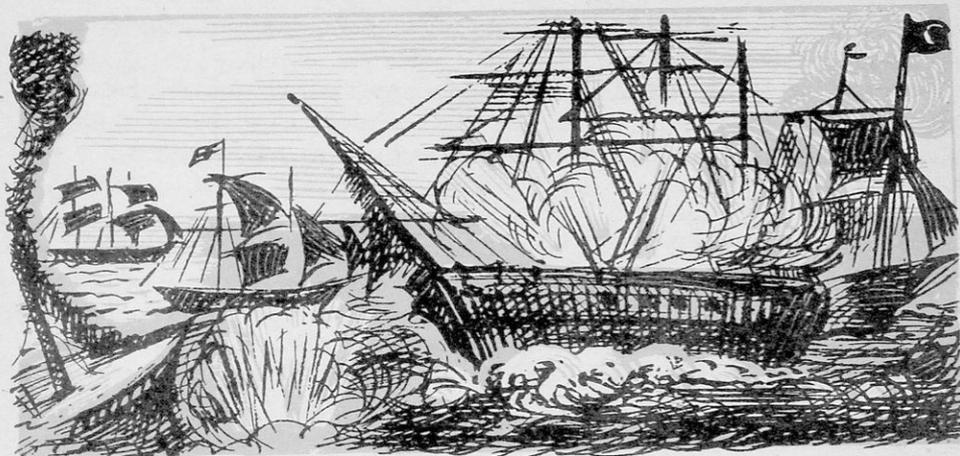
Οί άρματολοι και οί κλέφται ήνωμένοι ηρχισαν να κτυπούν τους Τούρκους εις την ξηράν. Εις δέ την θάλασσαν νέαι δόξαί στεφανώνουν τά έλληνικά πλοία. Έκει διηύθυνε τόν άγώνα ό ηρωας Λάμπρος Κατσώνης.

Ό Κατσώνης έγεννήθη εις την Λειβαδιάν. Πολύ νέος, έλαβεν μέρος εις την επανάστασιν του 1770 και κατόπιν έπήγεν εις την Ρωσίαν, όπου κατετάγη εις τόν ρωσικόν στρατόν και έγινε αξιωματικός. Έπειδή όμως ή καρδιά του έφλογίζετο από τόν πόθον να έλευθερώση την πατρίδα του, μόλις εκηρύχθη ό νέος πόλεμος της Ρωσίας έναντίον της Τουρκίας τό 1787, ηλθεν εις την Τεργέστην. Έκει ανέλαβεν ως άρχηγός ένός μικρού στολίσκου από τρία πλοία, τά όποία είχαν εξοπλίση επίτηδες οί Έλληνες της πόλεως εκείνης δια τόν άγώνα.

Με τά τρία αυτά πλοία κατέβηκεν ό Κατσώνης τό έτος 1788 εις τό Ίόνιον και έπειτα ηλθεν εις τό Αίγαίον πέλαγος. Εις όλίγον διάστημα κατώρθωσε να κυριεύση μερικά τουρκικά πλοία και τοιουτοτρόπως έκαμνεν ένα στόλον από 15 περίπου πολεμικά πλοία καλώς εξοπλισμένα.

Με αυτόν τόν στόλον του ό Κατσώνης διέσχισε τās ελληνικάς θαλάσσας και όχι μόνον κατέστρεφε τά τουρκικά έμπορικά πλοία, αλλά και αυτόν τόν τουρκικόν πολεμικόν στόλον πολλάκις κατενίκησεν.

Δύο όλόκληρα χρόνια ό Λάμπρος ητο κυρίαρχος της θαλάσσης. Εις τό μεταξύ έπήρε μαζί του εις τά καράβια του τόν άρματολόν Γεώργιον

Ἄνδροῦτσον μὲ τὰ παλληκάρια του. Τέλος, κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1790, ὁ στόλος τοῦ Κατσώνη συνήντησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Καφηρέως, μεταξύ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας. Ἐκεῖ ἐγένετο μεγάλη ναυμαχία ἡ ὁποία διήρκεσε δύο ἡμέρας. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις ἦσαν πολὺ ἰσχυρότεραι καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κατσώνης ἠναγκάσθη νὰ ἀποτραβηχθῆ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ ἔχασε 5 πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἔχασαν 3000.

Ὡστόσο τὸ ἀγῶν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη ἐθεωρήθη, ὡς μεγάλο κατόρθωμα καὶ τοῦ ἔδωσε δόξαν ἀθάνατον. Διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ ἀνδρειωμένα παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμοῦν, χωρὶς νὰ δειλιάσουν ἔμπρὸς εἰς τὸ πολὺ ἐχθρικὸν πλῆθος.

Τὸ τέλος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη.

Ὁ ἥρωικὸς Λάμπρος δὲν ἀπεγοητεύθη ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν αὐτήν. Ἀπεναντίας μὲ μεγαλύτερον θάρρος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ νέον στόλον διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὸ μεταξύ ὁμῶς ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ὑπέγραψεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους (1792) καὶ διέταξε τὸν Κατσώνην νὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλὰ ἐκεῖνος, γεμάτος ἀγανάκτησιν, εἶπε :

«Ἐὰν ἡ αὐτοκράτειρα ἔκαμε τὴν εἰρήνην τῆς μὲ τοὺς Τούρκους, ὁ Κατσώνης ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του».

Ὁ φλογερὸς πατριώτης δὲν ὑπήκουε πλέον εἰς καμμίαν διαταγὴν, παρὰ μόνον εἰς τὴν φωνὴν τῆς σκλαβωμένης πατρίδος του, τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη δὲν τὴν ἐσκέφθη καθόλου, ὅταν ὑπέγραψε τὴν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους.

Τότε ὁ Κατσώνης μαζί μὲ τὸν Ἄνδροῦτσον ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Ταϊναρον, διὰ νὰ ἐξορμᾷ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ κάμνη ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν τουρκικῶν φρουριῶν καὶ τῶν τουρκικῶν πλοίων. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἔφθασεν εἰς τὴν Λακωνίαν ἰσχυρὸς τουρκικὸς στόλος, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν στόλον τοῦ Κατσώνη. Κατ' ἀρχὰς ὁ Λάμπρος ἀντεστάθῃ γενναίως, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Ἐπέρασε μὲ τὰ ὀλίγα πλοῖα του εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρωσίαν.

Τότε καὶ ὁ συμπολεμιστὴς του ὁ Ἄνδροῦτσος, μαζί μὲ τὰ παλληκάρια του, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ νύκτας πολέμων καὶ καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔφθασεν εἰς τὸ Αἶγιον. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπέρασεν εἰς τὴν Ρούμελην καὶ κατόπιν εἰς τὰ Ἐπτάνησα. Ἀλλὰ ἐκεῖ οἱ Βενετοὶ τὸν συνέλαβον καὶ τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ γενναῖος ἄρματολὸς ὠδηγήθη σιδηροδέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὸν βίον του μὲ φοβερὰ βασανιστήρια.

Τοιοῦτον λοιπὸν ἀποκαρδιωτικὸν τέλος εἶχε καὶ τὸ δεῦτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων.

ΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Παρά τὴν ἀποτυχίαν ποῦ εἶχαν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων, αὐτοὶ δὲν ἔχανον τὰς ἐλπίδας των καὶ τὸ θάρρος των. Ἡ ψυχὴ των ἔμενε πάντοτε ἀγρυπνῆ καὶ πάντοτε ἐκαρτεροῦσε νὰ ἴδῃ μίαν ἡμέραν τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀπλώῃ τὰ πτερά της εἰς τὴν πολυδοξασμένην μας γῆν. Εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ Μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὅσον σκληραὶ καὶ ἀσυγκίνητοι καὶ ἂν ἐφαίνοντο ἕως τότε, θὰ ἤρχοντο κάποτε εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀναγνωρίσουν τὰ ἔθνικὰ μας δίκαια. Κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς αὐτοὺς ἤρχισαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ δίδουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς νέας ἰδέας, τὰς ὁποίας ὑπεστήριζον οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἐπεδίωκον διὰ τῶν συγγραμμάτων των τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος μεταξύ ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Διότι ἕως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δηλαδὴ τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἐκυβερνοῦσαν δύο τάξεις, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί. Ἡ λαϊκὴ τάξις ἦτο τελείως ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴν διοίκησιν καὶ περιφρονημένη. Ἦτο ἡ τάξις ποῦ εἰργάζετο κοπιαστικά, ἐζοῦσεν εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ ἐπλήρωνε δυσβαστάκτους φόρους.

Ἄλλὰ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τοῦ λαοῦ, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρόοδον ποῦ ἔφερον αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας, εὐκολὰ ἀποκτοῦσαν πλοῦτη καὶ ἤθελαν νὰ μορφώνωνται.

Ἡ μόρφωσις δὲν ἦτο πλέον προνόμιον τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν. Ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, διότι μὲ τὴν νέαν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας καὶ τοῦ χάρτου, τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν πολὺ φθηνά. Ὁ λαὸς ἐμορφώνετο καὶ ἤρχισε νὰ ἀντιλαμβάνεται, ὅτι δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ κυβερνᾶται μόνον ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς κληρικούς.

ἤρχισε νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔπρ.πε νὰ ἀλλάξῃ τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους.

Ἐπρ.πε ὁ λαὸς νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι νὰ θέτουν τοὺς νόμους, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους νὰ διοικῆται τὸ κράτος. Καὶ εἰς τοὺς νόμους αὐτοὺς πρέπει νὰ ὑπακούουν ὅλοι, ὁ λαός, ἡ κυβέρνησις καὶ ὁ βασιλεὺς.

Αἱ νέαι αὐταὶ ἰδέαι διεδόθησαν τότε εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Μεγαλυτέραν ὅμως διάδοσιν εἶχον εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ ἐκυβερνοῦσαν ὅπως τοὺς συνέφερον, ἐνῶ ὁ λαὸς εἰργάζετο σκληρά, ἐζοῦσε φτωχικὰ καὶ ἐπλήρωνε βαρεῖς φόρους.

Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ διὰ τὴν κακὴν διοίκησιν ἔφθασε τέλος εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ διὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι πατριῶται ἐπανεστάτησαν τὸ ἔτος 1789, ἐνίκησαν τοὺς εὐγενεῖς, ἐπῆραν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας των καὶ διεκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν Γάλλων πολιτῶν.

Αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἔκαμιν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Φυσικὰ, αἱ καρδίαι τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων ἀνεπτερώθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐλπίζουν, ὅτι γρήγορα θὰ ἀνατείλῃ καὶ διὰ τὸ Γένος μας ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Ρ ῥ ῆ γ α ς Φ ε ρ α ῖ ο ς .

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, δὲν ἦτο μόνον τὸ καρυοφίλι τῶν κλεφτῶν ποὺ ἐβροντοῦσε καὶ ἐτάρασσε τοὺς Τούρκους. Ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ ἡ πέννα τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων, ὅπλον φοβερὸν κατὰ τῶν κακκτητῶν. Οἱ λόγοι, τὰ βιβλία καὶ αἱ προκηρύξεις των ἐξήπλωνον τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἐδίδον θάρρος εἰς τοὺς ραγιαδες καὶ τοὺς διεφώτιζον νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ πιστεύουν εἰς τὴν πατρίδα.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς φλογεροὺς αὐτοὺς κήρυκας τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, ὁ πλέον θαρραλέος, ἦτο ὁ Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς τὰς Φεράς (Βελεστίον) τῆς Θεσσαλίας τὸ 1757. Ἀπὸ μικρὸς ἀγαποῦσε τὰ γράμματα καὶ διὰ τοῦτο ἐπῆγε νὰ μορφωθῇ καλλίτερα εἰς τὸ ὀνομαστὸν σχολεῖον τῆς Ζαγοράς, εἰς τὸ Πήλιον.

Ἐμελετοῦσε τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ ἡ καρδιά του ἐλαχταροῦσε ἀπὸ τὰ ὑπέροχα κατορθώματα τῶν ἀρχαίων προγόνων μας, ἀλλὰ συγχρόνως ἠσθάνετο μεγάλην θλίψιν, ποὺ ἦταν σκλαβωμένη ἡ πατρίς μας.

Εἰς τὸ ἀθλητικὸν τοῦ σώμα ἐκρῦβε ψυχὴν γενναίαν καὶ φρονήματα ὑψηλά, ἀγάπην διὰ τὴν πατρίδα καὶ πόθον διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Μόλις ἐτελείωσε τὰ μαθήματά του εἰς τὴν Ζαγοράν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἔφυγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του. Εἰς τὸ Βουκουρέστιον τὸν ἐξετίμησε διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης καὶ τὸν ἐπῆρε ὡς γραμματέα του.

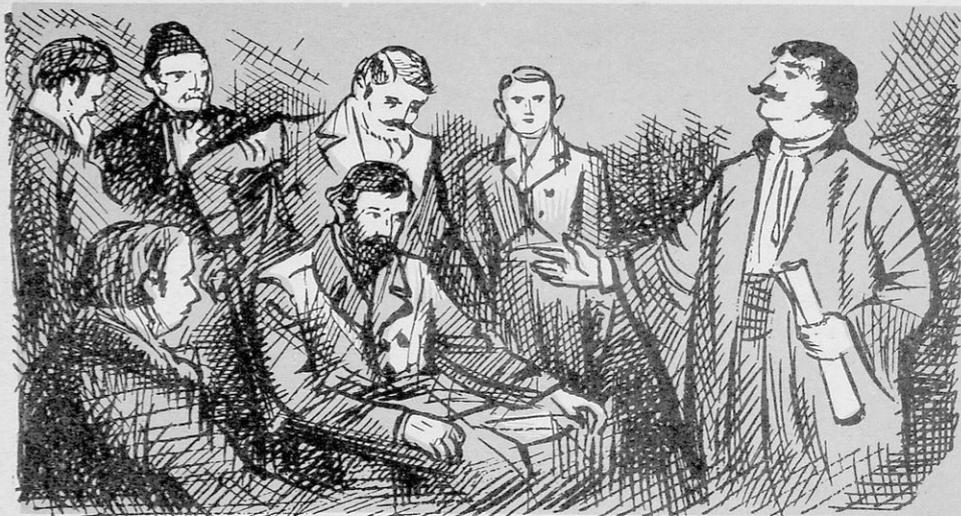
Ἀπὸ τὴν ἐξέχουσαν αὐτὴν θέσιν εἰργάζετο ἀκούραστος ὁ Ρήγας νύκτα καὶ ἡμέραν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Αὐτὴ ἔγινεν ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ συνεννοῆται μὲ διαφόρους σπουδαίους Ἕλληνας πατριώτας, ποὺ ἔμενον εἰς τὰ ξένα κράτη, καθὼς καὶ μὲ πολλοὺς ἐπισκόπους, προκρίτους, κλέφτας, ἀρματολούς, ἐδῶ εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Ἔκαμε μάλιστα στενὸν φίλον καὶ τὸν πασᾶν τοῦ Βεδινίου Πασβάνογλου καὶ τὸν παρεκίνησε νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Διὰ νὰ δυναμώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐλπίδα τῶν σκλαβωμένων συμπατριωτῶν του, ἔγραψε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα καὶ ἄλλα βιβλία γεμᾶτα ἐνθουσιασμὸν καὶ φλόγα διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα. Ἔκαμεν ἐπίσης καὶ ἓνα χάρτην τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μὲ τὰ συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματά του καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸ θούριόν του, ὁ Ρήγας παρακινουσε τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου νὰ λάβουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους.

Μετὰ ὀλίγα χρόνια ἄφησε τὴν θέσιν τοῦ γραμματέως καὶ ἔφυγε διὰ τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ ἀφωσιώθη ἐντελῶς πλεόν εἰς τὸν μέγαν του σκοπὸν. Ἐτύπωσε τὰ βιβλία του, τὸν χάρτην του καὶ τὰς ἐπαναστατικὰς του προκηρύξεις. Ἀπὸ τὴν Βιέννην ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Μέγαν Ναπολέοντα, τὸν πανίσχυρον αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐλευθρωθοῦν.

Ὁ Ναπολέων τὸν ἐκάλεσε τότε εἰς τὴν Βενετίαν διὰ νὰ συνεννοηθοῦν. Πραγματικά, ὁ Ρήγας, μαζί μὲ τοὺς στενοὺς του συνεργάτας, κατέβηκεν εἰς τὴν Τεργέστην, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Βενετίαν. Ἄλλὰ εἰς τὴν Τεργέστην ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία εὗρηκε τὰς ἐπαναστατικὰς του προκηρύξεις καὶ συνέλαβε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς συνεργάτας του. Οἱ Αὐστριακοὶ ἀφοῦ τοὺς ἀνέκρινον, τοὺς παρέδωσαν ὡς ἐνόχους εἰς τοὺς

Τούρκους, διότι η Λυστρία ήτο τότε σύμμαχος τῆς Τουρκίας.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ρήγας τὸ 1798, μαζί με τοὺς συνεργάτας του μετεφέρθη δέσμιος εἰς τὸ Βελιγράδιον. Ἐκεῖ ὁ πασᾶς τοῦ Βελιγραδίου κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου τοὺς ἐθανάτωσε Ὁ Ρήγας, πρὶν ἀφήσῃ τὴν τελευταίαν του πνοήν, ἀνεφώνησε:

«Ἔτσι πεθαίνουν τὰ παλληκάρια. Ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα· αὐτὸς θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ Γένος μου θὰ ἐσοδεύσῃ τὸν γλυκύν μου καρπόν».

Τὸ θούριον τοῦ Ρήγα

*«Ὡς πότε παλληκάρια, θὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνουμε πατρίδα, ἀδέλφια καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας καὶ δλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.
Τί σ' ὠφελεῖ καὶ ἂν ζήσης καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σὲ ψήνουν κάθε ὥρα στὴ φωτιά.»*

Ἐλάτε μ' ἓνα ζῆλον εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν,
 νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρὸν.
 Καὶ ὀλοὶ μὲ τὰς χεῖρας ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
 ἄς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας αὐτὰ πρὸς τὸν Θεόν :
 — ὦ Βασιλεῦ τοῦ κόσμου ! ὀρκίζομαι εἰς Σέ,
 στὴν γνώμη τοῦ τυράννου νὰ μὴν ἔλθῶ ποτέ.
 Μῆτε νὰ τὸν δουλεύω, μῆτε νὰ πλανηθῶ,
 εἰς τὰ ταξίματά του νὰ μὴν παραδοθῶ.
 Ἐν ὄσω ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
 γιὰ νὰ τὸν ἀφανήσω, θὰ εἶναι σταθερός.
 Πιστὸς εἰς τὴν Πατρίδα, συντρίβω τὸν ζυγόν.
 Ἀχώριστος θὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον ν' ἀστράφη ὁ οὐρανός
 καὶ νὰ μὲ κατακαύσῃ, νὰ γίνω σὰν καπνός.
 Μᾶς κρᾶζει ἡ Πατρίδα, μᾶς θέλει, μᾶς ποιεῖ,
 ζητεῖ τὴν συνδρομὴ μας μὲ μητρικὴ φωνή».

Τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα διεδόθησαν πολὺ γρήγορα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ νέοι μὲ ἐνθουσιασμό τὰ ἐτραγουδοῦσαν εἰς τὰ πανηγύρια ἢ κοντὰ εἰς τὴν γωνιά τὸν χειμῶνα καὶ εἰς τὴν σκιάν τῶν πλατάνων τὸ καλοκαίρι. Καὶ οἱ Τούρκοι ἀκόμη εὐχαριστοῦντο νὰ τὰ ἀκούουν, χωρὶς φυσικὰ νὰ καταλαβαίνουν, τί ἔλεγαν τὰ λόγια τους.

Τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος ἀργότερα διὰ νὰ τιμήσῃ τὸν μέγalon αὐτὸν πατριώτην, ἔστησε τιμητικῶς τὸν ἀνδριάντα του ἔμπρὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ Σοῦλι.

Τὸ ἀκατάβλητον σθένος τοῦ λαοῦ μας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν δὲν τὸ ἀποδεικνύουν μόνον, ὅσα ἀνεφέραμεν ἕως τώρα. Τὸ ἀποδεικνύουν καὶ πλῆθος ἄλλων ἀνδραγαθημάτων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν. Τὰ λαμπρότερα ὁμῶς ἀπὸ αὐτὰ τὰ παραδείγματα τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἥρωισμοῦ τὰ ἔδωσαν τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης, ἡ Μάνη τῆς Λακωνίας καὶ πρὸ πάντων τὸ Σοῦλι.

Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ποτὲ δὲν ἔκυψαν τὴν κεφαλὴν των εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ ὅσας φορὰς οἱ κατακτηταὶ ἔδοκίμασαν νὰ τοὺς

υποτάξουν, όχι μόνον δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰ ἀπόκρημνα καὶ ὄχυρά μέρη των, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπλησίαζον, εἶχον τόσον μεγάλας ἀπωλείας, ὥστε δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ξαναεπιτεθοῦν.

Διὰ τοῦτο ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς ἄφησεν εἰς τὸ τέλος ἡσύχους. Μόνον τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ πληρῶνουν ἓνα μικρὸν φόρον, διὰ νὰ φαίνεται τέλος πάντων ὅτι ἀναγνωρίζουν τὸ τουρκικὸν κράτος.

Τὰ ἀπρόσιτα αὐτὰ μέρη ἦσαν τὰ προγυμναστήρια τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ὁ ὁποῖος ἀργότερα, ὅταν ἐγίνεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, πρῶτος κατέβηκε νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐχθρούς. Καὶ ὁ Ρήγας εἰς τὸ Θούριόν του καλεῖ αὐτοὺς λέγων :

*«Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε στίς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιχτά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια καὶ Ὀλύμπου σταυραῖτοι,
καὶ Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή».*

Εἰς τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ Σουλίου, κατὰ τοὺς σκληροὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς, εἶχον καταφύγει ἀρκετοὶ Ἑπειρώται ποιμένες, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν βαρείαν καταπίεσιν τῶν Τούρκων καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν κατ' ἀρχὰς τέσσαρα χωρία, τὸ Σούλι, τὴν Κιάφαν, τὸν Ἀβαρικό καὶ τὴν Σαμονίβαν, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν Τετραχώρι.

Καὶ τὰ τέσσαρα αὐτὰ χωρία ἦσαν κτισμένα εἰς τὰς ἀποκρήμους πλαγιάς, ὅπου δὲν ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀνεβῆ εὐκολα. Διότι μόνον ἓνα μονοπάτι φιδωτόν, μακρινόν, ποὺ ἔπερνοῦσε διὰ μέσου ἑνὸς λαβυρίνθου φοβερῶν κρημνῶν ἐφθανεν ἕως τὰ χωρία. Καὶ κατὰ διαστήματα, ὅπου τὸ μονοπάτι ἔπερνοῦσε τὰ πλέον δύσβατα μέρη, ὑπῆρχε καὶ ἀπὸ ἓνας πύργος ὠχυρωμένος.

Ἀργότερα ἐκτίσθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν τοῦ Σουλίου ἄλλα ἑπτὰ χωρία, ποὺ ὠνομάσθησαν Ἑπταχώρι.

Οἱ Σουλιῶται εἰς τὰ χωρία των ἐζοῦσαν ἐλεύθεροι καὶ μόνην ἀσχολίαν των εἶχον τὸν πόλεμον. Κανένας των δὲν μετεχειρίζετο καμίαν τέχνην καὶ κανένα ἐπάγγελμα, παρὰ ὅλη των ἡ ἐξάσκησις, ἀπὸ παιδιὰ ἀκόμη, ἦταν τὰ ἄρματα. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγαν, μὲ αὐτὰ ἐκοιμῶντο, καὶ μὲ αὐτὰ ἐξυπνοῦσαν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες πολλὰς φορὰς ἄφηνον τὴν ρόκαν καὶ ἤρπαζον τὰ ὄπλα διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν.

Οί Σουλιώται και ὁ Ἀλῆ πασᾶς.

Ἡ πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (1790). Τὸ Σούλι ἀπέκτησε ἀθάνατον δόξαν ἀπὸ τοὺς πολέμους, ποὺ ἔκαμε μὲ τὸν περιβόητον ἄσπασαν τῶν Ἰωαννίνων, τὸν Ἀλῆ.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατήγετο ἀπὸ τὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας. Μὲ τὴν δραστηριότητά του καὶ μὲ τὴν πανουργία του κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δύναμιν καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν σουλτάνον πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀλλὰ ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τὸν ὠδηγοῦσε συνεχῶς εἰς νέας κατακτήσεις. Κατώρθωσε λοιπὸν νὰ λάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του ὁλόκληρον τὴν Ἠπειρον, μέρος τῆς Ἀλβανίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐσχεδιάζε μάλιστα μὲ τὸν καιρὸν νὰ κάμῃ καὶ κράτος ἰδικόν του, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν σουλτάνον.

Εἰς τὰ σχέδιά του ὁμως αὐτὰ εὑρίσκειν ἐμπόδιον τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ τοὺς κλέφτας. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ. Καὶ κατὰ πρῶτον ἐστράφη ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν. Ἦθελε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ μὲ κάθε τρόπον.

Διὰ τοῦτο τὸ ἔτος 1790 ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ εἰς τὴν μάχην ἐνίκηθη. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς στρατιώτας του ἐφονεύθησαν καὶ ὅσοι ἠμπόρεσαν νὰ φύγουν, κατεδιώχθησαν κατὰ πόδας ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἕως τὰ Ἰωάννινα.

Γεμᾶτος λύσσαν διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του ὁ δόλιος Ἀλῆς ἔθεσεν ὡς σκοπὸν του, νὰ τιμωρήσῃ ὅπωςδήποτε τοὺς ἀνυποτάκτους Σουλιώτας. Ἐβλεπεν ὁμως ὅτι δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλων. Ἀπεφάσισε τότε νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὴν ἀπάτην.

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα προσεπειοίθη, ὅτι θέλει νὰ κάμῃ ἐκστρατείαν καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Διὰ τοῦτο ἐζήτησεν τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. Ἐγραψε πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Μπότσαρην καὶ Τζαβέλλαν. Ὁ Μπότσαρης ὑπωπτεύθη καὶ δὲν ἐπῆγεν. Ὁ Τζαβέλλας ὁμως ἐπίστευσεν καὶ μαζί μὲ τὸν υἱὸν του Φῶτον καὶ μερικὰ ἄλλα παλληκάρια ἐπῆγεν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἀμέσως τότε ὁ ἄπιστος Τουρκαλβανὸς τοὺς συνέλαβε καὶ τοὺς ἔκλεισε εἰς τὰς φυλακάς. Μόνον ἓνας κατώρθωσε νὰ σωθῇ καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ Σούλι, διὰ νὰ καταγγείλῃ τὴν ἀπάτην τοῦ Ἀλῆ.

Ἡ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (1792). Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, μόλις ἐφυλάκισε τὸν Τζαβέλλαν, ἐκίνησεν ἀμέσως νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι,

διότι ενόμιζεν ὅτι θὰ τὸ εὕρισκεν ἀφύλακτον. Ὄταν ὁμως ἔφθασεν ἐκεῖ, ἀντίκρουσε καὶ πάλιν τοὺς γενναίους Σουλιώτας εἰς τὰ ὀχυρώματά των. Ὡστόσοσον ἔκαμε τὴν ἐπίθεσίν του, ἀλλὰ ἐνίκηθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος.

Τότε διέταξε νὰ φέρουν ἔμπρός του τὸν Λάμπρον Τζαβέλλα καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι θὰ τοῦ δώσῃ ἀξιώματα καὶ πολλὰς ἀμοιβὰς ἂν τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι. Ὁ Τζαβέλλας προσποιήθη ὅτι δέχεται νὰ τὸν βοηθήσῃ ἂν τὸν ἀφηνεὺ ἐλεύθερον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Σούλι διὰ νὰ συνεννοηθῇ καὶ με τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς. Ὁ πασᾶς ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Λάμπρου καὶ τὸν ἀφῆσε νὰ φύγῃ, ἐκράτησεν ὁμως ὡς ὁμηρον τὸν Φῶτον.

Μόλις ὁ Τζαβέλλας ἐπάτησε τὸ πῶδι του εἰς τὸ Σούλι, εἶπεν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ καὶ τοὺς παρεκίνησε νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν. Ὄταν ἐτελείωσαν αἱ ἐτοιμασίαι, ἔγραψεν ἕνα γράμμα εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὅπου τοῦ ἔλεγε :

« Ἀλῆ πασᾶ,

Χαίρομαι γιὰτὶ ἐγέλασα ἕνα δόλιον ὡσὰν κι ἐσένα. Εἶμαι ἐδῶ, ἐτοιμος νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θὰ σκοτωθῇ, ἀλλὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸν θάνατόν του πρὶν πεθάνω. Ἴσως με θεωρήσῃς ἀσπλαγχνον πατέρα, διότι θυσιάζω τὸν υἱόν μου, ἀλλὰ ξέρω ὅτι ἂν ἐσὺ κυριεύσῃς τὸ Σούλι θὰ φονεύσῃς καὶ τὸν υἱόν μου καὶ ἐμένα καὶ τοὺς συμπατριώτας μου, χωρὶς νὰ ἐκδικηθῶ τὸν θάνατόν τους. Ἄν ὁ υἱός μου δὲν μένη εὐχαριστημένος νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν πατρίδα, τότε δὲν εἶναι ἀξίος νὰ ζῆ καὶ νὰ λέγεται υἱός μου. . .

Λάμπρος Τζαβέλλας»

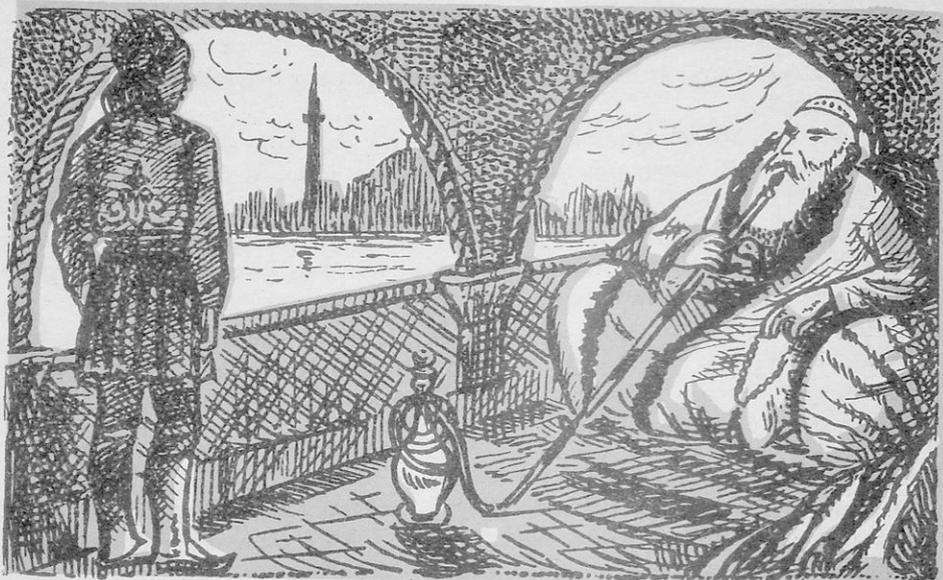
Ἐθύμωσε ὁ Ἀλῆς, ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα τοῦ Τζαβέλλα καὶ ἐπρόσταξε νὰ φέρουν ἀμέσως ἔμπρός του τὸν Φῶτον.

— Θὰ σὲ ψήσω ζωντανόν, λέγει εἰς τὸ Σουλιωτόπουλον ὁ ἐκδικητικὸς πασᾶς. Ἀλλὰ ἐκεῖνο, ἀτάραχον, ἀπήντησεν :

— Δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον. Γεννήθηκα καὶ θὰ πεθάνω γιὰ τὴν πατρίδα. Ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν μου.

Ἐθαύμασεν ὁ τύραννος τὸ θάρρος τοῦ Φώτου καὶ δὲν τὸν ἐθανάτωσε. Ἐκαμε ὁμως νέαν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Σουλίου.

Οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶται, συνέτριψαν καὶ πάλιν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλῆ. Μόνον δὲ αὐτὸς με ὀλίγους στρατιώτας του κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων καὶ ἐφώνησε εἰς τὸν στρατηγόν του :

« Τ' ἄλογο, τ' ἄλογο, Ὅμῆρ Βρονώνη !

Τὸ Σούλι ἐχοῦμιζε καὶ μᾶς πλακώνει ! »

Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἔλαβε μέρος καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ Τζαβέλλα, ἡ Μόσχω. Μαζὶ μὲ ἄλλας γυναῖκας τοῦ Σουλίου ἐκυλοῦσαν ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν βράχων μεγάλους λίθους καὶ ἐπροξενοῦσαν σημαντικὰς φθορὰς εἰς τοὺς ἐχθρούς.

Τοιοτοτρόπως κατεντροπιασμένος ὁ Ἀλῆς, ἐγύρισε εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ἐζήτησε νὰ κάμῃ εἰρήνην. Οἱ Σουλιῶται ἐδέχθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ Φῶτος καὶ τὰ ἄλλα παλληκάρια.

Ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου (1803). Ὁ σκληρὸς καὶ φιλόδοξος τύραννος δὲν ἤμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὸ Σούλι ἐλεύθερόν. Διὰ τοῦτο ἐπρότεινε εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ ἐκλέξουν, ὅποιο ἄλλο μέρος θέλουν, διὰ νὰ ὑπάγουν νὰ κατοικήσουν καὶ αὐτὸς νὰ τοὺς πληρῶσῃ ὅλα τὰ ἐξοδα. Ἀλλὰ οἱ τολμηροὶ ἐκεῖνοι πατριῶται τοῦ ἀπήνησαν :

« Οἱ ξηροὶ βράχοι τῆς πατρίδος μας εἶναι πῶδ ἀγαπητοὶ καὶ ἀπὸ τίς εὐφορώτερες χῶρες τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν ἐξαγοράζεται μὲ ὄλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς ».

Ἐπέρασαν ὀκτῶ ἀκόμη χρόνια καὶ τὸ Σούλι ὑπερήφανον δὲν ὑπέκυπτεν. Τέλος ὁ Ἄλῃς, ἀφοῦ ἠτοίμασε 10 χιλιάδας στρατόν, ἔκαμεν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν τὸ ἔτος 1800. Οἱ Σουλιῶται μὲ ἀρχηγὸν τὸν Τζαβέλλαν ἀντέστησαν γενναίως καὶ ἐνίκησαν τὸν Ἄλῃν. Ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν φεύγει. Πολιορκεῖ τὸ Σούλι καὶ τὸ ἀποκλείει ἀπὸ παντοῦ.

Ἐπέρασαν τρία χρόνια πολιορκίας. Ἡ πείνα, ἡ γύμνια, τὸ κρύο, ἡ δίψα ἐβασάνιζαν εἰς ἀφάνταστον βαθμὸν τοὺς ἡρωικοὺς ἀγωνιστάς. Ἐτρωγον χόρτα καὶ ρίζας τῶν δέντρων καὶ διὰ νὰ σβήσουν τὴν δίψαν τῶν ἐκρεμοῦσαν μὲ σχοινία ὑψηλὰ ἀπὸ τοὺς βρόχους σφουγγάρια μέσα εἰς τὰς χαράδρας, ὅπου ἐβλεπον ὅτι ὑπάρχει νερό. Τοὺς ἔλλειπον τὰ πάντα. Καὶ τὰ πολεμοφόδια ἀκόμη τὰ εἶχον ὀλιγοστά. Ὅλα τέλος πάντων τὰ ὑπέμενον χωρὶς νὰ γογγύζουν, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ ἀκούσουν τὴν λέξιν : παράδοσις. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐφώναζον :

«Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

Κατὰ τὸν τρίτον χρόνον, ἡ ἀμηχανία τοῦ Ἄλῃ ἐφθασεν εἰς ἀπροχώρητον σημεῖον. Ἐνῶ ὁμως εὐρίσκετο ὁ τύραννος εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην ἀμηχανίαν, παρουσιάζεται δυστυχῶς ἐνώπιόν του ὁ προδότης Πήλιος Γούσης καὶ τοῦ ὑπόσχεται νὰ τὸν βοηθήσῃ διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου.

Αὐτὸς ὁ προδότης, εἰς κάποιαν μάχην ἐδειξε δειλίαν καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄλλοι Σουλιῶται τὸν περιφρονοῦσαν. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ λοιπόν, ἐπῆγεν εἰς τὸν Ἄλῃ, ἔλαβε χρήματα καὶ ὠδήγησε μίαν σκοτεινὴν νύκτα 200 Τουρκαλβανούς ἐπάνω εἰς τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἔκρυψε. Τὸ πρῶν, ὅταν ἀρχισεν ἡ μάχη, ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ καταφύγιόν τους οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ ἐπετέθησαν ἀπὸ τὰ νῶτα ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν.

Τότε οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ Κιούγκι, εἰς τὸν ὑψηλὸν βράχον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, διὰ νὰ συνεχίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα τοὺς ἐβασάνιζον τώρα ἀκόμη περισσότερο. Δὲν ἤμποροῦσαν πλέον ν' ἀνθέξουν.

Τέλος ὑπεχρεώθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τὸν Ἄλῃ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς ἡρωικοὺς βράχους, ἔχοντες μόνον τὰ ἀπαραίτητα πράγματά των καὶ τὰ ὄπλα των.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης, οἱ Σουλιῶται ἐχωρίσθησαν εἰς τρεῖς ομάδας καὶ ἐξεκίνησαν. Ἡ πρώτη ὁμάς μὲ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν κατέφυγεν εἰς τὴν Πάργαν. Ἡ δευτέρα ἐπῆγε πρὸς τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου καὶ ἡ τρίτη πρὸς τὸ Μοναστήριον τοῦ Σέλτσου.

Μόνον ὁ Καλόγηρος Σαμουήλ μὲ πέντε συμπολεμιστὰς του ἔμεινεν εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους τὰ πολεμοφόδια καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἀξίαν των, ὅπως εἶχον συμφωνήσει. Ἄλλὰ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ, ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ διὰ νὰ τὰ παραλάβῃ, ἠρώτησεν εἰρωνικῶς τὸν Σαμουήλ :

— Καὶ τώρα, ποῖαν τιμωρίαν νομίζεις, καλόγηρε, ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ πασᾶς πού τόσο ἀπερίσκεπτα παρεδόθης ;

— Καμμίαν ! ἀπήντησεν ὁ ὑπερήφανος Σαμουήλ, καὶ ἀφοῦ ἐτράβηξε τὴν πιστόλαν του, τὴν ἄδειασεν εἰς τὴν ἀποθήκην μὲ τὸ μπαρούτι.

Μία τρομερὴ ἔκρηξις ἐτάραξε τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀγρίας φύσεως καὶ αἱ χαράδραι ἀντιβούισαν, ὡσάν νὰ ἤθελον νὰ διαλαλήσουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸ ἠρωϊκὸν τέλος τοῦ ἀθανάτου Σουλίου.

Ὁ Ἄλῃς παραβαίνει τὴν συμφωνίαν. Αἱ συμφοραὶ ὁμως τῶν Σουλιωτῶν εἶχον καὶ συνέχειαν. Ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἐθεώρησε τὴν πρᾶξιν αὐτῆν τοῦ Σαμουήλ ὡς παράβασιν τῆς συνθήκης καὶ ἀμέσως διέταξε νὰ καταδιώξουν τὰς τρεῖς ομάδας.

Ἡ πρώτη ὁμάς τῶν Σουλιωτῶν, πού ἔφυγε διὰ τὴν Πάργαν, ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ἐσώθη, διότι τὴν πόλιν αὐτῆν τὴν κατεῖχον οἱ Ἄγγλοι.

Ἐκεῖνη ἡ ὁμάς πού ἐπῆγεν εἰς τὸ Ζάλογγον, περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς. Οἱ Σουλιῶται ἐπολέμησαν, ὥσπου ἐτελείωσαν τὰ πολεμοφόδια καὶ αἱ τροφαὶ των. Τότε αἱ Σουλιώτισσαι ἐπειδὴ εἶδον τὸν κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας, ἔστησαν χορὸν καὶ μὲ τὰ παιδιά εἰς τὴν ἀγκαλίαν, ἐπήδησαν ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου ἢ μία ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλλην μὲ τὸ τραγούδι :

*« Ἐχε γειά, καημένε κόσμε,
ἔχε γειά, γλυκειὰ ζωὴ
καὶ σὺ, δύστυχη πατρίδα,
ἔχε γειά παντοτεινὴ ! »*

Οἱ ἄνδρες τὴν ἴδια νύκτα, μὲ τὰ σπαθιά εἰς τὰς χεῖρας, ἐπέρασαν μέσα ἀπὸ τὰς γραμμάς τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀπὸ τοὺς 800 κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν μόνον οἱ 150.

Ἡ τρίτη ὁμάς πού ἔφυγεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, ὑπέμεινεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος ἀπὸ τοὺς 1000, μόνον οἱ 45 ἐσώθησαν· κατέφυγον δὲ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Πάργαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ὅλοι μαζί ἐπέρασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Οι ήρωικοί αγώνες των Σουλιωτών δια την πίστιν και την πατρίδα θά προκαλοῦν πάντοτε τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου και θά εἶναι ἓνα ἀκόμη παράδειγμα τῆς ἀνδρείας και τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀφοῦ πλέον ὁ Ἀλῆς ἔπειτα ἀπὸ ἀγῶνας 14 ἐτῶν ὑπέταξε τὸ ήρωικὸν Σούλι, ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἀρματολῶν και τῶν κλεφτῶν. ἠθέλησε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ και αὐτοὺς. Ἦτο όμως δύσκολον νὰ τοὺς νικήσῃ μετὰ τὰ ὄπλα. Διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησε τὸ ἄλλο φοβερόν του ὄπλον, τὴν δολιότητα.

Τοιοιτοτρόπως ἐξόντωσε σιγά-σιγά τοὺς περισσοτέρους και τοὺς πλέον ἰσχυροὺς, ὅπως τὸν Θύμιον Βλαχάβαν, τὸν Κατσαντώνην και τὸν ἀδελφόν του Λεπενιώτην.

Ὅταν πλέον συνέτριψε τοὺς Σουλιώτας και τοὺς ἰσχυροτέρους κλέφτας και ἀρματολοὺς, ἤρχισε νὰ προετοιμάζεται διὰ νὰ ἰδρῦσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Ὁ σουλτᾶνος όμως ἀντελήφθη τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀλῆ, τὸν ἐθεώρησεν ὡς ἐπαναστάτην και τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὸ ἔτος 1820. Τότε ὁ Ἀλῆς ἐσκέφθη τοὺς γενναίους Σουλιώτας και τοὺς ἐζήτησε νὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὸν ἀγῶνα του κατὰ τοῦ σουλτάνου. Διὰ τοῦτο και τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ξαναγυρίσουν εἰς τὸ Σούλι.

Και πραγματικὰ οἱ Σουλιῶται μετὰ ἀρχηγόν τὸν Μάρκον Μπότσαρην, ὕστερα ἀπὸ 17 χρόνια, ἐξαναγύρισαν εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅχι βεβαίως διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν δόλιον Ἀλῆν, ἀλλὰ διότι ἤθελον νὰ βοηθήσουν τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπαναστάσιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ καιρὸν εἶχε προετοιμάσει ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ὁ πόλεμος τοῦ Σουλτάνου ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διήρκεσε δύο ἔτη. Τέλος ὁ τύραννος ἐνίκηθη και ἐφονεύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα (1822).

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Οἱ Ἕλληνες, κατατυρανισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πολλὰς φορές ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναστατήσουν, ὅπως εἶπομεν. Ἀλλὰ αἱ ἐπαναστάσεις των ἐκεῖναι δὲν ἦσαν γενικαί. Δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ ὄλων τῶν Ἑλλήνων συνενόησις, δὲν ὑπῆρχε σχέδιον μελετημένον και διὰ τοῦτο δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ὄλοι γενικῶς, ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς χώρας. Ἐπειτα και αἱ ξέναι δυνάμεις ὅταν μᾶς παρακινούσαν νὰ ἐπαναστατήσωμεν, μᾶς ὑπεστήριζον μόνον ὅσον καιρὸν μᾶς ἐχρειάζοντο. Ὅταν όμως ἐτελείωναν τὸν πόλεμον ἐκεῖνοι και ἔκαμνον εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους, μᾶς ἀ-

φηνον ἡμᾶς ἀπροστατεύτους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οἱ Τοῦρκοι εὐκολὰ κατέπνιγον τὰς ἐπαναστάσεις μας εἰς τὸ αἷμα.

Ἡ θλιβερὰ αὐτὴ κατάστασις ἠνάγκασε μερικοὺς φλογεροὺς πατριώ-
τας νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἰδρῦσουν μίαν μυστικὴν ὀργάνωσιν, ποῦ τὴν ὠνό-
μασαν «Φιλικὴν Ἐταιρείαν».

Τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν τὴν ἰδρυσαν τὸ 1814 εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῆς
Ρωσίας ὁ Νικ. Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ Ἄθαν. Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάν-
νινα καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πάτμον. Ἔργον τῆς εἶχε νὰ διαφω-
τίσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ εἶναι ἔτοιμοι καὶ ἠνωμένοι νὰ λάβουν τὰ
ὄπλα ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἡ Ἐταιρεία, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον
μυστικότητα. Οἱ τρεῖς φιλοπάτριδες ἐκεῖνοι ἄνδρες ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται
μυστικά; νὰ διαδίδουν τὰς ἰδέας των καὶ νὰ κάμνουν καὶ ἄλλους μέλη τῆς
Ἐταιρείας. Τὰ μέλη ὁμῶς ἐγίνοντο δεκτὰ εἰς τὴν Ἐταιρείαν ἔπειτα ἀπὸ ὀλό-
κληρον μυστικὴν κατήχησιν. Τέλος μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια ὠρκίζοντο ἐπὶ
τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅτι δὲν θὰ προδώσουν τὰ μυστικά τῆς Ἐταιρείας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Ὀδησσὸς εὗρίσκετο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο
τὸν Μάρτιον τοῦ 1818 ἡ ἔδρα τῆς Ἐταιρείας μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινού-
πολιν, ἡ ὁποία ἦτο τότε τὸ μέγαλον κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα τὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας ἐγι-
ναν ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες. Οἱ πλεόν ἐνθουσιώδεις μάλιστα Φιλικοὶ
περιήρχοντο τὴν σιλαβωμένην μας πατρίδα, διὰ νὰ κατηχήσουν τοὺς κα-
πεταναίους, τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς προκρίτους, τοὺς διδασκάλους, τοὺς ἱε-
ρεῖς, τοὺς καλογήρους καὶ κάθε φρόνιμον πατριώτην. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν
χώραν ἤρχισε νὰ ψιθυρίζεται κάποιον μυστικόν, ποῦ ἐσυγκινοῦσε τὴν ψυχὴν
τοῦ ἔθνους. Ὅλοι πλεόν περιμένουν· περιμένουν καὶ ἀνυπομονοῦν νὰ
ἔλθῃ ἡ μεγάλη ὥρα τῆς δράσεως.

Τὸ μυστικόν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας διεδόθη τέλος τόσον πολὺ, ὥστε
ὑπῆρχε φόβος νὰ τὸ μάθῃ καὶ ὁ σουλτᾶνος. Τότε οἱ Φιλικοὶ ἀπεφάσισαν νὰ
εὔρουν ἓνα ἱκανὸν πρόσωπον διὰ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως.

Συνεφώνησαν λοιπὸν νὰ ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Ἰωάννην
Καποδίστριαν. Ὁ Καποδίστριας ἐκίνησεν τὴν ἐποχὴν κατεῖχεν ὑψηλὴν θέσιν.
Ἦτο ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν ἀμέσως τὸν Ξάνθον εἰς τὴν
Πετροῦπολιν, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ συναντήσῃ τὸν Καποδίστριαν καὶ νὰ τοῦ
ἀνακοινώσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐταιρείας. Ἀλλὰ ὁ Καποδίστριας δὲν ἠθέ-

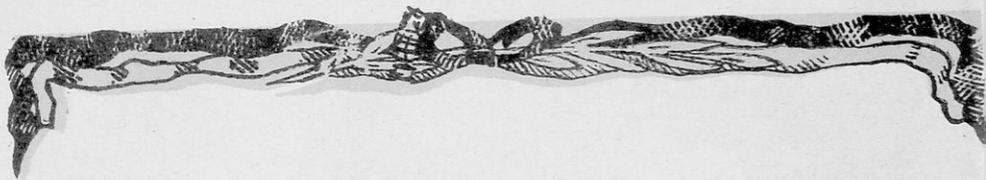

λησε νά αναλάβη τήν ἀρχηγίαν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νά τήν πάρη ἕνας στρατιωτικός.

Ὁ Ξάνθος τότε ἐπῆγεν εἰς τόν Ἀλέξ. Ὑψηλάντην καί τοῦ ἐπρότεινε νά αναλάβη ἐκεῖνος τήν ἀρχηγίαν. Ὁ Ὑψηλάντης κατήγετο ἀπό τήν μεγάλην φαναριώτικην οἰκογένειαν τῶν Ὑψηλάντηδων καί ὑπηρετοῦσεν εἰς τόν ρωσικόν στρατόν ὡς στρατηγός. Ἦτο εὐγενικός, πατριώτης καί γενναῖος. Εἰς τόν πόλεμον μάλιστα ἐναντίον τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἔχασε τήν δεξιάν του χεῖρα εἰς τήν Δρέσδην τῆς Γερμανίας. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ κατηχήθη προηγουμένως ἀπό τόν Ξάνθον εἰς τὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐδέχθη προθύμως τήν ἀρχηγίαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος.

Ὁ διορισμός τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τήν θέσιν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐνεθουσίασε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, πού ἐπίστευσαν, ὅτι ἔφθασεν ἡ εὐλογημένη ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — 1821

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Ἄφοῦ προετοίμασε τὸ ἔθνος δλόκληρον ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ ἀφοῦ ἔβαλε γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην (τέλη Ἀπριλίου 1820), δὲν ἔμενε πλέον τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα διὰ νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἀγὼν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Κίεβον διὰ νὰ ἀποχαιρετήσῃ τὴν μητέρα του καὶ νὰ πάρῃ τὴν εὐλογίαν της. Μαζὶ μὲ τὰ ἀδελφία του λοιπὸν ἐγονάτισεν ἐμπρὸς της. Συγκινημένη ἡ φιλόστοργος μητέρα των καὶ μεγάλη πατριώτισσα ἐσήκωσε τὰ μάτια της εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε :

«ὦ Θεέ μου, Θεέ μου ! Μὲ τὸ ἓνα χέρι προσφέρω εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ τέκνα μου διὰ καὶ μὲ τὸ ἄλλο προσφέρω σὲ Σένα, Θεέ μου, τὶς εὐχὲς μου καὶ τὶς ἐλπίδες μου».

Ἐπειτα ἐγύρισε πρὸς τὰ παιδιὰ της καὶ ἀνεφώνησε :

«ὦ παιδιὰ μου ! Ἡ θερμὴ εὐχὴ τῆς μητέρας σας θὰ εἶναι θώρακας χαλύβδινος, πὸν θὰ σᾶς φυλάγῃ εἰς τὸν πόλεμον. Νὰ εἰσθε γενναῖοι καὶ νὰ πολεμήσετε γιὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα· ριχθῆτε δπου σᾶς καλεῖ τὸ καθήκον καὶ ἀναστήστε τὴν Ἑλλάδα μας, ἔστω κι ἂν ἐγὼ εἶναι γραφτὸ νὰ μείνω ἔρημη ἀπὸ σᾶς παιδιὰ μου καὶ μονάχη εἰς τὸν κόσμον τοῦτον».

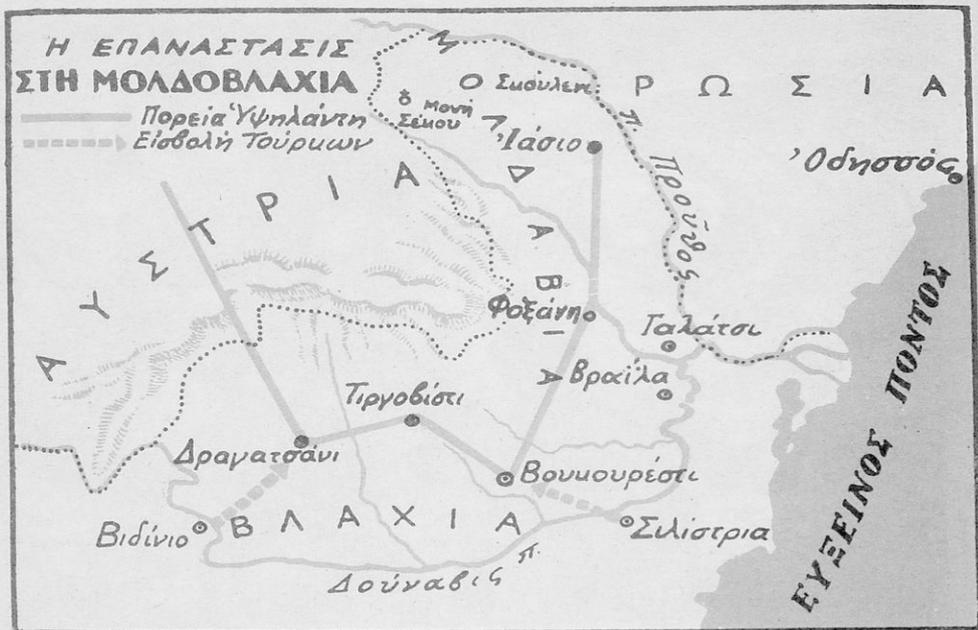
Ἀπὸ τὸ Κίεβον ὁ Ὑψηλάντης κατέβηκε εἰς τὴν Βεσσαραβίαν διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ στρατηγικὸν του σχέδιον, νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς φιλικούς καὶ νὰ εἶναι πλησιέστερα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Μετὰ 10 μῆνας τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν, διότι τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ διοικοῦσαν, ὅπως εἶδομεν, Ἕλληνες ἡγεμόνες, πού ἦσαν καὶ μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Εἰς τὰς 22 Φεβρουαρίου 1821 λοιπόν, ὁ ἀρχηγὸς Ὑψηλάντης ἐπέρασε μαζί με τοὺς ἀδελφοὺς του Γεώργιον καὶ Νικόλαον καὶ με ὀλίγους ὄπαδούς του τὰ σύνορα τῆς Ρωσίας, διέβη τὸν Προῦθον ποταμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἴάσιον, ὅπου με ἀπερίγραπτον συγκίνησιν ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀμέσως ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦσεν ὅλους τοὺς σκλάβους εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν τυράννων.

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐπλημύρισε τότε τὰς καρδίας ὄλων τῶν χριστιανῶν καὶ κατὰ χιλιάδας ἔτρεχον νὰ καταταγοῦν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν στρατόν, με ἀρχηγούς ἐμπείρους εἰς τὸν πόλεμον καὶ γενναίους, ὅπως ἦσαν ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος, ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης καὶ ὁ Φαρμάκης.

Μάλιστα 500 εὐγενεῖς καὶ φιλοπάτριδες νέοι, σπουδασταὶ εἰς τὰ διάφορα ἀνώτερα σχολεῖα, ἐγκατέλειψαν τὰ θρανία των, ἤρπασαν τὰ ὄπλα καὶ ἐσχημάτισαν τὸν Ἱερὸν Λόχον, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβαίων. Οἱ Ἱερολοχῖται ἐφοροῦσαν μαύρην στολὴν καὶ εἰς τὸ κράνος ὡς σῆμα εἶχον μίαν νεκροκεφαλὴν ἐπάνω εἰς δύο κόκκαλα χιαστὶ τοποθετημένα. Τὸ σύνθημα των ἦτο: «*Ἐλευθερία ἢ θάνατος*».

Τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Μολδοβλαχίαν.

Μὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν ὁ Ὑψηλάντης ἐξέκίνησεν ἀπὸ τὸ Ἰάσιον διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Βουκουρέστι. Εἰς τὸ μεταξύ ὁμοῦς ὁ σουλτάνος, μόλις ἔμαθε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, διέταξε τρεῖς πασάδες νὰ κινήσουν ἀμέσως καὶ νὰ κτυπήσουν τοὺς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἀπεφάσισε νὰ ἀλλάξῃ πορείαν καὶ ὠδήγησε τὸν στρατὸν του πρὸς τὸ Δραγατσάνι, ὅπου εὕρισκετο μία τουρκικὴ δύναμις στρατοῦ.

Εἰς τὸ Δραγατσάνι ἐγίνε πεισματώδης μάχη τὴν 7 Ἰουνίου 1821. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ τέλος ἐνικήθησαν. Οἱ Ἱερολοχίται, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρχηγὸν τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην, ἔπεσαν ὅλοι εἰς τὴν θέσιν ὅπου τοὺς ἔταξαν.

*Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν διελύθη ὁ ἐπαναστατικὸς στρατός.

Ὁ ἴδιος ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι τὸ κίνημα ἀπέτυχεν ἐκεῖ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ἀπεφάσισε νὰ κατεβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου εἶχε ἀρχίσει μὲ ἐπιτυχίαν πλέον ἢ Ἐπανάστασις. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ Δραγατσάνι καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Αὐστρίας μὲ πλαστὸν ὄνομα, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ἡ Αὐστρία ἦτο σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις δυστυχῶς τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς.

Ὁ Ὑψηλάντης ἔμεινε φυλακισμένος ἕως τὸ 1827. Τότε ἐμεσολάβησε ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας καὶ τὸν ἐλευθέρωσαν. Δὲν ἔζησε ὁμως πολὺν καιρὸν, διότι μετὰ ἓνα ἔτος ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας τῆς φυλακῆς.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γεώργιος Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης μὲ τὰ παλληκάρια των, ἀπὸ τὸ Δραγατσάνι ἐτράβηξαν πρὸς τὰ Καρπάθια ὄρη. Ἐκεῖ τοὺς κατεδίωξαν 4 χιλιάδες Τούρκοι καὶ τοὺς ἐπολιορκήσαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκου. Ὁ Ὀλύμπιος ὠχυρώθη εἰς τὸ κωδωνοστάσιον μὲ ὀλίγους συντρόφους. Ἀλλὰ ὅταν εἶδε, ὅτι ἐκινδύνευε νὰ αἰχμαλωτισθῆ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφοῦ ἀντεστάθῃ μερικὰς ἡμέρας, ἠναγκάσθη τέλος νὰ συνθηκολογήσῃ, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ φύγῃ μαζί μὲ τὰ παλληκάρια του. Μόλις ὁμως ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ μοναστήριον τοὺς συνέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους.

Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης μὲ τοὺς συντρόφους του ὠχυρώθη εἰς τὸ χωρίον Σκουλένι, πλησίον εἰς τὸν Προῦθον ποταμὸν, ὅπου ἀντεστάθῃ γενναῖα εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος ὁμως ἐφονεύθη μαζί μὲ τοὺς περισσοτέρους συμπολεμιστάς του. Τότε οἱ ὑπόλοιποι ἔπεσαν εἰς τὸν Προῦθον καὶ κολυμβῶντες ἐπέρασαν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος. Αὐτὸ ἦτο τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσειος τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.

Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας, πού ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἴάσιον καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἤρχισε καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ γενικὴ ἐξέγερσις. Διότι ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία τοὺς εἶχε πλέον προετοιμάσει ὅλους διὰ τὴν μεγάλην ἀνάστασιν τοῦ Γένους.

Μάλιστα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820 εἶχε στείλει ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν φλογερὸν Φιλικὸν Γρηγόριον Δικαῖον ἢ Παπαφλέσσαν ὡς ἀντιπρόσωπόν του. Ὁ Παπαφλέσσας περιώδευσε τὴν Πελο-

πόννησον και ἔφερε τὸ μήνυμα ὅτι ἡ ὥρα ἔφθασε πλέον. Ἔλεγεν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ὑψηλάντης θὰ ἀρχίσῃ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἀμέσως ρωσικὸς στρατὸς θὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ὅτι ὁ ρωσικὸς στόλος μὲ ἄλλα στρατεύματα θὰ κατεβῆ νὰ δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ σκλαβωμένον μας ἔθνος.

Εἰς τὰ ἐνθουσιώδη ἔθνικὰ κηρύγματα τοῦ Παπαφλέσσα ἐπίστευσαν προθύμως οἱ προεστοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἔβλεπον ὅτι τότε ἦτο ἡ καταλληλοτέρα εὐκαιρία, νὰ λάβουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν κατακτητῶν.

Πρῶτον, διότι ὁ Τούρκος πασᾶς τῆς Πελοποννήσου ἔλειπε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἐπολεμοῦσε τὸν Ἀλῆ Πασᾶν.

Δεύτερον, διότι εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἦτο ἑλληνικὸς, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν ὀλιγοστοί.

Τρίτον, διότι ὑπῆρχον πολλοὶ ἔμπειροὶ καὶ ἀξιοὶ ὄπλαρχηγοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς ἦσαν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Πετρόμπεης Μαρομιχάλης, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι.

Αἱ πρῶται ἀφορμαί. Οἱ Τούρκοι βεβαίως ἔβλεπον μὲ ὑποπτὸν βλέμμα ὅλας τὰς κινήσεις τῶν ραγιαδῶν, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μάθουν καθαρὰ τὸν βαθύτερον σκοπὸν καὶ τὰ μυστικὰ σχέδια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Οὔτε καὶ ἤθελον νὰ πιστεύουν, ὅτι θὰ ἐτολμοῦσαν οἱ Ἕλληνες νὰ σηκώσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐπαναστατήσουν. Ὡστόσο τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ὅπως τὰ ὑπελόγιζον.

Τὸ πρῶτον ντουφεκί τὸ ἦνοιξεν ὁ τολμηρὸς κλέφτης Νίκος Σουλιώτης, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσε μερικοὺς Τούρκους εἰσπράκτορας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων. Ἦτο Μάρτιος μὴν τοῦ 1821.

Ἀμέσως τότε οἱ Πετιμεζαῖοι μὲ τὸν Χαραλάμπην, ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ παραδοθοῦν.

Συγχρόνως ὁ Πετρόμπεης μαζί μὲ τὸν Κολοκοτρώνην κατέβηκαν ἀπὸ τὴν Μάνην, ἐπολιόρκησαν τὰς Καλάμας καὶ τὴν 23 Μαρτίου τὰς ἐκυρίευσαν.

Εἰς τὸ μεταξύ, οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ μὲ τὰ παλληκάρια των εἰσῆλθον εἰς τὰς Πάτρας, ὅπου ὁ δεσπότης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐτρεξαν τότε ἐκεῖ οἱ ὄπλαρχηγοί, τὰ παλληκάρια, ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ὅλοι γονατιστοὶ μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια ἔδιδον τὸν ὄρκον: «*Ἐλευθερία ἢ θάνατος!*»

“Άλλοι πάλιν ἀλληλοασπάζοντο καὶ ἔλεγον :

— Καλὴ Ἀνάστασις, παιδιὰ ! Καὶ στήν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός !

Τὸν ἴδιον καιρὸν διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ ἐκυρεύσαν τὸ Ἄργος καὶ ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Λάλα, εἰς τὴν Μεθώνην καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον. Οἱ ἐπαναστάται παντοῦ εἶχον ἐπιτυχίας.

Εἰς διάστημα τριῶν ἐβδομάδων, οἱ Τοῦρκοι φοβισμένοι ἔφυγον ἀπὸ τὰ χωρία καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ εἰς τὰ φρούρια. Εὐτυχῶς ἐδῶ ἡ Ἐπανάστασις ἐπῆρε καλὴν ἀρχήν.

‘Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε’.

Μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ εἰδησις διὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔμαθεν ὁ σουλτᾶνος, ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἡ ὀργή του ἐξέσπασεν ἀμέσως ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ διέταξε σφαγὰς. Οἱ ἐξαγριωμένοι Τοῦρκοι σφάζουν ἀλύπητα τοὺς Ἕλληνας. Ἡ μανία των δὲν ἔχει ὄρια· σφάζουν τοὺς Φαναριώτας, σφάζουν τοὺς

προκρίτους και τούς κληρικούς. Πολλοί χριστιανοί, τότε, συνεβούλευσαν τὸν Πατριάρχη Γρηγόριον τὸν Ε΄ νὰ φύγη διὰ νὰ σωθῆ. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ἀπήντησε :

— Δὲν φεύγω ! Ὁ ποιμένας ὁ καλὸς θυσιάζει καὶ τὴν ζωὴν του διὰ τὸ ποίμνιόν του. Ἄς μὲ σφάξουν. Ὁ θάνατός μου θὰ κινήσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης διὰ τὸ ἔθνος καὶ θὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἀγῶνα !

Πραγματικὰ ὁ σουλτάνος, ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ ἀκόμη περισσότερον τοὺς Ἕλληνας, ἔδωκε διαταγὴν νὰ συλλάβουν τὸν Πατριάρχη καὶ νὰ τὸν ἀπαγχονίσουν εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τοῦ Πατριαρχείου (10 Ἀπριλίου 1821).

Ἐκεῖ ἔμεινεν τὸ ἱερὸν λείψανον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἐπειτα δὲ τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν ὄχλον, ὁ ὁποῖος τὸ ἔσυρε πρὸς ἐξευτελισμὸν εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Φαναρίου. Τέλος, τὸ ἔφερον εἰς τὴν παραλίαν, τοῦ ἔδεσαν μίαν πέτραν εἰς τὸν λαιμὸν καὶ τὸ ἐπέταξαν ἔπειτα εἰς τὴν θάλασσαν.

Μετὰ ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας, τὸ σῶμα ἐβγήκε εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Φαίνεται ὅτι ἐκόπη

τὸ σχοινίον μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο δεμένη ἡ πύλας. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπέπλεε εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ εἶδεν ὁ πλοίαρχος Σκλαρ, ἐκ Κεφαλληνίας, τὸ ἀνεγνώρισε, τὸ ἐπῆρεν εἰς τὸ πλοῖον του καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου τὸ ἔθαψαν μὲ μεγάλας τιμὰς.

Ἡ εἶδησις διὰ τὸν ἀπαγχονισμόν τοῦ πατριάρχου ἐξηγρίωσεν ἀκόμη περισσότερον τοὺς Ἑλληνας ἀγωνιστάς, διὰ τοῦτο ἤρχισε πλεόν νὰ ἀντηχῇ ὡς σύνθημα εἰς ὅλα τὰ στρατόπεδα των :

«Χτυπάτε πολεμάρχοι !

Μὴ λησμονῆτε τὸ σχοινί, παιδιά, τοῦ Πατριάρχη !»

Αἱ ἀπάνθρωποι σφαγαὶ τὰς ὁποίας διέταξεν ὁ σουλτᾶνος καὶ ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου, ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν, ἔβλαψαν τοὺς Τούρκους, διὰ δύο λόγους : α) Διότι ἐξήγειραν ἀκόμη περισσότερον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν ἐναντίον τῶν τυράννων. β) Διότι ἐπροξένησαν πολὺ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἀργότερα διὰ νὰ τιμῆσῃ τὸν ἔθνομάρτυρα Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε', μετέφερε τὰ ὄστα του εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἔστησε τὸ ἄγαλμά του ἐμπρὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Τότε καὶ ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπήγγειλε τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ποίημα :

*«Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ;
τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα ; ... Γιατί στὸ μέτωπό σου
νὰ μὴ φυτρῶνουν, γέροντα, τόσες χρυσῆς ἀχτίδες,
δσες μᾶς δίδει ἡ ὄψη σου παρηγοριᾶς κι ἐλπίδες ;»*

.....

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως, ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Κατήγετο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν κλεφτῶν καὶ ἐγεννήθητε κατὰ τὰ δύσκολα χρόνια τοῦ 1770 κάτω ἀπὸ ἓνα δένδρον, κοντὰ εἰς τὸ χωρίον Ραμαβούνι τῆς Μεσσηνίας. Ἀπὸ μικρὸς ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ὅταν ἐμεγάλωσε ὀλίγον ἐγινε κλέφτης διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του.

Ἄν καὶ ἦτο νέος εἶχε μεγάλας ἰκανότητας καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι τὸν κατεδίωκον συνεχῶς. Ἦναγκάσθη τότε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον,

δπου κατετάγη εις τόν άγγλικόν στρατόν, διότι τὰ Έπτάνησα τὰ κατεΐ-
χον εκείνην τήν εποχήν οι Άγγλοι.

Εις τόν άγγλικόν στρατόν τής Έπτανήσου ό Κολοκοτρώνης γρήγορα
έπροβιάσθη και έγινε ταγματάρχης. Άπό τότε έφοροΰσε και τήν περικε-
φαλαίαν του άγγλου άξιωματικού. Έκει, εις τήν Ζάκυνθον, κατηχήθη
εις τὰ μυστικά τής Φιλικής Έταιρείας και έγινε Φιλικός.

Τέλος, εις τὰς άρχάς του 1821, έπειδή έπλησίαζεν ή έκρηξις τής επα-
ναστάσεως, έγκατέλειπε τήν Ζάκυνθον και έπέρασεν εις τήν Μάνην, όπου
ήτο όπλαρχηγός ό Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Ή είδησις ότι ό Κολοκοτρώνης έπέρασεν εις τήν Πελοπόννησον,
έπροκάλεσεν έντονον ένθουσιασμόν εις τόν λαόν και εις τούς άγωνιστάς.

Ό Θεόδωρος Κολοκοτρώνης είχεν όλα τὰ χαρίσματα του καλού άρ-
χηγού. Τό παράστημά του και οι τρόποι του έγοήτευον άπό τήν πρώτην
στιγμήν. Τό πρόσωπόν του ήτο μελαψόν, τό βλέμμα του άτρόμητον και
τὰ μαλλιά του μακρυά, χυμένα εις τούς ώμους. Ή βροντώδης φωνή του
έδιδε θάρρος εις τούς συμπολεμιστάς του και έσκόρπιζε τόν φόβον και
τόν τρόμον εις τούς έχθρούς. Είχε άκλόνητον τήν πίστιν ότι οι Έλληνες
θά νικήσουν τούς Τούρκους. Διά τουτο συνήθιζε νά λέγη : «Ό Θεός ε-
πέγραψε νά έλευθερωθῆ ή Έλλάδα μας και τήν ύπογραφή του δέν τήν
παίρνει πίσω». Τήν πίστιν του αυτήν ό Κολοκοτρώνης τήν μετέδιδε και
εις τούς συμπολεμιστάς του, οι όποιοι τόν άγαποΰσαν και τόν έσέβοντο
ώς πατέρα των.

Με όλα αυτά τὰ χαρίσματα απέκτησε τήν έμπιστοσύνην και τήν
αγάπην όλων τών άγωνιστών. Άλλά περισσότερο έστερεώθη ή δόξα του
ύστερα άπό τό στρατηγικόν σχέδιον τό όποιον κατέστρωσε διά τήν ά-
λωσιν τής Τριπόλεως.

Τὰ σχέδια του Κολοκοτρώνη.

Ό Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, μετά τήν άλωσιν τών Καλαμών, έπήρε
μαζί του 300 Μανιάτας και έπροχώρησε προς τήν Άρκαδίαν. Τό στρα-
τηγικόν του πνεΰμα συνέλαβεν ένα τολμηρόν σχέδιον. Είδεν ότι διά νά
έπιτύχη ή Έπανάστασις, έπρεπε νά κυριευθῆ ή Τρίπολις, ή όποία ήτο ή
καρδιά τής Πελοποννήσου.

Οί άλλοι άρχηγοί όμως έβλεπον ότι τό σχέδιον αυτό ήτο πολύ τολ-
μηρόν και έδισταζον νά τό δεχθούν και νά τό άκολουθήσουν. Άλλά ό

Κολοκοτρώνης, επέμενε και τέλος κατώρθωσε να πάρη με τὸ μέρος του πρῶτον τὸν Πετρόμπετην και κατόπιν ὅλους τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε να θέτη εἰς ἐφαρμογήν τὸ σχέδιόν του. Κατέλαβε κατ' ἀρχὰς τὰ χωρία γύρω-γύρω ἀπὸ τὴν Τρίπολιν, με τὸν σκοπὸν να τὴν ἀποκλείσῃ και να ἐξαναγκάσῃ τοὺς Τούρκους με τὴν πείνα να παραδοθοῦν. Ἔστησε μάλιστα και τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος Μαίναλον.

Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπολεμοῦσεν, ὡς εἶδομεν, τὸν Ἀλῆ πασᾶν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μόλις λοιπὸν ἔμαθεν ὁ Χουρσίτ Πασᾶς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν και κατέλαβον τὰ χωρία, τὸ Βαλτέτσι, τὸ Χρυσοβίτσι, τὴν Πιάνα, τὰ Βέρβαινα και τὸ Λεβίδι διὰ να ἀποκλείσσουν τὴν Τρίπολιν, ἔστειλεν ἀμέσως στρατὸν με ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπετην διὰ να καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Μουσταφάμπετης πραγματικὰ κατέβηκεν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐπέρασεν εἰς τὰς Πάτρας ἀνενόχλητος, ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος και ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Εἶχεν ἰσχυρὰν δύναμιν και παντοῦ διέλυε τὰ ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ τμήματα.

Ἡ μάχη εἰς τὸ Βαλτέτσι (12 Μαΐου 1821). Ὁ Μουσταφάμπεης, ἀπὸ τὴν Τρίπολιν ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχαλὴν, ὁ ὁποῖος μὲ 845 ἄνδρας ἐκτρατοῦσε τὸ Βαλτέτσι. Ἐκίνησε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Τρίπολιν μὲ 7.000 στρατὸν διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ Βαλτετσίου. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀντεστάθησαν γενναῖα καὶ ἡ μάχη ἐσυνεχίζετο. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν ἐκεῖ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας μὲ 1200 παλληκάρια καὶ ἤρχισαν νὰ κτυποῦν τὸν Μουσταφάμπεην ἀπὸ τὰ νῶτα. Ἐνύκτωσεν ὅμως καὶ ἡ μάχη ἐσταμάτησε.

Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασαν καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ δυνάμεις. Τὸ πρῶτον ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη. Οἱ Ἕλληνες κτυποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ δειλιάζουσι, νὰ πετοῦν τὰ ἀσημοκόλλητα ὅπλα των καὶ νὰ φεύγουσι. Τέλος καὶ αὐτὸς ὁ Μουσταφάμπεης, ὅταν εἶδε ὅτι εἶχε κυκλωθῆ, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Τρίπολιν.

Ἡ νίκη αὕτη ἔδωκε μεγάλο θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Μουσταφάμπεης ὅμως δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐντροπήν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κάμνει ἄλλην ἐπίθεσιν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὰ Βέρβαινα. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὰ Δολιανὰ, εὐρήκεν τὸν ἡρωικὸν Νικηταρᾶν ὠχυρωμένον μὲ 200 παλληκάρια μέσα εἰς τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ. Τότε ἓνα τμήμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐσταμάτησε διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Νικηταρᾶν καὶ τὸ ἄλλο τμήμα ἐπροχώρησεν πρὸς τὰ Βέρβαινα. Ἐκεῖ ὅμως συνήντησεν ἰσχυρὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις καὶ ἠναγκάσθη νὰ γυρίσῃ πίσω πρὸς τὰ Δολιανὰ καταδιωκόμενος. Εἰς τὸ μεταξὺ ὤρμησαν ἀπὸ τὰ σπίτια ὁ Νικηταρᾶς καὶ τὰ παλληκάρια του καὶ μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰς χεῖρας ἤρχισαν νὰ κάμνουν φοβερὰν σφαγὴν τῶν Τούρκων.

Ἐκεῖ εἰς τὴν μάχην τῶν Δολιανῶν διεκρίθη διὰ τὴν ἀποφασιστικότητά καὶ τὴν ἀνδρείαν του ὁ ἥρωος Νικηταρᾶς.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως (Σεπτέμβριος 1821). Ἐπειτα ἀπὸ τὰς νίκας αὐτὰς ἀνεθάρρησαν ἀκόμη περισσότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισαν νὰ περισφίγγουσι τὴν Τρίπολιν. Εἶχον ἀρχηγοὺς τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Πετρόμπεην, τὸν Πλαπούταν, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς.

Ἡ πολιορκία ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς Τούρκους, διότι ἦσαν ἀποκλεισμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ὑπέφερον τρομερὰ ἀπὸ τὴν πείναν. ἠναγκάσθησαν τότε νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν

να φύγουν με τὰ όπλα των και τὰς οικογενείας των. Έκείνοι όμως τούς άπήνητησαν να παραδοθούν άμέσως χωρίς καμμία συμφωνία.

Είς τὸ μεταξύ, οί Άλβανοί που ήσαν μέσα εις τήν Τρίπολιν, ήρχισαν ιδιαιτέρως μυστικὰ συνομιλίας με τὸν Κολοκοτρώνην και τοῦ έπρότειναν να φύγουν και να εγκαταλείψουν τούς Τούρκους, εάν τούς δώσουν οί Έλληνες τήν ύπόσχεσιν, ότι δεν θα τούς πειράξουν, μέχρις ότου φθάσουν όπίσω εις τήν Άλβανίαν.

Ό Κολοκοτρώνης, άφοῦ συνεζήτησε με τούς άλλους όπλαρχηγούς, έδέχθη τὰς προτάσεις τῶν Άλβανῶν, οί όποιοί ήσαν έτοιμοί να φύγουν από τήν Τρίπολιν.

Οί Τούρκοι, όταν έμαθον τούς σκοπούς τῶν Άλβανῶν, ανησύχησαν και έκινήθησαν δια να τούς έμποδίσουν, αλλά από τήν ταραχήν των έφησαν ένα κανονιοστάσιον τοῦ κάστρου άφρούρητον. Τότε μερικοί Έλληνες στρατιῶται μόλις είδον τὸ άφρούρητον εκείνο σημεῖον, έτρεξαν άμέσως, έπάτησαν ό ένας στὸν ὄμον τοῦ άλλου, ανέβησαν εις τὸ φρούριον και έστησαν τήν έλληνικήν σημαίαν.

Κατόπιιν χωρίς να χάσουν καιρόν, έπήδησαν μέσα και άνοιξαν τήν πύλην, από τήν όποιαν εισώρμησαν όσοι άλλοι πολεμισταί εύρέθησαν εκεί πλησίον. Όλοι μαζί τότε έστρεψαν τὰ κανόνια τοῦ κανονιοστασίου προς τήν πόλιν και έτρεξαν να άνοιξουν τὰς άλλας πύλας τοῦ φρουρίου.

Οί Τούρκοι όταν άντελήφθησαν τούς επαναστάτας, ότι εισήλθον εις τήν πόλιν, έρρίφθησαν με λύσσαν έναντίον των και ήρχισε σφοδρότατος άγών. Οί άλλοι Έλληνες, μόλις ήκουσαν τούς πυροβολισμούς και είδον τήν σημαίαν των να κυματίζει επάνω εις τὰ τείχη, έτρεξαν προς τὸ μέρος εκείνο, εύρηκαν τὰς πύλας άνοικτάς, ὠρμησαν μέσα, συνέτριψαν τήν αντίστασιν τῶν Τούρκων και έγιναν κύριοι τῆς πόλεως.

Η άλωσις τῆς Τριπόλεως ήτο σημαντικώτατον κατόρθωμα τῶν επαναστατῶν και είχε πολὺ μεγάλην σπουδαιότητα δια τήν έπιτυχίαν τοῦ άγῶνος.

1ον). Διότι οί Έλληνες έγιναν κύριοι τῆς Πελοποννήσου, άφοῦ έκυρίευσαν τήν πρωτεύουσάν της.

2ον). Διότι εις τήν Τρίπολιν εύρηκαν άφθονα όπλα και πολεμοφόδια που τούς έχρειάζοντο δια να συνεχίσουν τὸν πόλεμον.

3ον). Διότι έστερέωσε τήν πίστιν τῶν άγωνιστῶν και όλου τοῦ έθνους ότι ή Έπανάστασις θα έπιτύχη.

Ἡ μάχη εἰς τὴν Ἀλαμάναν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος.

Τὸ σύνθημα τῆς Πελοποννήσου τὸ ἠκολούθησεν ἀμέσως καὶ ἡ Στερεὰ ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ ἀρματολὸς Πανουργιάς ἐπανεστάτησεν τὴν Ἀμφισσαῖα ὁ Γκούρας τὸ Γαλαξίδιον, ὁ Διάκος τὴν Λειβαδιάν, ὁ Μπουῦσος τὰς Θήβας καὶ ὀλίγον ἀργότερα ὁ Δημήτριος Μακρῆς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἐπανεστάτησεν καὶ ἡ Στερεὰ, διέταξε τοὺς στρατηγούς του Ὁμέρ Βρυώνην καὶ Μεχμέτ πασᾶν νὰ ἐκκινήσουν μὲ στρατὸν καὶ ἀφοῦ διαλύσουν τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Στερεᾶς νὰ προχωρήσουν ἔπειτα καὶ πρὸς Πελοπόννησον.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ κίνδυνος ἦτο πολὺ μεγάλος. Ἀλλὰ τὰ γενναῖα παλληκάρια τῆς Στερεᾶς ἔδειξαν εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτι ἴξ ὕρου νὰ πολεμῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Συνενοήθησαν λοιπὸν ὁ Πανουργιάς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος νὰ ἀποκρούσων τοὺς δύο πασάδες καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποῖαν ἐπολιορκούσαν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς.

Εἰς τὸ μεταξύ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ Μεχμέτ πασᾶς μὲ 9 χιλιάδες Τούρκους, ἔφθασαν εἰς τὴν Λαμίαν. Τότε ὁ Πανουργιάς μὲ τὸν Δυοβουνιώτην ἔπιασαν θέσεις εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σπερχειοῦ, ἐνῶ ὁ Διάκος μὲ 400 παλληκάρια ἐστάθη εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας.

Οἱ Τούρκοι, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸν Σπερχεῖον ἐπετέθησαν, πρῶτον ἐναντίον τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοὺς διέλυσαν. Κατόπιν ἐστράφησαν ὅλοι πρὸς τὴν Ἀλαμάναν, ἐναντίον τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου, μόλις εἶδον αὐτὴν τὴν κίνησιν τῶν Τούρκων, ἐφοβήθησαν καὶ οἱ περισσότεροι ἔφυγον. Ἐμείνε μόνον ὁ Διάκος μὲ 48 παλληκάρια.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ ψυχογιὸς του βλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ ἔφερε τὸ ἄλογόν του καὶ τοῦ εἶπε νὰ καρβαλικέυσῃ καὶ νὰ φύγῃ, ἀλλὰ ἐκεῖνος τοῦ ἀπήντησεν :

—Ὁ Διάκος δὲν φεύγει!

Οἱ ἐχθροὶ ὁμως ἦσαν ἀμέτρητοι καὶ ὁ ἀγὼν ἄνισος. Οἱ συμπολεμισταὶ τοῦ Διάκου μάχονται γενναῖα καὶ πίπτουν ὅλοι, ὁ ἓνας ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἄλλον. Τέλος πληγώνεται καὶ ὁ ἴδιος βαρέως καὶ συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος (20 Ἀπριλίου 1821).

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τότε τοῦ ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ μεγάλα ἀξιώ-

ματα, ἂν δεχθῆ νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν. Ὁ Διάκος ὁμως τοῦ ἀπήντησε μὲ ὑπερηφάνεια :

*«Πᾶτε καὶ σεῖς κι ἡ πίστι σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε!
'Εγὼ Ἕλληνας γεννήθηκα κι Ἕλληνας θὰ πεθάνω».*

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ὠργίσθη ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Διακού καὶ διέταξε νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανόν. Ὁ ἥρωσ ὑπέφερε τὸ μαρτύριον αὐτὸ χωρὶς νὰ βγάλῃ οὔτε ἓνα δάκρυ, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ οὔτε ἓνα ἀναστεναγμόν. Μόνον κατὰ τὴν ὥραν ποῦ τὸν ὠδηγοῦσαν εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου, ἐγύρισε τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν ἀνθισμένην γύρω φύσιν καὶ εἶπεν :

*«Γιὰ ἰδέσ καιρὸ ποῦ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ.
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάξει ἡ γῆς χορτάρι».*

Εἰς τὴν Λαμιάν ἡ ἐλευθέρᾳ πατρίς, διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τοῦ ἥρωικοῦ της τέκνου, τοῦ ἔστησεν ἀργότερα μαρμάρινον τὸ ἄγαλμά του.

‘Ο ‘Οδυσσεύς ‘Ανδροῦτσος και τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

‘Ο μαρτυρικός θάνατος τοῦ ἡρωικοῦ Διάκου ἐπλημύρισε μὲ λύπην και ἀγανάκτησιν τὰς καρδίας τῶν ‘Ελλήνων. ‘Αλλὰ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ὁ ὄπλαρχηγὸς ‘Οδυσσεύς ‘Ανδροῦτσος, μὲ τὸ λαμπρὸν του κατώρθωμα εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, ἔδωσε τὴν πρέπουσαν ἀπάντησιν εἰς τοὺς θηριώδεις Τούρκους.

‘Ο ‘Οδυσσεύς ἦτο υἱὸς τοῦ ἑξακουστοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου ‘Ανδρούτσου, ποὺ ἐπολέμησε μαζί μὲ τὸν Κατσώνη. Καί ὁ ‘Οδυσσεύς ἔγινεν ἀρματολὸς και διεκρίνετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του, τὸ ὠραῖον του παράστημα, τὴν γρηγοράδα του και διὰ τὰ στρατιωτικά του προτερήματα. Ἐνε παλαιὸν ποίημα ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν ‘Οδυσσεά :

*«Σὰν βράχος εἶν’ οἱ πλάτες του,
σὰν κάστρο ἢ κεφαλή του
καὶ τὰ πλατεῖα τὰ στήθια του
τοῖχος χορταριασμένος!»*

Τὰς ἡμέρας ποὺ ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις, ὁ ‘Οδυσσεύς ‘Ανδροῦτσος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐπτάνησα. Μόλις τὸ ἐπληροφορήθη, ἀμέσως ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἄμφισσαν και ἀπὸ ἐκεῖ μὲ 120 παλληκάρια ἔτρεξε νὰ συναυτῆσῃ τοὺς ἄλλους καπεταναίους. Εἰς τὸ μεταξύ, μαθαίνει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Διάκου και ἀποφασίζει νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν.

Ἐπροχώρησε λοιπὸν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, ὅπου συνητήθη μὲ τὸν Πανουργιᾶν και τὸν Δυοβουνιώτην. Ἐκεῖ οἱ τρεῖς ὄπλαρχηγοὶ ἔκαμον συμβούλιον και ἐσκέφθησαν, πῶς νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατον τοῦ Διάκου και νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ποὺ ἐσκόπευε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο και νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἄμφισσαν. Τέλος ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ ἀκόλουθον σχέδιον. Ὁ ‘Οδυσσεύς νὰ ὀχυρωθῆ μέσα εἰς τὸ Χάνι και νὰ περιμένῃ. Οἱ ἄλλοι δύο νὰ καταλάβουν θέσεις δεξιὰ και ἀριστερὰ τοῦ δρόμου, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Τούρκους και νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἄμφισσαν.

Μόλις ἐφάνησαν οἱ Τούρκοι, εἶπεν ὁ ‘Οδυσσεύς εἰς τὰ παλληκάρια του :
—“Ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἄς πιασθῆ εἰς τὸν χορὸν.

Και ἤρχισε τὸ τραγούδι : «Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ ἄχωριά...».

Ἄμέσως ἐπίσθησαν ὀπίσω του 120 παλληκάρια και χορεύοντες εἰσῆλθον ὅλοι μέσα εἰς τὸ Χάνι. Ἐκλείσαν γρήγορα μὲ λίθους τὰ παράθυρα και τὰς θύρας και ἤνοιξαν ὀλόγυρα πολεμίστρας (8 Μαΐου 1821).

Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὁ τουρκικὸς στρατός. Προεπιπορεύετο ἔφιππος ἕνας δερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἀφοῦ τὸν ἄφησε νὰ πλησιάσῃ, τοῦ ἐφώνησε :

— Ποῦ πᾶς δερβίση ; Καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπήντησε :

— Νὰ σφάξω ὅπου βρῶ τοῦ προφήτου ἐχθρούς !

Ἄλλὰ δὲν ἐπρόλαβε νὰ τελειώσῃ τὸν λόγον του καὶ μίᾳ σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσεύς τὸν ἔριψε κάτω νεκρόν.

Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐπιπίπτουν μὲ λύσσαν καὶ περιζώνουν τὸ Χάνι διὰ νὰ τὸ κυριεύσουν. Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰς πολεμιστράς τοὺς κτυποῦν ἀλύπητα καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ὑποχωρήσουν. Τρεῖς πεισματώδεις ἐφόδους ἔκαμον οἱ ἐχθροὶ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἀπεκρούσθησαν ἀφήσαντες γύρω ἀπὸ τὸ Χάνι πολλοὺς νεκρούς. Ἡ μάχη ἐκράτησεν ἕως τὸ βράδυ. Ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης τότε στέλλει εἰς τὴν Λαμίαν ἐρίππους διὰ νὰ τοῦ φέρουν κανόνια.

Οἱ Ἕλληνες ὁμως τὸ ἀντελήφθησαν αὐτὸ καὶ τὴν νύκτα, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐκοιμήθησαν, ἐκεῖνοι ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ Χάνι μὲ τὰ σπαθιά εἰς τὰς χεῖρας, ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ ἔφυγον εἰς τὰ βουνά. Ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεύς ἐμέτρησε τὰ παλληκάρια του καὶ εἶδεν ὅτι τοῦ ἔλειπον μόνον 6 .

Διὰ νὰ ἀποθανατίσουν τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Ὀδυσσεύς ἔστησαν

ἀργότερα-εἰς τὸ μέρος τῆς μάχης μαρμάρινον μνημεῖον μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν :

*«Μὲ λένε Χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰ χάνι μὲ εἶχαν χτίσει,
μὰ ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδρούτσου μ' ἔκανε τῆς δόξας ρημοκλήσι».*

Καὶ ὁ ποιητὴς Γεώργιος Ζαλοκώστας ἔγραψε τὸ ἀραιότατον ἐκεῖνο ποίημα ποῦ ἀρχίζει :

*«Ἀπὸ κρότον δρυάνων βουίξει
τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρῦ.
Λάμπουν δπλα χρυσᾶ καὶ λερῆ
φουστανέλλα μαυρίζει».*

Ἡ μάχη εἰς τὰ Βασιλικά.

Ὁ ἥρωϊσμός τοῦ Διάκου καὶ τὸ ἀπίστευτον κατόρθωμα τοῦ Ὁδ. Ἀνδρούτσου ἐφόβισαν τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τὸν ἔκαμον νὰ ἀλλάξῃ πορφεῖαν. Ἄντὶ λοιπὸν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἄμφισαν, ὅπως ἐσκοπέυεν, ἐβάδισε πρὸς τὴν Λεῖβαδιάν. Εἰς τὴν Λεῖβαδιάν ἀφησε τὸν Μεχμέτ πασάν καὶ αὐτὸς μετὰ ἀρκετὰς δυνάμεις ἐπέρασε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Εὐβοίαν. Ἀλλὰ εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐπροχώρησε πρὸς τὰς Ἀθήνας, διεσκόρπισε τὰ ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ τμήματα καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐσταμάτησεν ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθουν νέαι ἐνισχύσεις, αἱ ὁποῖαι κατήρχοντο τότε ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν.

Εἰς τὸ μεταξύ, οἱ Ἕλληνες ὀπλιτορῆγοι ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν τὰς νέας αὐτὰς τουρκικὰς δυνάμεις ποῦ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ μὴ τὰς ἀφήσουν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἀττικὴν, διὰ νὰ μὴ ἐνωθοῦν μετὰ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην. Μετὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατέλαβον θέσεις οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ Βασιλικά τῆς Λοκρίδος.

Ἐκεῖ αἱ ἔχθρικαὶ δυνάμεις συνήντησαν σοβαρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐπολέμησαν ἐπὶ πολλὰς ὥρας (26 Αὐγούστου 1821). Τέλος οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰ σπαθιά εἰς τὰς χεῖρας ἐπήδησαν ἔξω ἀπὸ τοὺς προμαχῶνας τῶν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔτρεχον πρὸς τὴν Λαμίαν διὰ νὰ σωθοῦν. Ἐπαθον ἐκεῖ οἱ ἔχθροὶ πανωλεθρίαν, ποῦ δὲν τὴν ἐπερίμεναν.

Ἡ μάχη εἰς τὰ Βασιλικά καὶ εἰς τὸ Βαλτέτσι ἦσαν τὰ δυὸ μεγαλύτερα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅταν ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τοῦ νέου τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Βασιλικά, δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ ἐπέστρεψεν ἀπρακτος ὀπίσω εἰς τὴν Ἑπίρειον.

Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν.

Τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους δὲν ἄφησεν ἀσυγκίνητον οὔτε τὴν Θεσσαλίαν οὔτε τὴν Μακεδονίαν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὰ πλούσια χωριά τοῦ Πηλίου. Τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πηλίου ὑπεκίνησεν ὁ σχολάρχης Ἄνθιμος Γαζῆς.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἐπιτυχίας καὶ ἐπολιόρκησαν τὸν Βόλον καὶ τοὺς πύργους τοῦ Βελεστίνου. Μετ' ὀλίγον ὅμως κατέφθασαν ἐκεῖ ἰσχυραὶ δυνάμεις τοῦ Δράμαλη ἀπὸ τὴν Λάρισαν, αἱ ὁποῖαι ἐνίκησαν καὶ διέλυσαν τοὺς ἐπαναστάτας. Τοιοῦτοτρόπως ἔσβησε γρήγορα ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μαγνησίαν, οἱ δὲ ἀγωνισταὶ ἠναγκασθησαν νὰ περάσουν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Τὰ ἄλλα τμήματα τῆς Θεσσαλίας δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἐπαναστατήσουν, διότι εἶχον πολλοὺς Τούρκους. Ἀπὸ τὸ Πήλιον ἡ φλόγα τῆς Ἐπαναστάσεως μετεδόθη εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἐπανεστάτησεν ἡ Χαλκιδική. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ καλόγηροι ἀπὸ τὸ Ἅγιον ὄρος. Ἀργότερα ἐπανεστάτησαν ἐπίσης ἡ Νάουσα καὶ ὁ Ὀλυμπος.

Ἡ ἐπανάστασις ὅμως εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτάς δὲν ἔγινε μὲ καλὴν ὀργάνωσιν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτυχε. Πολὺ γρήγορα λοιπὸν τὰ μέρη αὐτὰ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν καὶ πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Μαζὶ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν ἐπανεστάτησαν καὶ τὰ νησιά, αἱ Σπέτσαι, ἡ Ὑδρα, τὰ Ψαρά, ἡ Σάμος, ἡ Κάσος, ἡ Λήμνος, ἡ Λέσβος καὶ τέλος ἡ Κρήτη. Ἀλλὰ πολὺ συντόμως οἱ Τούρκοι κατάρθωσαν νὰ ὑποτάξουν τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ νησιά.

Μόνον τρία, αἱ Σπέτσαι, ἡ Ὑδρα καὶ τὰ Ψαρά δὲν ὑπετάσσοντο. Ὡπλίσαν μόνον ὅσον ἠμποροῦσαν καλλίτερα, τὰ 150 ἐμπορικά τῶν πλοῖα μὲ κανόνια, καὶ ὅλοι, πλούσιοι καὶ πτωχοί, συνεκέντρωσαν σημαντικὰ χρηματικὰ ποσὰ διὰ νὰ ἀγοράσουν πολεμοφόδια, τρόφιμα καὶ νὰ πληρώ-

σουν τούς μισθούς τῶν ναυτῶν. Μάλιστα ὁ πλούσιος Ὑδραῖος Λάζαρος Κουντουριώτης ἐθυσίασε διὰ τὸν ἀγῶνα ὄλην του τὴν περιουσίαν. Ἦτο ἀνθρωπος μὲ ὑψηλὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα.

Τοιουτοτρόπως μὲ τὰ πλοῖα καὶ τὰ χρήματα τῶν νησιωτῶν, εἶχεν ἐτοιμασθῆ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο βεβαίως μεγάλος, εἶχεν ὅμως γενναίους ναύτας καὶ ἀτρομήτους ναυάρχους.

Ἀπεναντίας, ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχε μὲν πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα, μὲ κανόνια ἰσχυρότερα, ἀλλὰ οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ ναῦται του ἦσαν ἀπειροὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δειλοί.

Διὰ τούς λόγους αὐτοῦς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκυριαρχοῦσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐβοηθοῦσε τὸν ἀγῶνα, διότι δὲν ἄφηνε τὰ τουρκικὰ καράβια νὰ μεταφέρουν στρατὸν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μὲ ὅλα ταῦτα, ὁ σουλτάνος διέταξε τὸν στόλον του νὰ ἐτοιμασθῆ καὶ νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μόλις τὸ ἔμαθον οἱ Ἕλληνες, ἔστειλαν τὸν ναύαρχον Τομπάζην μὲ στόλον διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τούς Τούρκους καὶ νὰ μὴ τούς ἀφήσῃ νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον.

Τὰ πυρπολικά. Καθὼς ἔπλεεν ὁ Τομπάζης πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, συνήντησε παρὰ τὸν Καφηρέα ἓνα ἀγγλικὸν πολεμικόν. Ὁ Ἄγγλος κυβερνήτης ἐχαιρέτησε τὸν Τομπάζην καὶ τοῦ εἶπε :

—Μάταια κοπιάζετε· τὰ μικρὰ σας κανόνια δὲν ἠμποροῦν νὰ βλάψουν τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἔσεῖς ἔχετε ἀνδρας γενναίους. Δῶστέ τους πυρπολικά γιὰ νὰ κάψουν τὰ πλοῖα τῶν ἀναξίων καὶ δειλῶν ἐχθρῶν σας καὶ τότε θὰ νικήσετε.

Τούς λόγους τοῦ Ἄγγλου κυβερνήτου τούς ἔδесе μέσα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὁ ναύαρχος Τομπάζης.

Ὅταν τέλος ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἶδε νὰ ἔρχεται ἓνα τουρκικὸν δίκροτον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ προφυλακὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Οἱ Ἕλληνες ἀντήλλαξαν μερικοὺς κανονιοβολισμοὺς μὲ τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸ βλάψουν, διότι τὰ κανόνια τῶν δὲν τὸ ἔφθαναν καὶ τὸ δίκροτον εἰσῆλθεν ὑπερήφανον καὶ ἄθικτον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσοῦ. Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι ἔκαμαν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάψουν τὸ ἐχθρικὸν δίκροτον μὲ πυρπολικά. Ἄλλα δὲν ἤξεραν κατὰ ποῖον τρόπον νὰ τὸ κάψουν.

Τότε ἀνέλαβεν ὁ ἄπειρος Πάργιος ναυπηγὸς Δημοουλίτσας ἡ Πατατοῦκος νὰ τούς δείξῃ τὸν τρόπον. Ἐπῆραν λοιπὸν δύο μικρὰ πλοῖα καὶ ἔβαλαν μέσα μπαρούτι, πίσσα, οἰνόπνευμα, ρετσίνι, θειάφι, κατράμι καὶ

νέφτι. Ἦνωσαν κατόπιν τὸ μπαρούτι μὲ φυτίλι μακρὺ, τοῦ ὁποίου τὸ ἐλεύθερον ἄκρον ἐφθάνεν ἕως ἕξω. Ἔτσι τὰ πυρπολικά ἦσαν ἔτοιμα.

Ἐπρεπε ὁμως νὰ εὑρεθῶν καὶ τὰ ἀνδρειωμένα παλληκάρια διὰ νὰ ὀδηγήσουν τὰ πυρπολικά πλησίον εἰς τὸ ἐχθρικὸν δίκροτον καὶ νὰ τοὺς βάλουν φωτιά. Ἀλλὰ καὶ τὰ παλληκάρια εὐρέθησαν ἦταν ὁ Καλαφάτης καὶ ὁ Παπανικολῆς. Αὐτοὶ ὠδήγησαν τὴν νύκτα, ὡς σκιά, τὰ δύο πυρπολικά κοντὰ εἰς τὸ τουρκικὸν δίκροτον. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη ἐπλησίασε ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὸν σκοπὸν του, διότι ἐκάη χωρὶς νὰ βλάψῃ τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον. Ὁ Παπανικολῆς, τυχερός, κατῶρθωσε νὰ κολλήσῃ τὸ ἰδικὸν του εἰς τὴν πρῶραν τοῦ τουρκικοῦ δίκροτου καὶ ἔβαλε φωτιάν. Ἀμέσως αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ ἔζωσαν τὸ ἐχθρικὸν δίκροτον, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ καίεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγην ὥραν μία ἰσχυροτάτη ἔκρηξις ἠκούσθη καὶ τὸ δίκροτον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα, διότι εἶχε μεταδοθῆ τὸ πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην του (27 Μαΐου 1821).

Τὸ κατῶρθωμα αὐτὸ τῶν πυρπολικῶν ἐφόβισε τόσο πολὺ τὸν ὑπόλοιπον τουρκικὸν στόλον, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ κρυφθῆ ἐντὸς τῶν στενωπῶν τοῦ Ἑλλησπόντου.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔμειναν κυρίαρχοι εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ εἶχον τὴν καρδίαν των γεμάτην ἀναπτρωμένης ἐλπίδας διὰ τὴν τελικὴν νίκην. Τὰ δὲ πυρπολικά εἰς τὸ ἐξῆς ἔγιναν τὰ ἀποτελεσματικώτερα ὄπλα τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἡ Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἱστορίας μας πρέπει ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἔλαβον μέρος καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ πολλαὶ γυναῖκες. Μία ἀπὸ αὐτάς ἦτο καὶ ἡ Σπετσιώτισσα ἀρχόντισσα Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.

Ἡ Μπουμπουλίνα εἶχεν ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον παράστημα καὶ ἦτο γενναία ὡς ἀμαζών. Μόλις ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, ἀμέσως μὲ πατριωτικὸν ἐνθουσιασμὸν ἀρμάτωσε μὲ ἰδικὰ της ἔξοδα τρία καράβια καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ὡς καπετάνισσα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μικροῦ της στολίσκου, ἀπέκλεισε τὸν Ἀργολικὸν κόλπον καὶ ἐβοήθησε τοὺς ἀγωνιστὰς ποῦ ἐπολιορκούσαν τὸ Ναύπλιον. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ξηρὰν συντηροῦσεν ἓνα τμήμα στρατοῦ μὲ ἰδικὰ της χρηματά.

Ὅταν ἐκυριεύθη ἡ Τρίπολις, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς πρῶτους, καβάλα εἰς τὸ ἄσπρον της ἄλογον. Καὶ ἀργότερον μαζί μὲ τὸν Κολοκοτρῶνην, τὸν Πλαπούταν καὶ ἄλλους ὄπλαρχηγούς περιώδευσεν ὀλόκληρον

τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὴν μεταδῶσιν εἰς τοὺς πολεμιστὰς καὶ εἰς τὸν λαὸν τὸ θάρρος, τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς καὶ τὴν σταθερὰν τῆς ἐλπίδα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Συμφώνως μὲ τὸ πρῶτον σχέδιον τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης εἶχε στείλει ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπόν του τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον καὶ τὸν ὥρισεν ἀρχηγὸν τοῦ ἀγῶνος. Ὡσπου νὰ φθάσῃ ὁμως ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἐπέρασαν τρεῖς μῆνες. Εἰς τὸ μεταξὺ αὐτό, οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου διώρισαν μίαν προσωρινὴν ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν «*Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν*». Αὐτὴ ἀνέλαβεν ὡς κυβέρνησις, ἐφρόντιζε νὰ εὐρίσκῃ χρήματα, νὰ ἀγοράζῃ πολεμοφόδια, τροφὰς καὶ νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου 1821 ἐφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος καὶ ἐζήτησεν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Ἄλλὰ οἱ πρόκριτοι καὶ ἡ Γερουσία δὲν ἤθελον νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς ἀρχιστράτηγον, διότι δὲν τὸν ἐθεωροῦσαν ὡς πρόσωπον κατάλληλον διὰ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν θέσιν. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐπολιορκοῦσαν τὴν Τρίπολιν, ἐζητοῦσαν ἐπιμόνως τὸν Ὑψηλάντην, συνεφώνησαν ὅλοι νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν προσωρινῶς ὡς ἀρχιστράτηγον, μέχρις ὅτου γίνῃ ἡ ἄλωσις τῆς Τοιπόλεως. Κατόπιν ὑπεχρεοῦτο ὁ Ὑψηλάντης νὰ καλέσῃ γενικὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν πού θὰ ἐκανόνιζε τὸ ζήτημα τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλὰ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος 1821 κατέφθασαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δύο ἄλλοι σπουδαῖοι ἄνδρες, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Οἱ δύο αὐτοὶ ἄνδρες ἀπεφάσισαν νὰ ὀργανώσουν καὶ τὴν Στερεάν, κατὰ τὸν τρόπον πού εἶχεν ὀργανωθῆ ἡ Πελοπόννησος. Διὰ τοῦτο, ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἱδρυσεν τὴν «*Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος*» καὶ ὁ Νέγρης ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀμφισαν, ὅπου ἱδρυσεν τὴν «*Γερουσίαν τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος*».

Ἐσχηματίσθησαν λοιπὸν τρεῖς προσωριναὶ κυβερνήσεις, ἡ μία εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Δημ. Ὑψηλάντην, ἡ ἄλλη εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν μὲ τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον καὶ ἡ τρίτη εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν μὲ τὸν Θεόδ. Νέγρην.

Ὅταν τέλος τὸν Σεπτέμβριον ἐπεσεν ἡ Τρίπολις, τότε ὁ Ὑψηλάντης, κατὰ τὴν συμφωνίαν, ἔκαμε προκήρυξιν καὶ ἐκαλοῦσε τὸν λαὸν νὰ ἐκλέξῃ

ἀντιπροσώπους διὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Τὸν Δεκέμβριον συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Ἡ πρώτη αὐτῆ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ἐξέλεξεν ὡς πρόεδρόν της τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον καὶ ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πολίτευμα αὐτὸ ὥριζε τὰ ἑξῆς :

α') Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τοῦ κράτους τὴν εἶχεν ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Βουλευτικόν. Αὐτὸ ἀπεφάσιζε δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Πρόεδρόν του εἶχε τὸν Δημ. Ὑψηλάντην.

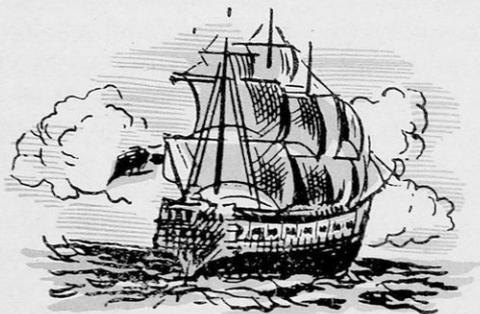
β') Δευτέρα ἀρχὴ ἦτο τὸ Ἐκτελεστικόν, δηλαδὴ ἡ κυβέρνησις, με πρόεδρον τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον. Ἡ κυβέρνησις ἐκτελοῦσε τὰς ἀποφάσεις τοῦ Βουλευτικοῦ.

γ') Ὁρίσεν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν.

δ') Ἐδωσεν ἴσα δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας πολίτας, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

ε') Ὁρίσεν ὡς σημαίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Κυανόλευκον.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς, ἠνωμένη πλέον ὑπὸ μίαν κεντρικὴν κυβέρνησιν, θὰ προχωρήσῃ καὶ θὰ συνεχίσῃ τοὺς ἀγῶνας της ἐναντίον τῶν τυράννων διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1822

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Εἶχε κλείσει πλέον τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ Χίος ἀκόμη δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸν ἀγῶνα. Οἱ Χιώται ἦσαν ἀνθρωποὶ φιλήσυχοι καὶ κατεγίνοντο εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μαστίχας. Ὁ σουλτᾶνος μάλιστα τοὺς εἶχε δώσει καὶ ἰδιαίτερα προνόμια, διότι τοῦ ἔστελλον τὴν μαστίχαν των εἰς τὰ ἀνάκτορά του. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Χιώται δὲν ἠσθάνοντο βαρῦν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

Αἱ μεγάλαὶ ὅμως πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἀνεπτέρωσαν τέλος καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν κατοίκων τοῦ ὄμορφου αὐτοῦ νησιοῦ. Καὶ δὲν ἐπερίμενον πλέον οἱ Χιώται, παρὰ νὰ φανῆ κάποιος καὶ νὰ τοὺς φωνάξῃ: «Ἐμπρός!»

Ὁ ἀνθρωπὸς αὐτὸς ἦτο πρόκριτος τῆς Σάμου, ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης. Ὁ Λογοθέτης πραγματικὰ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαρτίου 1822 ἀπεβίβασθη εἰς Χίον μὲ 2.500 ἀνδρας καὶ ἀμέσως ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν.

Μόλις ἔμαθεν ὁ Σουλτᾶνος ὅτι ἡ Χίος ἐπανεστάτησεν, ὠργίσθη ὑπερβολικὰ καὶ διέταξε τὸν ναύαρχον του Καρὰ-Ἀλῆ νὰ πλεύσῃ γρήγορα μὲ τὸν στόλον του καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐπαναστατημένην νῆσον.

Πρὶν τελειώσῃ ὁ Μάρτιος, ἔφθασεν ὁ τρομερὸς Καρὰ Ἀλῆ εἰς Χίον καὶ ἤρχισε νὰ τὴν βομβαρδίζῃ μὲ ὅλα τὰ κανόνια τοῦ στόλου του. Κατόπι ἐσταμάτησε τὸν κανονιοβολισμὸν καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ξηρὰν 7.000 Τούρκους. Ὁ Λογοθέτης μὲ τοὺς συμπολεμιστάς του ἀντεστάθη γενναίως, ἀλλὰ ὅταν εἶδεν ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ νικήσῃ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα του ἔφυγεν. Ἔτσι οἱ Τούρκοι ἐγίναν κύριοι τῆς νήσου καὶ ἤρχισαν τὴν σφαγὴν, τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν λεηλασίαν.

Τότε οί δυστυχεῖς Χιώται διὰ νὰ σωθοῦν ἔφευγον εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰ σπήλαια, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν εὔρισκον σωτηρίαν.

Εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον δὲν ἠκούοντο ἐκεῖνας τὰς θλιβερὰς ἡμέρας παρὰ μόνον αἱ γοεραὶ κραυγαὶ καὶ οἱ θρῆνοι τῶν κατοίκων ποῦ ἐσφάζοντο. Γύρω δὲν ἔβλεπες ἄλλο παρὰ σωροὺς ἑρειπίων καὶ πτώματα, πτώματα. . .

23.000 ἐφονεύθησαν καὶ μάλιστα εἰς ἓνα σημεῖον ἡ θάλασσα ἐβάφη κόκκινη ἀπὸ τὸ αἷμα· 47.000 ἠχμαλωτίσθησαν· οἱ ὑπόλοιποι ἔφυγαν καὶ μόνον 3.000 περίπου ἀπέμειναν εἰς τὴν μαρτυρικὴν νῆσον ἀπὸ τὰς 100.000 ψυχὰς ποῦ εἶχεν ἄλλοτε.

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου, ἡ ὁποία ἔγινεν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1822, ἐπροξένησε κατὰ πλῆξιν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον, διότι ἀπεκάλυψεν ὅτι ὁ βαθύτερος σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν ἦτο νὰ ἐξαφανίσουν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν.

Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Κανάρη.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς δυστυχισμένης Χίου, διότι ὥσπου νὰ φθάσῃ, εἶχε γίνῃ πλέον ἡ καταστροφή. Ὡστόσο ἦτο ἀποφασισμένος νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν διὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐθνικὴν συμφορὰν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν πυρπολικά διὰ νὰ καύσουν τὸν τουρκικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εὔρισκετο ἀκόμη εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου.

Τὴν τολμηρὰν αὐτὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβον δύο ἀτρόμητοι ἄνδρες, ὁ Ὑδραῖος Πιπίνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κων. Κανάρης. Αὐτοὶ οἱ δύο μαζί με ἄλλους 43 γενναίους συντρόφους, ἀφοῦ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐξέκίνησαν με δύο πυρπολικά διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸν σκοπὸν τους.

Τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου ἐπλησίασαν εἰς Χίον καὶ ἀπαρτῆρητοι ἐγλύστρησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα. Ἡ νύκτα ἦτο ἀσέληνος καὶ σκοτεινὴ. Οἱ Τοῦρκοι τὸ βράδυ ἐώρταζον τὸ Ραμαζάνι των, ὁ δὲ ναύαρχος Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς πλοιάρχους καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἡ ὁποία ἐφεγγροβολοῦσε με τὰ πολύχρωμα φῶτα της καὶ ἀπὸ μακρὰν ἠκούετο ἡ μουσικὴ καὶ τὰ ἄσματα.

Ὁ Πιπίνος προχωρεῖ ἀθόρυβα, πλησιάζει τὴν ὑποναυαρχίδα, κολᾷ τὸ πυρπολικὸν του ἐπάνω της καὶ θέτει τὸ πῦρ. Ἀμέσως κατόπιν πηδᾷ με τοὺς συντρόφους του εἰς τὴν βάρκαν καὶ ἀπομακρύνεται. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν του προτοῦ νὰ μεταδώσῃ τὰς φλόγας εἰς τὸ ἐχθρικόν, ἐξεκόλλησε

καί ἔτσι ἀκυβέρνητον καί φλεγόμενον, παρεσύρετο ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐδῶ καί ἐκεῖ μεταξὺ τῶν ἐχθρικών πλοίων, καί ἐνέσπειρε τὸν τρόμον.

Ὁ Κανάρης ὁμῶς ἐστάθη τυχερός. Κατώρθωσε νὰ κολλήσῃ τὸ πυρπολικὸν του στερεὰ εἰς τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα καί πρὶν οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθοῦν τί συμβαίνει, αἱ φλόγες ἔζωσαν τὸ πελώριο καράβι, τὸ ὁποῖον μετὰ ἀπὸ ὀλίγα λεπτὰ μετεβλήθη εἰς ἀναμμένην κάμινον. Περισσότεροι ἀπὸ 2.000 Τοῦρκοι εὗρηκαν ἐκεῖ φρικτὸν θάνατον. Ὁ ἴδιος ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἐπήδησεν εἰς μίαν βάρκαν διὰ νὰ σωθῆ, ἀλλὰ ἐκείνην τὴν στιγμήν ἕνα ἀναμμένο κατάρτι ἔπεσεν εἰς τὴν κεφαλὴν του καί τὸν ἐτραυμάτισε θανασίμως. Καί ὥσπου νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν, παρέδωσε τὴν μαύρην του ψυχὴν.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγην ὥραν τὸ πῦρ ἔφθασεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καί ἡ ναυαρχὴ μὲ τρομακτικὴν ἔκρηξιν ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα.

Ὅπισω εἰς τὰ Ψαρὰ οἱ ναύαρχοι, οἱ ναῦται καί ὁ λαός, πού περιέμενον τὸ ἀποτέλεσμα μὲ ἀγωνίαν, ὑπεδέχθησαν τοὺς ἥρωας μὲ ἀπερίγραπτον χαράν. Οἱ καμπάνες ἐκτυποῦσαν χαρμόσυνα καί οἱ πυροβολισμοὶ ἀδιάκοπα ἐτάραζον τὸν ἀέρα. Ἐκεῖνοι μόνις ἐπάτησαν εἰς τὴν ξηρὰν, ἀσκεπεῖς καί ἀνυπόδητοι ἐπῆγαν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεόν, πού τοὺς ἐβοήθησε νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους καί καταστροφεῖς τῆς Χίου.

Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος, ἔπειτα ἀπὸ τὸ μεγάλο του αὐτὸ ἀτύχημα, καταφοβισμένους ἀπεσύρθη διὰ νὰ προφυλαχθῆ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον, διότι οἱ Ἕλληνες τὸν παρακολουθοῦσαν μὲ τὰ πυρπολικά ἐτοιμοί. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικὸν ἦτο εἰς τὸ ἐξῆς ὁ τρόμος τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Τὸ ὄνομα τοῦ Κων. Κανάρη ἔμεινε ἀπὸ τότε ἐνδοξον εἰς τὴν Ἱστορίαν. Διὰ τὰ κατορθώματά του καί διὰ τὰς ὑπηρεσίας πού προσέφερεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἡ πατρις, ὅταν ἠλευθερώθη, τὸν ἐτίμησε μὲ πολλὰ ἀξιώματα.

Ἡ μάχη τοῦ Πέτα.

Ἄς ἀφήσωμεν τώρα τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καί ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ξηρᾶς.

Εἶπομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ σουλτάνου ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἤρχισε τὸ 1820 καί ἐτελείωσε εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 καί ὅτι οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ μεταξὺ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τοὺς ἥρωικούς βράχους τοῦ Σουλίου.

Τὸν πόλεμον αὐτὸν κατὰ τοῦ Ἀλή τὸν εἶχε ἀναθέσει ὁ σουλτάνος εἰς τὸν ἄξιον στρατηγὸν Χουρσίτ πασᾶν. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Χουρσίτ ἐξώ-
τωσε τὸν ἐπαναστάτην τύραννον τῶν Ἰωαννίνων, ἀπεφάσισε νὰ κατεβῆ
μόνος του εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ὑποτάξῃ. Δὲν ἤθελεν ὁμως νὰ
ἀφήσῃ ὀπίσω τοὺς Σουλιώτας ἐλευθέρους. Ἔπρεπε προηγουμένως
ἢ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἢ νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται δὲν ἐδέ-
χοντο οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο. Ἦναγκάσθη τότε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Σού-
λι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πολιορκία ἐσυνεχίζετο χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἀφῆκεν ἐκεῖ
τὸν στρατηγὸν Ὁμέρ Βρυώνην μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις καὶ αὐτὸς κατέβηκε
εἰς Λάρισσαν διὰ νὰ κινητοποιήσῃ ἄλλα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐ-
τοιμα νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν πολιορκίαν
τοῦ Σουλίου στενώτερα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται ἐπολεμοῦσαν γενναῖα
καὶ δὲν ὑπῆρχε φόβος νὰ νικηθοῦν. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἤρχισαν νὰ τελειώ-
νουν αἱ τροφαὶ τῶν καὶ τὰ πολεμοφόδια. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν καὶ ἐζήτησαν
βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Ὁ πρωθυπουργὸς Μαυροκορδάτος τότε ἀποφασίζει νὰ ἐκστρατεύσῃ
αὐτοπροσώπως διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ Σούλι. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολό-
γι, συνεκέντρωσε περίπου 4.000 ἄνδρας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔστειλε 500 Μανιάτας
μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην διὰ θαλάσσης εἰς τὸ Φανάρι,
λιμένα ὁ ὁποῖος ἀπέειχε 7 ὥρας ἀπὸ τὸ Σούλι, διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς πολιορ-
κημένους μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς, 3.500 περί-
που, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον καταταχθῆ καὶ πολλοὶ Φιλέλληνες, ἐπροχώρησεν
ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν χωρίον Πέτα τῆς Ἄρτης.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Ἄρταν εὐρίσκοντο τότε ἰσχυραὶ ἐχθρικαὶ δυνάμεις μὲ
ἀρχηγὸν τὸν δραστήριον πασᾶν Κιουταχῆν. Ὁ Κιουταχῆς μόλις ἔμαθεν
ὅτι ἦλθον οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ Πέτα, ἐξῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δυνάμεών του,
τοὺς περιεκύκλωσε καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τῶν αἰφνιδιαστικῶν.

Οἱ Φιλέλληνες ἐπολέμησαν ἐκεῖ μὲ ἀξιοθαύμαστον γενναϊότητα, ὥσπου
ἔπεσαν οἱ περισσότεροι. Καὶ ὁ ἄλλος ἑλληνικὸς στρατὸς, ἀφοῦ ἀντεστάθη εἰς
τὰς ἀρχάς, ἠναγκάσθη κατόπιν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ τέλος διελύθη. Ἦτιο τό-
σον ἀπροσδόκητος ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις καὶ τόσον ὀρμητικὴ, ὥστε οἱ Ἕλ-
ληνες ἔπαθον ἀνυπολόγιστον καταστροφὴν. Ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος
μόλις ἐσώθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι μὲ ὀλίγους στρατιώτας του
(Ἰούλιος 1822).

Τὴν ἴδιαν τύχην εἶχε καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης εἰς τὸ Φανάρι.

Περιοικυκλώθη από πολυάριθμον τουρκικόν στρατόν και εις τήν μάχην, πολεμῶν γενναῖα, ἐφρονεύθη. Οἱ Μανιάται τότε ἐπῆραν τὸ πτώμα του και ἐγύρισαν εις τὸ Μεσολόγγι χωρὶς νὰ ἠμπορέσουν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἀποστολὴν των.

Ἡ θλιβερά ἀποτυχία ποῦ εἶχεν ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ τοῦ Μαυροκορδάτου ἐγέμισεν θλίψιν και ἀπογοήτευσιν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Σουλιῶται, ἀφοῦ ἐπερίμεναν μερικὸς μῆνας ἀκόμη, ἠναγκάστησαν νὰ συνθηκολογήσουν με τοὺς Τούρκους και νὰ φύγουν μαζί με τὰ γυναικόπαιδά των εις τὰ Ἐπτάνησα.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.

Ὁ σουλτᾶνος, ἀφοῦ κατενίκησε τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἔστρεψεν ὄλην του τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν και ἀπεφάσισε νὰ τὴν καταπνίξῃ με τὸ ἀκόλουθον μελετημένον σχέδιον. Θὰ ἔστειλε δύο στρατιάς ἀπὸ ξηρᾶς. Ἡ μία θὰ κατέβαινεν ἀπὸ τὴν Ἡπειρον εις τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἡ ἄλλη θὰ ἐκκινουῖσεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν. Τέλος και αἱ δύο θὰ ἐπροχωροῦσαν και θὰ ἠνώνοντο εις τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἦτο ἡ καρδιά τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ παράλια θὰ ἐβοηθοῦσε τὰς δύο στρατιάς ὁ τουρκικὸς στόλος. Καὶ τὸ σχέδιον του αὐτοῦ ὁ σουλτᾶνος τὸ ἔθεσε πράγματι εις ἐφαρμογὴν.

Τὴν πρώτην στρατιάν ἀπὸ 30.000 ἀνδρας τὴν εἶχε συγκεντρώσει ὁ Χουρσίτ πασᾶς εις Λάρισαν. Ἡ στρατιά αὐτὴ ἐξεκίνησε με ἀρχηγὸν τὸν Δράμαλην. Ὁ Χουρσίτ ἔμεινεν εις τὴν Λάρισαν διὰ νὰ συγκεντρώσῃ και νέον στρατόν, με τὸν σκοπὸν νὰ στείλῃ και ἄλλας ἐνισχύσεις εις τὸν Δράμαλην ἀργότερα.

Εἰς τὸ μεταξὺ ὁ Δράμαλης, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν 30.000 ἀνδρῶν του κατῆλθεν εις Λαμίαν, ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας, ἐληλάτησε τὴν Στερεάν και ἐφθασεν εις Ἀθήνας. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθοῦν εις τόσον πολυάριθμον ἐχθρικὸν στρατόν και τοιοῦτοτρόπως ὁ Δράμαλης ἐπέρασε τὸν Ἴσθμόν και ἐστρατοπέδευσεν εις τὴν Κόρινθον (5 Ἰουλίου 1822). Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσκόπευε νὰ προχωρήσῃ εις τὸ Ἄργος και νὰ φθάσῃ κατόπιν εις τὴν Τρίπολιν.

Βεβαίως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐκινδύνευε σοβαρά. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίστασιν εὐτυχῶς τὴν ἔσωσαν δύο θαρραλέοι πατριῶται,

δύο μεγάλα τέκνα της, ο Κολοκοτρώνης και ο Δημ. Ύψηλάντης. Ο Ύψηλάντης με 700 γευναία παλληκάρια έπηγε και κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους και ἐκεῖ ὠχυρώθη. Ὄταν ἐφθασεν εἰς τὸ Ἄργος ὁ Δράμαλης και εὔρηκε τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ύψηλάντου, ἔσταμάτησε και ἤρχισε νὰ κάμνη ἐφόδους διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον.

Εἰς τὸ μεταξύ ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε νὰ καταστρέψουν με φωτιά δλα τὰ σπαρτὰ και τὰς τροφὰς τῆς Ἄργολίδος, διὰ νὰ μὴ εὔρискουν οἱ Τοῦρκοι τίποτε. Ἐπειτα συνεκέντρωσε τὰ παλληκάρια του και ὠχυρώθη εἰς τοὺς Μύλους, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐχθρὸν και νὰ μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἄρκαδιαν.

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας, ὁ Δράμαλης εἶδεν ὅτι δὲν ἤμποροῦσεν οὔτε εἰς τὴν Ἄργολίδα νὰ μείνῃ οὔτε πρὸς τὴν Τρίπολιν νὰ προχωρήσῃ, διότι ἐτελείωσαν αἱ τροφαὶ του. Τότε ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Μάλιστα δὲ διὰ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς Ἕλληνας ἔκαμε δῆθεν ὅτι ἐτοιμάζεται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν.

Ὁ δαιμόνιος νοῦς τοῦ Κολοκοτρώνη ἔμως ἐνιόησε τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τοῦ Τούρκου στρατηγοῦ. Ἄφηνει λοιπὸν ἓνα τμήμα τοῦ στρατοῦ του εἰς τοὺς Μύλους και αὐτὸς με τὰς ὑπολοίτους δυνάμεις του ἔσπευσε και κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δεφβενακίων διὰ νὰ ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη πρὸς τὴν Κόρινθον. Τὸ πρωὶ τῆς 26 Ἰουλίου ἐκίνησε ὁ Δράμαλης με τὸν στρατὸν του πρὸς τὰ Δεφβενάκια. Ἄλλὰ εἰς τὰ στενὰ εὔρισκοντο καλῶς ὠχυρωμένοι ὁ Κολοκοτρώνης μαζί με τὸν Νικήτα και τὸν Παπαφλέσσα.

Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἡ ἐχθρική ἐμπροσθοφυλακή και ἀνύποπτη ἐπρωχώρησε πρὸς τὰ στενὰ. Τότε τοὺς ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες αἰφνιδιαστικὰ ἀπὸ δλα τὰ σημεῖα και ἤρχισε μάχη φονικωτάτη. Τρεῖς χιλιάδες Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, οἱ δὲ Ἕλληνες νικηταὶ ἐπῆραν πολύτιμα λάφυρα και ἀμέτρητα ζῶα.

Ἐπειτα ἀπὸ δύο ἡμέρας, ὁ Δράμαλης ἤλλαξε δρόμον και ἤλθε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλο στενὸν τοῦ Ἁγιονοριοῦ. Τὴν θέσιν ὁμως αὐτὴν τὴν ἐφύλαττεν ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Νικήτας και ὁ Ύψηλάντης. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἀσυγκράτητοι ἐναντίον τῶν Τούρκων και τοὺς ἐπροξένησαν μεγάλην καταστροφὴν.

Μόλις και μετὰ βίας κατῶρθωσε νὰ περάσῃ ὁ Δράμαλης με ὀλίγον στρατον και νὰ φθάσῃ κατεντροπιασμένος εἰς τὴν Κόρινθον.

Ἐκεῖ ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς ἔμεινεν ἀποκλεισμένος ἔως τὸν Ὀκτώ-

βριον, διότι έπερίμενε νά λάβη νέας ένισχύσεις από τόν Χουρσίτ πασά, ό όποιος ήτο εις τήν Λάρισαν. Άλλά αί ένισχύσεις δέν ήρχοντο και ό Δράμαλης από τήν στενοχωρία του δέν άνθεξε περισσότερο και απέθανεν. Άπό τήν μεγάλην του δέ στρατιάν έμειναν 4.000 άνδρες.

Αύτοι μετά τόν θάνατον τοῦ άρχηγοῦ των άπεφάσισαν νά φθάσουν εις Πάτρας. Κατά κακήν τους έμως τύχην τούς περιεκύκλωσαν εις τήν Άκράτα οι Έλληνες και τούς κατέστρωσαν.

Τοιοῦτον θλιβερόν τέλος είχεν ή έστρατεία τοῦ Δράμαλη εις τήν Πελοπόννησον. Ό στρατός αυτός τοῦ Δράμαλη ήτο ό μεγαλύτερος από όλους όσοι έκίνησαν δια νά υποτάξουν τήν Έλλάδα.

Και τήν συντριβήν του τήν χρεωστοῦμεν εις τόν στρατιωτικόν νοῦν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Δια τοῦτο ή κυβέρνησις άμέσως τόν διώρισεν άρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου και ό λαός τόν ώνόμαζεν από τότε και εις τό έξῆς «Γέρο τοῦ Μωριά».

Ή λαϊκή μουσα άπηθανάτισε τήν μεγάλην αὐτήν έπιτυχίαν τῶν έλλητικῶν όπλων μέ τό άκόλουθον τραγούδι :

«Φύσα, μαϊστρο δροσερέ, κι άέρα τοῦ πελάγου,
νά πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τῆ μάνα.
Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
στο Δεοβενάκι κοίτονται στο χῶμα ξαπλωμένοι
στρώμα ἔχουνε τῆ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καί γι' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τῆ λάμψη.
Κι ἓνα πουλάκι πέρασε καί τὸ συχνορωτοῦνε :

— «Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι ;
— «Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταράς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης
καί παραπίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια».
Γράμματα πᾶνε κι ἔρχονται στῶν μπέηδων τὰ σπῆτια.
Κλαῖνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καί τὰ τζαμὰ γιὰ Τούρκους,
κλαῖνε μανοῦλες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες».

Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Καί τώρα ὡς ἴδωμεν τί ἔγινεν ἡ ἄλλη τουρκικὴ στρατιά, ποῦ κατέβηκεν ἀπὸ τὴν Ἡπειρον εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν.

Ἄφοῦ πλέον ἐνίκηθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ Πέτα καί ἔπεσε τὸ Σούλι, ἠνώθησαν ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ τὸν Κιουταχῆν καί ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Μεσολόγγι.

Ἐκεῖ εὕρισκοντο ὁ Μαυροκορδαῖος καί ὁ Μάρκος Μπότσαρης μὲ ὀλίγους στρατιώτας. Τὰ ἐχυρώματα τῆς πόλεως ἦσαν ἀδύνατα καί αἱ τροφαὶ ἐλάχιστα. Ἄλλὰ ἡ θέσις αὐτὴ εἶχε μεγάλην στρατιωτικὴν σημασίαν. Ἦτο τὸ προπύργιον τῆς Πελοποννήσου. Πῶς ὁμως νὰ τὴν κρατήσουν;

Μερικοὶ συνεβούλευσαν τὸν Μαυροκορδαῖον νὰ φύγη. Ἄλλὰ ἐκεῖνος ἀπήντησεν :

— «Ὁμοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὸ Μεσολόγγι, οἱ ἐχθροὶ θὰ περάσουν ἀνεμπίδοιστοι. Θὰ κυριεύσουν τὴν Πελοπόννησον, κι ἔτσι ὅλα θὰ πᾶνε χαμένα. Ὅχι ! Ἐγὼ θὰ ἀποθάνω ἐδῶ !

— Κι ἐγὼ ! προσέθεσεν ὁ Μάρκος.

Καί ἀμέσως ἤρχισαν τὰς προετοιμασίας.

Μετ' ὀλίγου, ὁ Κιουταχῆς μὲ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην ἀπὸ ξηρᾶς καί ὁ Γιουσούφ πασᾶς ἀπὸ θαλάσσης, ἔφθασαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καί ἤρχισαν νὰ τὸ πολιορκοῦν. Τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἦσαν χαμηλὰ καί χωρὶς πύργους. Γύρω-γύρω ὑπῆρχε τάφρος πλατεῖα γεμάτη νερό. Τὸ τεῖχος ἄλλοῦ ἦταν

μέ πέτρες και άλλοῦ μέ πλίνθους. Ἐπάνω εἶχον τοποθετημένα 14 κανόνια παλαιά. Τὴν πόλιν τὴν ἐφύλασσαν 600 πολεμισταί, ἀλλὰ εἶχον τροφάς μόνον δι' ἓνα μῆνα.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια και δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι, ἐσταμάτησαν τὰς ἐπιθέσεις των, ὁ δὲ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐπρότεινε τότε εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ἐπειδὴ ἐβλεπεv ὅτι ἐτελείωνον αἱ τροφαὶ και τὰ πολεμοφόδια, ἤρχισε τὰς συζητήσεις μέ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ τοὺς παραδώσῃ δῆθεν τὴν πόλιν. Ὁ σκοπὸς του ἔμως ἦτο ἄλλος. Ἦθελε νὰ κερδίσῃ καιρὸν και ἀργοποροῦσε τὰς συμφωνίας, ἕως ὅτου φθάσῃ ἡ βοήθεια.

Πραγματικά, κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου, ἐφάνησαν ἀπέναντι τὰ ἑλληνικά καράβια, τὰ ὁποῖα διεσκόρπισαν τὸν τουρκικὸν στόλον και ἔφερον τροφάς καθὼς και 700 Πελοποννησίους μέ τὸν Ζαῖμην, τὸν Πετρόμπετη και τὸν Δεληγιάννην.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβον τὴν βοήθειαν οἱ Ἕλληνες, παρήγγειλαν εἰς τοὺς πασάδες :

—Ἄν θέλετε τὸν τόπον μας, ἔλατε νὰ τὸν πάρετε!

Ἐκεῖνοι βεβαίως ὠρνήσθησαν και ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν αἰφνιδίως ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, ὅτε θὰ ἦσαν ὅλοι οἱ πολιορκημένοι εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἐπληροφόρηθησαν τὸ σχέδιον τοῦ ἐχθροῦ και ἔλαβον θέσεις εἰς τὰ ἐχυρώματα των. Μάλιστα ὁ δεσπότης διέταξε νὰ κλείσουν αἱ ἐκκλησαὶ και ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ παραμείνουν ἄγρυπνοι εἰς τὰ ὄπλα.

Μίαν ὥραν πρὶν ξημερώσῃ, ἤρχισεν ἀπ' ἔξω σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ φρουρίου. Οἱ Τοῦρκοι ἀρμοῦσαν μέ μανίαν διὰ ν' ἀνεβοῦν, ἀλλὰ τοὺς ὑπεδέχοντο ἔτοιμοι οἱ Ἕλληνες και τοὺς ἐπροξενοῦσαν μεγάλον χαλασμόν.

Οἱ πασάδες ἀφοῦ εἶδαν ὅτι δὲν ἐπέτυχεν ὁ αἰφνιδιασμὸς των, ἠναγκάσθησαν ἐντροπιασμένοι νὰ ὑποχωρήσουν ἀφήσαντες πολυαρίθμους νεκρούς των κάνω ἀπὸ τὰ τείχη.

Ἀλλὰ και τὴν πολιορκίαν ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἄπιστοι. Διότι ὁ δρῦς χειμῶν, ἡ πείνα και αἱ στερήσεις ἔταλαιπώρησαν τὸν στρατὸν τους! Πρὸ πάντων ἔμως τοὺς κατεφόβισεν ἡ εἶδησις, ὅτι ἔρχεται πρὸς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἄνδρουττος.

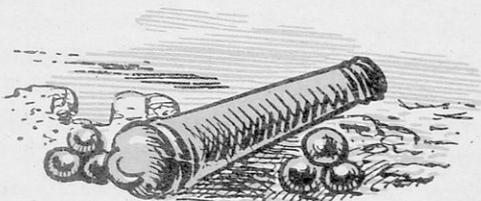
Εἰς τὰς 31 Δεκεμβρίου λοιπὸν, ἀφοῦ ἄφησαν ἐκεῖ 10 κανόνια και ὅλας τὰς βαρεῖας των ἀποσκευάς, ἔφυγον διὰ τὸ Ἀγρίνιον και ἀπὸ ἐκεῖ ἔφθασαν

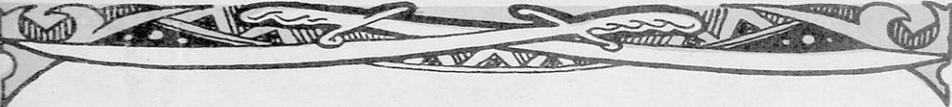
εις τὸν Ἀχελῶον. Ἀλλὰ εὐρήκαν τὸν ποταμὸν πλημμυρισμένον καὶ γέφυρα δὲν ὑπῆρχε. Τότε ἐρρίφθησαν μέσα εἰς τὰ νερά με τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ περάσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ παρεσύρθησαν πολλοὶ καὶ ἐπνίγησαν. Τέλος, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ περάσουν, ἐφθασαν εἰς ἑλεεινὴν κατάστασιν εἰς τὴν Πρέβεζαν.

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως κλείει με τὰ ἐξῆς σπουδαῖα ἀποτελέσματα :

Οἱ τρεῖς κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως ποῦ ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι τὸ 1822 ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, δὲν ὑπάρχουν πλέον εἰς τὴν ζωὴν.

Ὁ ναύαρχος Καρὰ Ἀλῆς ἐφονεύθη εἰς τὴν Χίον. Ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν του εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Χουρσιτ πασᾶς ἠτύοκτόνησεν εἰς τὴν Λάρισα, διότι ἐφοβήθη τὴν ὄργην τοῦ σουλτάνου. Ὁ Χουρσιτ ἐθεωρήθη ὡς ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Δράμαλη, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἔστειλεν ἐγκαίρως τὰς ἐνισχύσεις.

ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — 1823

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης.

Καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ σουλτάνος ἠκολούθησε τὸ ἴδιον σχέδιον. Ἐστειλεν εἰς τὴν Στερεάν δύο στρατιάς, τὴν μίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀπὸ τὴν Ἡπειρον.

Ἡ πρώτη στρατιὰ ἐφθασεν ἕως τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ ἠναγκάσθη ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος εἰς Λαμίαν.

Ἡ δευτέρα στρατιὰ κατήρχετο χωρισμένη εἰς δύο σώματα. Τὸ ἓνα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπεην ἐπροχώρησε διὰ μέσου τῶν Ἀγραφῶν καὶ τὸ ἄλλο μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ὁμέρ Ερυώνην ἐβάδιζεν ἀπὸ τὴν Ἀμφιλοχίαν. Εἶχον σχέδιον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὸ Μεσολόγγι.

Δυστυχῶς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ κατάστασις ἦτο ἀποκαρδιωτικὴ. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονικοῦσαν μεταξύ των διὰ τὴν ἀρχηγίαν καὶ κανεὶς δὲν ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἐργάνωσιν τοῦ στρατοῦ.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅταν εἶδε τὸν κίνδυνον, διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Σουλιώτην ὀπλαρχηγὸν Μάρκον Μπότσαρην. Ὁ Μπότσαρης ἦτο ἀνὴρ συνετός, ἀνδρεῖος καὶ ὀλιγόλογος. Ὅταν τοῦ ἐδωσαν τὸ δίπλωμα τῆς ἀρχιστρατηγίας, διὰ νὰ μὴ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, τὸ ἔσχισε λέγων :

— Ὅποιος εἶναι ἄξιος λαβαίνει δίπλωμα μεθαύριον μπροστὰ στὸν ἐχθρό!

Ἀμέσως τὴν ἄλλην ἡμέραν τὸ πρωὶ ἐπῆρε τὰ παλληκάρια του καὶ ἐξέκίνησεν. Εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταφάμπεην ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Καρπενήσι. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Μπότσαρης. Ὅταν ἔμαθε ὅμως ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν 4.000, δὲν ἐτόλμησε νὰ δώσῃ κανονικὴν μάχην, ἀλλὰ ἐπροτίμησε νὰ ἐπιτεθῇ ἐξαφνικὰ μὲ τοὺς 350 Σουλιώτας του.

Τὸ μεσονύκτιον λοιπὸν τῆς 9 Αὐγούστου ὄρμᾶ αἰφνιδίως με τοὺς γενναίους του εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ ἤρχισε τὴν σφαγὴν. Τοὺς Τούρκους τοὺς κατέλαβε μεγάλη σύγχυσις καὶ ταραχὴ, ἄλλοι ἐφευγον καὶ ἄλλοι ἐτουφεκοῦσαν, χωρὶς νὰ ἴξ ὕρουν ἂν σκοτώνουν ἐχθρὸν ἢ φίλον.

Εἰς τὸ μεταξύ ὁ Μάρκος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ, ἣ ὁποία ἦτο μέσα εἰς ἓνα μανδρότοιχον. Ἀλλὰ μόλις ὕψωσε τὴν κεφαλὴν του διὰ τὴν κατασκοπεύσιν μέσα, τὸν εὗρηκε μίαν ἐχθρικήν σφαῖραν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ἄφησε νεκρόν.

Οἱ Σουλιῶται καταλυπημένοι ἠναγκάσθησαν τότε νὰ σταματήσουν τὸν ἀγῶνα· ἐπῆραν τὸ σᾶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ τὸ μετέφεραν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου καὶ τὸ ἔθαψαν με μεγάλας τιμάς. Ὁ θάνατος τοῦ ἡρωικοῦ Σουλιώτου ἠπλωσε βαρὺ πένθος εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Μουσταφάμπεης κατόπιν ἐπροχώρησεν ἀνενόχλητος καὶ ἐφθασεν ἐμπροσθεν τοῦ Αἰτωλικοῦ, ὅπου συνητητήθη με τὸν Ὁμέρ Βρυώνην. Οἱ δύο πασάδες ἤρχισαν τότε νὰ πολιορκοῦν τὴν μικρὰν αὐτὴν, ἄλλὰ ὄχυράν πόλιν.

Ἡ πολιορκία ἐκράτησε δύο περίπου μῆνας χωρίς κανένα ἀποτέλεσμα. Τέλος οἱ δύο πασάδες ἀπεφάσισαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ νὰ φύγουν πρὸς τὴν Ἥπειρον, διότι ἤρχισε πλέον ὁ χειμῶν. Ἔτσι ἔμεινε καὶ πάλιν ἐλευθέρᾳ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς.

Αἱ διχόνοιαι μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν.

Εἶδομεν ὅτι τὴν ἐποχὴν ποὺ ἐκινδύνευεν ἡ Ἐπανάστασις ἀπὸ τὸν Δράμαλην, δύο κυρίως ἄνδρες ἔσωσαν τὴν πατρίδα, ὁ Κολοκοτρῶνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης. Αὐτοὶ οἱ δύο στρατηγοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἀντισταθοῦν καὶ νὰ κτυπήσουν τὴν πολυπληθεῖ στρατιάν τοῦ ὑπερηφάνου πασᾶ. Ἀπεναντίας ἡ Κυβέρνησις ἔδειξε λιποψυχίαν καὶ ἀντιπατριωτικὴν διαγωγὴν, διότι ἐγκατέλειπε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέφυγεν εἰς δύο πλοῖα ποὺ εὕρισκοντο εἰς τὸν Ἀργολικόν. Οἱ στρατιωτικοὶ ἔμειναν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πατρίδα, ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν ἐχθρόν. Διὰ τοῦτο ἔπαυσαν νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, οὔτε ἤθελον νὰ γὴν ἀναγνωρίσουν.

Τοιοιτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν δύο κόμματα, τὰ ὁποῖα ἐφιλονικούσαν μεταξὺ τῶν τὸ κόμμα τῶν στρατιωτικῶν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον.

Διὰ νὰ δοθῇ τέλος εἰς αὐτὴν τὴν ἀντεθνικὴν διχόνοιαν, ἔγινε τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 εἰς τὸ Ἄστρος τῆς Κυνουρίας ἡ Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Συνέλευσιν αὐτὴν ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ πολιτικοὶ καὶ ἐξέλεξαν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸν Πετρόμπετην καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ στρατιωτικοὶ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι. Οἱ πολιτικοὶ τότε διὰ νὰ περιποιηθοῦν τὸν Κολοκοτρῶνην τὸν διώρισαν καὶ αὐτὸν μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐκεῖνος ὁμως κατώρθωσε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπετην καὶ μερικὰ ἄλλα μέλη. Τοιοιτοτρόπως τὸ Ἐκτελεστικὸν ἦλθεν εἰς χεῖρας τῶν στρατιωτικῶν, τὸ δὲ Βουλευτικὸν τὸ εἶχον οἱ πολιτικοί.

Ἐπομένως ἡ διχόνοια εἰσεχώρησε μέσα εἰς τὴν ἰδίαν τὴν κυβέρνησιν. Τότε τὸ Ἐκτελεστικὸν μὲ τὸν Κολοκοτρῶνην ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπίσης καὶ τὸ Βουλευτικὸν ἔφυγε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Κρανίδι, ὅπου ὠρίσεν ἄλλο Ἐκτελεστικὸν μὲ πρόεδρον τὸν Ὑδραῖον Γεώργιον Κουντουριώτην.

*Έτσι ή Έλλάς εις τὰς ἀρχὰς τοῦ 1824 εἶχε δύο κυβερνήσεις, τὴν μίαν εις τὸ Κρανίδι καὶ τὴν ἄλ' ἑν εις τὴν Τρίπολιν.

Ο Ἰ Φ ι λ ἑ λ λ η ν ε ς .

Ὁ μέγας ἀγὼν ποῦ πρὶν ἀπὸ τρία ἔτη εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ αἱ περιλαμπροὶ νῆκαι τῶν εις τὴν ξηρὰν καὶ εις τὴν θάλασσαν, ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν ὄλου τοῦ κόσμου. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης μὲ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦσαν τὸν ἀγῶνα τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ ἥρωικῶς ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος στηριζόμενος μόνον εις τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις ἐπολεμοῦσε μὲ μίαν ὀλόκληρον αὐτοκρατορίαν.

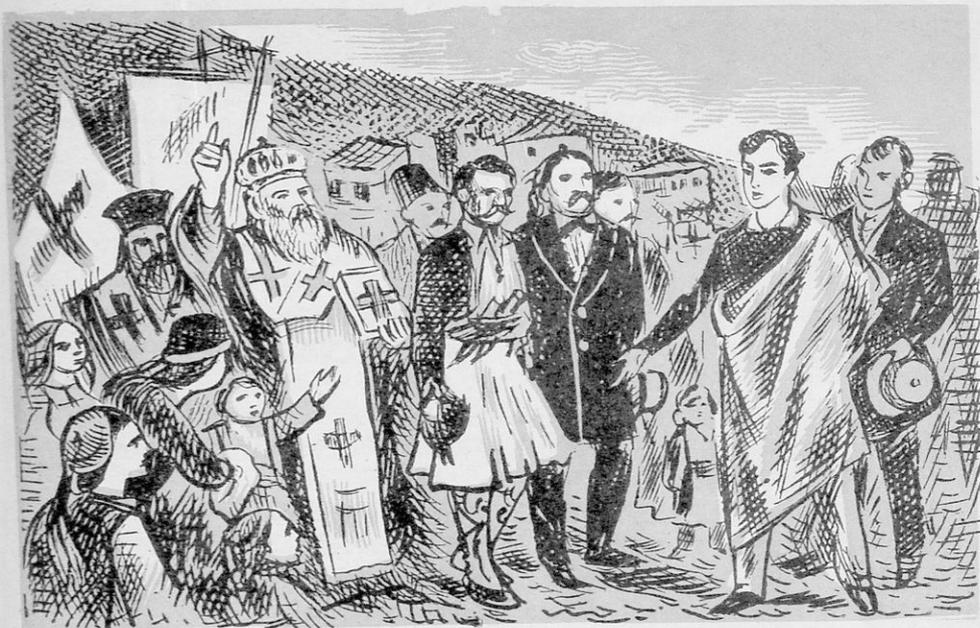
Παρουσιάσθησαν λοιπὸν τότε εις τὴν Εὐρώπην πολλοὶ θαυμασταὶ καὶ φίλοι τῆς Ἑλλάδος, πολλοὶ Φιλέλληνες ὅπως τοὺς ὀνομάζομεν, οἱ ὁποῖοι δημοσίως ἐχαιρέτιζον μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν ἀγῶνα μας καὶ ἠύχοντο νὰ κερδίσωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας.

Ἄλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους δὲν περιωρίζετο μόνον εις τοὺς λόγους. Οἱ Φιλέλληνες αὐτοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστηρίξουν καὶ ὑλικῶς τοὺς Ἕλληνας ἀγωνιστὰς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἱδρυσαν φιλελληνικοὺς συλλόγους. Τοιοῦτοι σύλλογοι ἱδρύθησαν πρῶτον εις Γερμανίαν καὶ κατόπιν εις Ἑλβετίαν, εις Γαλλίαν καὶ εις Ἀγγλίαν. Συνεκέντρωνον χρήματα, ἔστειλλον πλοῖα, τροφὰς, κανόνια καὶ ἄλλα ἐφόδια διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς.

Πολλοὶ μάλιστα Φιλέλληνες, τόσον συνεκινήθησαν ἀπὸ τὸν δίκαιον καὶ ἥρωικὸν ἀγῶνα μας, ὥστε κατῆλθον εις τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ πολεμήσουν καὶ οἱ ἴδιοι ὡς ἀπλοῖ στρατιῶται παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀγωνιστῶν.

Ὁ ἐνδοξότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς Φιλέλληνας ἦτο ὁ μέγας Ἀγγλος ποιητὴς λόρδος Μπάϋρον. Ὁ Μπάϋρον εἶχε γράψει πολλὰ ποιήματα διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰργάσθη σημαντικὰ εις τὴν Ἀγγλίαν, διὰ τὸ ἔθνος μας. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ καὶ ὁ ἴδιος, διὰ νὰ βοηθήσῃ ὄχι μόνον μὲ τὸ χρῆμα του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σπαθὶ του καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του.

Ἐφθασε λοιπὸν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1823 εις τὸ Μεσολόγγι, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ ὁ λαὸς μὲ ἀπερίγραπτη χαρὰν. Ὁ λόρδος Βῦρων ἐφρόντισε μὲ ἰδικὰ του ἐξοδα νὰ ὀργανώσῃ στρατιωτικὸν σῶμα, διότι εἶχε σχέδιον νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀκόμη εις τὴν Ναύπακτον. Ἄλλὰ, δυστυχῶς, τὸ βαρὺ καὶ ὑγρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἔβλαψε τὴν ὑγείαν τοῦ ἀσυνήθιστου λόρδου. Ὁ συνεχὴς πυρετὸς τὸν ἐξήσθηνεσε ὑπερβολικὰ. Τέλος, τὸ βράδυ τῆς 7 Ἀπριλίου 1824, ὁ με-

γάλος φιλέλλην παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Τὴν πρωίαν τῆς ἄλλης ἡμέρας, μετὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, 36 κανονιές, ὅσα ἦσαν τὰ χρόνια τοῦ νεκροῦ ποιητοῦ, ἀνήγγειλαν τὸ μεγάλο δυστύχημα.

Ὁ ἔθνικός μας ποιητὴς Διονύσιος Σολωμός, ὅταν τὸ ἔμαθε, συνεκινήθη πολὺ καὶ ἔγραψε ἕνα ὠραῖον ποίημα «εἰς τὸν θάνατον τοῦ Μπάϋρον» ποὺ ἀρχίζει:

«Λευτεριά, γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾶς μετὸ σπαθί·
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Μπάϋρον τὸ κορμί.»

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1824

Τὰ νέα σχέδια τῶν Τούρκων διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σουλτᾶνος, ἀφοῦ ματαίως προσεπάθησε νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἐπανάστασιν μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ.

Κατεστρώθη πλέον ἄλλο, νέον σχέδιον τῶν ἐχθρῶν ἐναντίον τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον αὐτό, οἱ Αἰγύπτιοι θὰ ἐκυρβίουσαν πρῶτον τὰς νήσους καὶ ἔπειτα τὴν Πελοπόννησον. Ὁ δὲ σουλτᾶνος θὰ ἔστειλλε τὰ στρατεύματά του νὰ ὑποτάξουν τὴν Στερεάν.

Νέα λοιπὸν θύελλα ἐπρόκειτο νὰ ξεσπάσῃ εἰς τὴν δυστυχημένην πατρίδα. Καὶ τὸ μεγαλύτερον δυστύχημα ἦτο ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εὕρισκοντο εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν ἀδελφώμενοι. Ὁ καινούργιος χρόνος, τὸ 1824, εὗρῆκε τὴν Ἑλλάδα μὲ δύο κυβερνήσεις, τὴν μίαν εἰς τὸ Κρανίδι μὲ τὸν Κουντουριώτην καὶ τὴν ἄλλην εἰς τὴν Τρίπολιν μὲ τὸν Κολοκοτρῶνην. Εἶχον μάλιστα ἀρχίσει μεταξύ των καὶ πόλεμον ἐμφύλιον. Τέλος ὁ Κολοκοτρῶνης εἶδεν ὅτι δὲν ἦτο συμφέρον διὰ τὴν πατρίδα ἡ διχόνοια. Διὰ τοῦτο ὑπεχώρησε καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ δώσουν ἀμνηστίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐφάνησαν ὅτι ὄλα ἠσύχασαν διὰ μίαν στιγμὴν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἤρχισε πάλιν ἡ διχόνοια, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς πραγματικὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Εἰς τὸν ἐμφύλιον αὐτὸν πόλεμον, ποῦ ἐκράτησε τρεῖς μῆνας περίπου, ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη, ὁ Πᾶνος. Τὸ θλιβερὸν αὐτὸ δυστύχημα κατελύπησέ τὸν γέροντα πατέρα, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ζητήσῃ ἀμνηστίαν.

Ἡ κυβέρνησις ἔδωσε τὴν ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἄλλους, τὸν Κολοκοτρῶνην ὁμως τὸν συνέλαβεν καὶ τὸν ἔρριπεν εἰς τὴν φυλακὴν.

Εἰς τοιαύτην ἀναταραχὴν εὐρίσκετο ἡ Πελοπόννησος ὅλον τὸ ἔτος 1824, ἐνῶ ἡ θύελλα ἦτο ἐτοιμὴ νὰ παρασύρῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ νεαρὸν δένδρον τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τρία ὀλόκληρα χρόνια ἐποτίσθη μὲ τὸ αἷμα τόσων ἡρώων.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Κρήτης — Ἡ καταστροφὴ τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν.

Οἱ Κρήτες, ἀπὸ τὸν Μάϊον τοῦ 1821, εἶχον σηκώσει τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ σχεδὸν ἠλευθέρωσαν τὸ ἡμισυ τῆς μεγαλονήσου. Ὁ σουλτᾶνος τότε ἔστειλε στρατὸν διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Διὰ τοῦτο παρεχώρησε τὴν Κρήτην εἰς τὸν πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆν, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ τὴν ὑποτάξῃ.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἔστειλε τὸν Χουσεῖν μὲ στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν μεγαλονήσον. Τὰ στίφη τῶν Αἰγυπτίων ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν ἀγρίως τὰς πόλεις καὶ τὰ χωριά, νὰ σφάζουν ἀνδρας καὶ γυναῖκας καὶ νὰ πωλοῦν τὰς νέας καὶ τοὺς νέους εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ ὁμως ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἔσβησεν. Τέλος ἔπειτα ἀπὸ τρία ἔτη ἡρωικῶν ἀγώνων ἠναγκάσθησαν οἱ Κρήτες νὰ ὑποταχθοῦν καὶ πάλιν εἰς τοὺς κατακτητὰς.

Ἀφοῦ κατέπνιξεν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ὁ Χουσεῖν, ἐστράφη πρὸς τὴν νῆσον Κάσον διὰ νὰ τὴν τιμωρήσῃ· διότι οἱ κάτοικοί της ἐβοηθοῦσαν τοὺς Κρήτας ἐπαναστάτας, μεταφέροντες εἰς αὐτοὺς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια.

Οἱ Κάσιοι ἀπέκρουσαν γενναίως τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλὰ ὁ φοβερὸς Χουσεῖν εἶχε μεγαλυτέρας δυνάμεις καὶ κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς ἡρωικοὺς κατοίκους καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ ὠραῖον τους νησί (Ἰούνιος 1824).

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ τουρκικὸς στόλος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Χοσρέφ πασᾶν, ἐκίνησε διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά. Τοὺς Ψαριανοὺς τοὺς ἔμισοῦσαν πολὺ οἱ Τοῦρκοι, διότι ἦσαν φοβεροὶ θαλασσομάχοι καὶ εἶχον προξενήσει πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον, ἰδίως μὲ τὰ πυρπολικά.

Ὅταν ἔμαθον οἱ Ψαριανοὶ ὅτι ἔρχεται ἐναντίον τους ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ φύγουν, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν κτυπήσουν ἀπὸ τὴν ξηράν.

Εἰς τὰς 20 Ἰουνίου 1824, ὁ Χοσρέφ ἔφθασε μὲ τὸν στόλον του καὶ ἤρχισε τὸν βομβαρδισμόν. Ἐκαμὲ μάλιστα καὶ δύο φορὰς ἀπόπειραν νὰ

ἀποβιβασθῆ. εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ οἱ ἥρωικοὶ Ψαριανοὶ τὸν ἀπέκρουσαν. Τέλος, ἔπειτα ἀπὸ 24 ὥρας, οἱ ἐχθροὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου καὶ ἔστησαν τὰς σημαίας των εἰς τοὺς γύρω λόφους.

Τοιουτοτρόπως οἱ Ψαριανοὶ εὐρέθησαν περικυκλωμένοι καὶ τότε ἔτρεξαν νὰ πηδήσουν εἰς τὰ πλοῖα των διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι τοὺς κατεδίωκον κατὰ πόδας καὶ ἄλλους ἐφόνευαν καὶ ἄλλους ἠχμαλώτιζον. Πολλοὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν προτιμώντες τὸν θάνατον παρὰ τὴν αἰχμαλωσίαν.

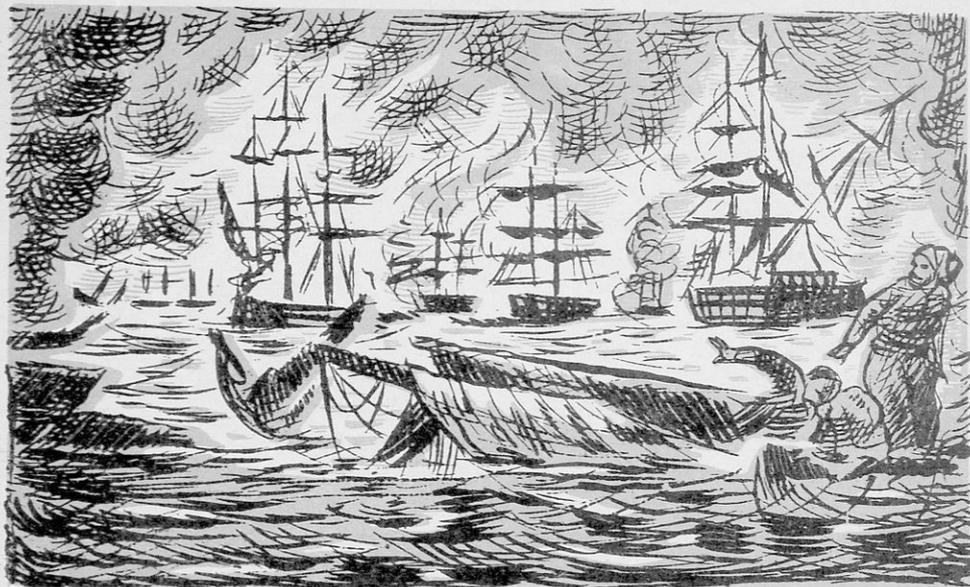
Πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ πολλοὶ πολεμιστὰι ὠχυρώθησαν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Παλαιοκάστρου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπολέμησαν ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας. Τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ πολιορκημένοι ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνθέξουν πλέον τὴν δίψαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποθάνουν ὅλοι, παρὰ νὰ παραδοθοῦν. Ἐκοινώνησαν λοιπὸν τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἀφοῦ ἐνηγκαλίσθησαν ἀλλήλους καὶ ἀντήλλαξαν τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ ὄσους ἐχθροὺς εὐρέθησαν ἐκεῖ πλησίον.

Οἱ Τούρκοι κατόπιν ἐλεηλάτησαν, ἔκαψαν καὶ ἐρήμωσαν τὴν ἥρωικὴν νήσον. Δέκα πέντε χιλιάδες θύματα ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα αὕτῃ ἢ καταστροφή !

Διὰ τὴν πατρίδα μας ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε μεγάλη συμφορά, διότι ἔχασε τὴν προφυλακὴν της, ἡ ὁποία μὲ τοὺς ἀτρομήτους ναυτικούς της ἐσκόρπιζε τὸν φόβον εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἦστώσον ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις τῶν Ψαριανῶν ἔμεινεν εἰς τὴν Ἱστορίαν ὡς ἓνα λαμπρότατον διαμάντι, ὡς ἓνα φωτεινότατον παράδειγμα φιλοπατρίας καὶ αὐτοθυσίας. Ὁ ποιητὴς Σολωμὸς ἀπηθανάτισε τὴν θυσίαν τῶν Ψαρῶν μὲ τὸ ἐξῆς ὠραιότατον ἐπίγραμμα :

*« Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ράχη,
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη,
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινομέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποδχαν μένει στὴν ἔρημη γῆ ».*

Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν, οἱ Τοῦρκοὶ ἠθέλησαν νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὴν μοναδικὴν πλέον προφυλακὴν εἰς τὰ ἀνατολικά νησιά τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τότε κατεταράχθη καὶ ἀμέσως παρεμέρισε τὰς φιλονικίας καὶ διέταξεν ὄλον τὸν στόλον νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Σάμον.

Οἱ Σάμιοι εἶχον λάβει τὰ μέτρα τῶν διὰ νὰ ἐμποδίσουν κάθε ἐχθρικὴν ἀποβίβασιν. Εἰς τὸ μεταξύ ἔφθασεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Σάμου καὶ ὁ μισὸς ἑλληνικὸς στόλος μὲ ναύαρχον τὸν Σαχτούρην. Ὁ Σαχτούρης, ὅταν εἶδε τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴν νῆσον, ἤρχισε τὴν ναυμαχίαν. Ἡ ναυμαχία διήρκεσεν ἕξ ἡμέρας. Τέλος οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν νῆσον. Ὁ δὲ Κανάρης, μαζὶ μὲ ἄλλους ἀτρομήτους πυρπολητάς, ἔκαυσαν τρία τουρκικὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἔστειλαν εἰς τὸν Ἄδην περισσοτέρους ἀπὸ 1000 ἐχθροὺς.

Ἡ περίλαμπρος αὐτὴ νίκη τοῦ ναυτικοῦ ἦτο πράγματι σωτηρία διὰ τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπελπισθῆ ἀπὸ τὰς προηγουμένας καταστροφὰς τῆς Κρήτης, τῆς Κάσου, τῶν Ψαρῶν καὶ ἀπὸ τὰς διχονοίας.

Ὁ ναύαρχος Χοσρέφ πασᾶς, ἀφοῦ ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὴν Σάμον, ἔφυγε καὶ ἐπήγγεν εἰς τὴν Κῶν, ὅπου καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰμπραήμ πασᾶν.

Πραγματικῶς κατὰ τὸν Αὐγουστον συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κῶ καὶ ἀπέναντι εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν 100 τουρκοαιγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ 300 μεταγωγικά. Ἐπίσης ἐκεῖ πλησίον εἰς τὴν νῆσον Πάτμον εἶχε συγκεντρωθῆ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὀλόκληρος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 70 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην.

Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν αἱ ἐπιχειρήσεις, χωρὶς ὁμως νὰ ἔχουν σημαντικὰ ἀποτελέσματα οὔτε διὰ τὸν ἓνα οὔτε διὰ τὸν ἄλλον. Τέλος, εἰς τὰς 29 Αὐγούστου, ὁ ἐχθρικός στόλος ἔβαλε πλώρην διὰ τὴν Σάμον. Ἀλλὰ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα ὁ ἑλληνικὸς στόλος τοῦ ἔκοψε τὸν δρόμον. Ἐκεῖ ἐγινε τότε μία πραγματικὴ γιγαντομαχία, ὅπου ὁ ἥρωικός Μιαούλης ἔδειξεν ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες δὲν εἶναι κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τῶν προγόνους, τοὺς Σαλαμινομάχους.

Ὁ ἀγὼν ἐγινε μὲ πείσμα ἀπερίγραπτον. Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι μὲ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα τους καράβια περιφρονοῦσαν τὰ μικρὰ ἑλληνικά, ποὺ ὤρμοῦσαν ἐναντίον των. Ἀλλὰ ὅταν τέλος τὰ πυρπολικά μας ἔβαλαν πῦρ εἰς μίαν ἐχθρικήν φρεγάταν καὶ τὴν ἔκαυσαν, τότε πλεόν κατατρομαγμένοι οἱ Τουρκοαιγύπτιοι ἔστρεψαν τὴν πλώρην καὶ ἐγύρισαν πάλιν εἰς τὴν Κῶ.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα ἦτο τὸ σπουδαιότερον κατόρθωμα ποὺ ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1824.

Οἱ δύο πασάδες ἀφοῦ εἶδαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριεύσουν τὴν Σάμον, ἐχωρίσθησαν. Ὁ Χοσρέφ ἐπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰμπραήμ ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κρήτην διὰ νὰ ἀνασυγκροτηθῆ.

Ἀλλὰ ὁ Μιαούλης δὲν τὸν ἄφηνεν ἤσυχον. Τὸν παρεμπόδιζεν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὅταν τὸν συνήντησεν πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, ἔρριπεν ἐναντίον του τὰ πυρπολικά. Τότε τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἀπὸ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν θαλασσοταραχὴν διεσκορπίσθησαν διὰ νὰ σωθοῦν· ἄλλα ἔφυγον πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἄλλα πρὸς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἄλλα ἐναυάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ὑπόλοιπα μὲ τὸν Ἰμπραήμ κατέφυγον εἰς τὴν Ρόδον.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — 1825

‘Ο ‘Ιμπραήμ αποβιβάζεται εις Πελοπόννησον.

‘Ο δραστήριος Αιγύπτιος στρατηγός ‘Ιμπραήμ, παρ’ ὄλας τὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας ἔπαθε, δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. ‘Όταν λοιπὸν ὁ Μιαούλης ἐπέστρεψεν ὀπίσω εἰς τὴν ‘Υδραν μαζὶ μὲ τὸν στόλον του, ὁ ‘Ιμπραήμ συνεκέντρωσε τὰ διασκορπισμένα πλοῖά του εἰς τὴν Ρόδον, ἔλαβε δὲ καὶ νέαν βοήθειαν ἐξ Αἰγύπτου καὶ κατόπιν ἔπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σούδαν. Τοιοῦτοτρόπως ἦτο πάλιν ἔτοιμος.

Εἰς τὰς 12 Φεβρουαρίου, χωρὶς νὰ τὸ περιμένουν οἱ ‘Ελληνες, ἔρχεται καὶ ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Μεθώνην μὲ 4.000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππους.

‘Η εἶδησις αὐτὴ ἔπεσεν ὡς πραγματικὸς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. ‘Ο Κουντουριώτης ἀμέσως συνεκέντρωσε 5.000 στρατόν, διώρισε στρατηγὸν τὸν ‘Υδραῖον πλοίαρχον Σκούρτην καὶ τὸν ἔστειλεν ἐναντίον τοῦ ‘Ιμπραήμ. ‘Ο Σκούρτης ἦτο ἀτρόμητος ναυτικός, λαμπρὸς πατριώτης, ἀλλὰ δὲν εἶχε πείραν ἀπὸ τοὺς πολέμους τῆς ξηρᾶς. Μὲ τοὺς Αἰγυπτίους συνητηθήη εἰς τὸ Κρεμμύδι τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ἐπολέμησε μὲν γενναίως, ἀλλ’ ἐνίκηθη καὶ ὁ στρατὸς του διασκορπίσθη καὶ ἔφυγεν.

‘Ελεύθερος τότε ὁ ‘Ιμπραήμ ἐπροχώρησε διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ ἰσχυρὸν Ναυαρίνον. ‘Αλλὰ ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἦτο εὐκόλος, διότι ὁ ἑλληνικὸς στόλος μὲ τὸν Μιαούλην εἶχεν ἀποβιβάσει ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας 800 γενναίους ἄνδρας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία ἔφρασε τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος τοῦ Ναυαρίνου.

‘Ο Μιαούλης ἀφοῦ ἄφησε τοὺς 800 ἄνδρας εἰς τὴν Σφακτηρίαν καὶ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου ὀλίγα πλοῖα, ἔφυγε μὲ τὰ ὑπόλοιπα διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Αὐτὸ ὁμως ἦτο σφάλμα στρατηγικόν.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ἰμπραήμ διέταξε τὸν στόλον του νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Σφακτηρίαν καὶ νὰ τὴν κυριεύσῃ. Εἰς τὰς 26 Ἀπριλίου παρουσιάσθη ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἔμπροσθεν τῆς Σφακτηρίας καὶ ἤρχισε νὰ τὴν κανονιοβολῇ. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ καὶ στρατεύματα ἐπάνω εἰς τὸ νησάκι.

Τότε πλέον ἔφθασεν ἡ κρίσιμος στιγμή καὶ ὁ ἀγὼν ἔγινε πεισματώδης, σῶμα πρὸς σῶμα. Πολλοὶ ὀπλαρχηγοὶ ἔπεσαν, ὅπως ὁ Ἀναγνώσταρᾶς, ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταροζᾶς.

250 περίπου ἐφονεύθησαν καὶ 200 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι μὲν κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν μὲ τὰ ὀλίγα πλοῖα ἢ κολυμβῶντες ἕως τὴν ἀπέναντι ξηράν.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα αὐτὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸν λιμένα, ὁ «Ἄρης», ἐκίνησε τελευταῖον νὰ φύγῃ. Μέσα εἶχον ἐπιβιβασθῆ μαζὶ μὲ ἄλλους καὶ ὁ Σαχτούρης μὲ τὸν Μαυροκορδάτον. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ κανονιοβολοῦν ἀπὸ παντοῦ καὶ νὰ τὸ πυροβολοῦν. Αἱ σφαῖραι ἐπιπτον ὡς βροχή, ἐτρυποῦσαν τὰ πανιά, ἐκοπτον τὰ σχοινία, ἐσύτριψαν τὸ πηδάλιον καὶ ἐσκέπασαν τὸ κατάστρωμα. Ἄλλὰ ὁ «Ἄρης» ἠγωνίζετο σκληρὰ καὶ δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποκύψῃ. Τέλος, ἔπειτα ἀπὸ τριῶν ὀλοκλήρων ὤρων ἥρωικὴν πάλην, κατώρθωσε νὰ περάσῃ ἀνάμεσα στὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, πυροβολῶν καὶ πυροβολούμενος, καὶ νὰ σωθῆ εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν.

Ἄφοῦ πλέον ἔπεσεν ἡ Σφακτηρία, ἠναγκάσθη νὰ προσκυνήσῃ καὶ τὸ φρούριον τοῦ Ναυαρίνου.

Ὁ ἥρωικὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Ὁ τρομερὸς Ἰμπραήμ ὠχυρώθη πλέον σταθερὰ εἰς τὰ τρία ἰσχυρὰ φρούρια, τῆς Μ. θώνης, τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Ναυαρίνου, τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσεν. ἤρχισε ἰσχυρὰ νὰ κάμνη καὶ ἐπιδρομὰς καὶ νὰ καταστρέφῃ τὴν χώραν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλοβε τοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειπον ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἔφευγον διὰ νὰ σωθοῦν. Ἡ κατάσταση ἦτο ἀπελπιστικὴ ! Ἡ πόλις θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ τρομεροῦ Αἰγυπτίου πασᾶ ;

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, μὲ τὸν Μιαούλην, ἐκτύπησε τὸν αἰγυπτιακὸν καὶ τοῦ ἔκαυσεν ἑπτὰ πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης. Ὁ δὲ Σαχτούρης κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Καφηρέα. Ἄλλὰ αὐτὰ

δὲν ἔφερον καμμίαν ἀνακούφισιν εἰς τὴν δυστυχισμένην Πελοπόννησον
'Ο Ἰμπραήμ ἐσκόπευε μετ' ὀλίγον νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν καρδίαν
τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ἡ ἀπελπισία ἦτο γενικὴ. Τόσα
χρόνια ἀγώνων καὶ τόσον αἷμα ποῦ ἐχύθη, θὰ ἐπήγαιναν ὅλα χαμένα ;
'Όχι ! Εἰς τὴν γενικὴν ἀπογοήτευσιν παρουσιάσθη ἡ ἥρωικὴ ψυχὴ τοῦ
Παπαφλέσσα, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν.

Αὐτὸς ὁ πατριώτης καὶ πρωτεργάτης τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπεφά-
σισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος του κατὰ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐπῆρε λοιπὸν 1000
στρατιώτας ἐκλεκτοὺς καὶ ἐκίνησεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ συναντήσῃ
τὸν Ἰμπραήμ. Εἰς τὰς 20 Μαΐου οἱ δύο ἀντίπαλοι εὗρέθησαν ἀντιμέτωποι εἰς
τὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας.

Μερικοὶ ὀπλοφόροι τοῦ Παπαφλέσσα, ὅταν ἀντίκρυσαν τὴν μαύ-
ρην ἐκείνην στρατιάν τῶν Αἰγυπτίων, ἐδείλιασαν καὶ ἔφυγον. Ἀλλὰ
ὁ Παπαφλέσσας, ὡς νέος Λεωνίδας, ἔμεινεν ἐκεῖ μὲ 300 γενναίους. Εἰς τὸ Μα-
νιάκι ἐγίνε μία ἀπὸ τὰς ἡρωικωτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας μάχας. Οἱ Ἕλληνες
ἐπάλαισαν μὲ τὰ γιγατογάνια εἰς τὰς χεῖρας, ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας,
ὥσπου ἔπεσαν ὅλοι καὶ μαζί τῶν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ὁ Παπαφλέσσας.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν μάχην, ὁ Ἰμπραήμ πασᾶς ἐκοίταξε μὲ θαυμασμόν
τὸν νεκρὸν ἥρωα, τὸν ἠσπάσθη καὶ εἶπε : « Ἀμαρτία νὰ χαθῆ τέτοιος
πολέμαρχος » !

Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα εἶχε σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, διότι ἔδωσε θάρρος εἰς τὰς καρδίας τῶν πατριωτῶν καὶ τοὺς ἀπέδειξεν ὅτι ἢμποροῦν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς τὸν Ἰμπραήμ.

Εἰς τὸ μεταξῦ, ὀλόκληρον τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν δοκιμασμένον του στρατηγόν, τὸν Γέρον τοῦ Μωριᾶ. Μόνον εἰς αὐτὸν εἶχεν ἐμπιστοσύνην. Ἄλλὰ ἡ κυβέρνησις τὸν ἐκρατοῦσεν φυλακισμένον, διότι τὸν ἐθεωροῦσεν ὡς αἴτιον τῆς ἐσωτερικῆς διχονοίας.

Τέλος, δύο ἡμέρας πρὶν ἀπὸ τὴν μάχην εἰς τὸ Μανιάκι, ἠναγκάσθη ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ νὰ τὸν διορίσῃ ἀρχιστράτηγον.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Ἰμπραήμ.

Ὁ Ἰμπραήμ, ἔπειτα ἀπὸ τὴν νίκην του εἰς τὸ Μανιάκι, ἐρήμωσε τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρῶνης κατέλαβεν ἐγκαίρως τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς ὄρεινῆς Ἀρκαδίας διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ὁ Αἰγύπτιος πασᾶς ἐκυρίευσεν τὴν Τρίπολιν καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν Ἀργολίδα με σκοπὸν νὰ κυριεύσῃ καὶ τὸ Ναύπλιον. Εἰς τοὺς Μύλους ὁμοῦ, ἀπέναντι τοῦ Ναυπλίου, εὑρίσκοντο ὠχυρωμένοι με ὀλιγάριθμον στρατὸν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καὶ ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης. Οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι ἔκαμαν πεισματώδεις ἐφόδους, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν ὄχυσαν ἐκείνην θέσιν.

Εἰς τὸ μεταξῦ, ἓνα μέρος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἐπρόχωρησεν, ἔκαυσεν τὸ Ἄργος καὶ κατόπιν ἐστράφη διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Ναύπλιον. Ἄλλὰ τὸ Ναύπλιον εἶχεν ἰσχυρὰς ὀχυρώσεις καὶ ὁ Ἰμπραήμ δὲν ἔμεινε νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Ἐπέστρεψε λοιπὸν ὀπίσω εἰς τὴν Τρίπολιν.

Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ ἐσχεδίασε τότε νὰ πολιορκήσῃ πάλιν, ὅπως καὶ ἄλλοτε, τὴν Τρίπολιν καὶ διὰ τοῦτο κατέλαβεν ὅλα τὰ γύρω χωρία. Τὸ σχέδιόν του ὁμοῦ δὲν ἐπέτυχεν, διότι ὁ Ἰμπραήμ ἐπετέθη με ἰσχυρὰς δυνάμεις καὶ διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειτα ὁ τρομερὸς Αἰγύπτιος πασᾶς συνέχισε τὰς καταστρεπτικὰς του ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μεσσηνίαν, εἰς τὴν Λακωνίαν, εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ εἰς τὴν Ἥλιδα.

Βεβαίως οἱ Ἕλληνες δὲν ἢμποροῦσαν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς ἀνοικτὴν μάχην με τὸν ὠργανωμένον στρατὸν τοῦ Ἰμπραήμ. Ὡστόσο οὐδὲν ἐπροξενοῦσεν μεγάλας ἀπωλείας καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ὑποτάξῃ τελείως τὴν χώραν.

Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐολόκληρον τὸ ἔτος 1824 ἐπέρασε χωρὶς νὰ γίνῃ καμμία σοβαρὰ ἐπιχειρήσις εἰς τὴν Στερεάν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ πέμπτον ὁμῶς ἔτος, δηλαδὴ τὸ 1825, ὁ σουλτᾶνος κατὰ τὴν συμφωνίαν ποῦ εἶχε κάμει μὲ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, ἔπρεπε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Στερεάν. Διῶρισε λοιπὸν ἀρχιστράτηγον τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν διέταξε νὰ παραλάβῃ ὅσον στρατὸν ἤθελε καὶ νὰ κυριεύσῃ μὲ κάθε τρόπον τὸ ὑπερήφανον Μεσολόγγι. Ὅταν τοῦ ἔδιδε τὸν διορισμὸν ὁ σουλτᾶνος, τοῦ εἶπεν : «Ἡ τὸ Μεσολόγγι, Κιουταχῆ, ἦ τὸ κεφάλι σου !»

Συνεκέντρωσε λοιπὸν ὁ Κιουταχῆς 20.000 ἐκλεκτὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν ἀνοιξιν ἐξεκίνησε καὶ ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ ἥρωικὴ πόλις ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη καὶ εἶχε 5.000 ὑπερασπιστὰς γενναίους, μὲ ὀπληρχηγούς δοκιμασμένους, τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Δημήτριον Μακρῆν καὶ ἄλλους. Εἶχεν ὁμῶς καὶ 12 χιλιάδας γυναικόπαιδα. Εὐτυχῶς ἦλθεν ἐγκαίρως ἑλληνικὸς στόλος καὶ ἔφερε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κιουταχῆς ματαίως ἐπολιορκοῦσε τὸ Μεσολόγγι ἐπὶ δυσίμῃ μῆναι.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου ἐνεφανίσθη ἰσχυρὸς ἐχθρικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπέκλεισεν τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ πολιορκία τότε ἔγινε, ἀκόμη στενωτέρα, τὰ δὲ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια ἤρχισαν νὰ ὀλιγοστεύουν.

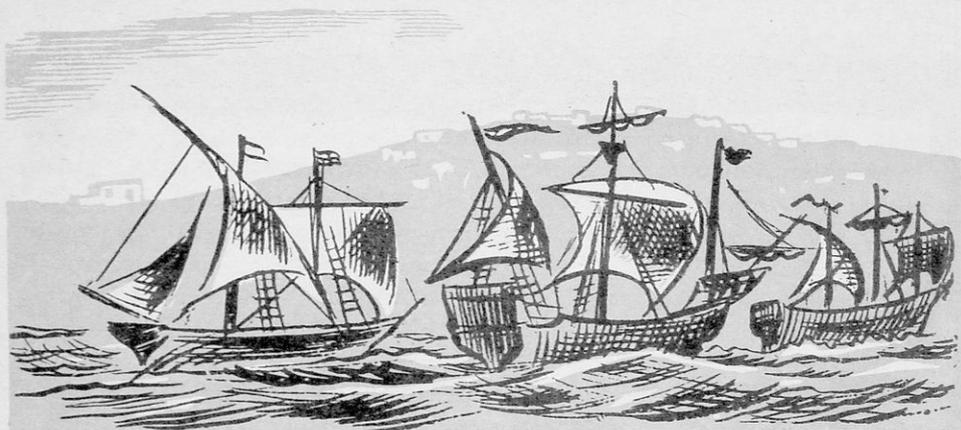
Ὁ Κιουταχῆς ἐνόμισεν ὅτι οἱ πολιορκημένοι θὰ ἠναγκάζοντο πλέον ἀπὸ τὰς στερήσεις νὰ προσκυνήσουν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐμήνυσε νὰ παραδοθῶν. Ἄλλὰ οἱ πρόμαχοι ἐκεῖνοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀπήντησαν :

— Πασᾶ μου, τὰ κλειδιά τῆς πόλεως μας εἶναι κρεμασμένα στὰ κανόνια της. Ἐλα νὰ τὰ πάρῃς!

Ὁ Κιουταχῆς ἐπείσματῶθι ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον αὐτὴν ἀπάντησιν καὶ διέταξεν ἀμέσως γενικὴν ἔφοδον. Οἱ πολιορκημένοι ὁμῶς τὸν ἀπέκρουσαν μὲ γενναϊότητα καὶ τοῦ ἐπροξένησαν μάλιστα μέγαλον χαλασμόν.

Ἐπειτα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας ἔφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος μὲ τὸν ναύαρχον Μιαούλην. Διεσκόρπισε τὸν τουρκικόν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔφερε νέας τροφὰς καθὼς καὶ πολεμοφόδια εἰς τὴν ἥρωικὴν πόλιν.

Ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας μάλιστα ἠ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ πε-

ρισσότερον τούς πολιορκουμένους, διάταξε καὶ τὸν ὄπλαρχηγὸν Καραϊσκάκη νὰ κτυπήσῃ ἀπὸ ξηρᾶς τὸν Κιουταχῆν.

Ἡ χαρμόσυνος εἰδησις ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν ὁ Καραϊσκάκης ἔδωσε πραγματικὰ νέον θάρρος εἰς τούς πολιορκημένους. Ἦρχισαν λοιπὸν τότε τὰς ἀντεπιθέσεις κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐπροξενούσαν ἀνομολόγητον φθοράν. Ἀμέτρητοι ἔχθροὶ εὗρηκαν τὸν θάνατον ἀπὸ τὰ βόλια καὶ τὰ σπαθιά τῶν ἠρώων τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Κιουταχῆς εὐρέθη καὶ πάλιν εἰς δύσκολον θέσιν. Διότι δὲν ἐκινδύνευεν μόνον ἀπὸ τὸ γιγαταγάνι καὶ τὸ καρυοφίλι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ εἶχε καὶ τρεῖς ἄλλους φοβεροὺς ἐχθροὺς: α) Μία φοβερὰ ἀσθένεια ἔπεσεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τοῦ ἐθέριζε τοὺς ἀνδρας του. β) Αἱ τροφαὶ του ἐξηντλήθησαν καὶ γ) Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν.

Ἀπελπισμένοι τότε ἀπεσύρθη ὀλίγον βορειότερον, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, καὶ ἐπερίμενε νέαν βοήθειαν.

Ὁ σουλτᾶνος ἀντελήφθη πλέον καλῶς ὅτι ὁ Κιουταχῆς εἶναι ἀνίκανος νὰ πατήσῃ τὸ ἥρωικὸν προπύργιον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο πορεκάλεσε τὸν Αἰγύπτιον Ἰμπραήμ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Στερεάν καὶ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὸν Κιουταχῆν.

Πραγματικὰ, ὁ δραστήριος Αἰγύπτιος πασᾶς, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ νέαν βοήθειαν ἐξ Αἰγύπτου, ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1825. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσε διὰ τοὺς πολιορκημένους.

ΤΟ ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — 1826

Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰμπραήμ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι.

Ὅταν ὁ ἀγέρωχος Ἰμπραήμ ἐπέρασεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ συνηντήθη μὲ τὸν Κιουταχῆν, τοῦ εἶπε δεικνύων τὸ Μεσολόγγι :

— Πῶς μὲ τόσα στρατεύματα, Κιουταχῆ, πολεμᾶς ἐπὶ ὀκτῶ μῆνας τώρα καὶ δὲν μπόρεσες νὰ πάρης αὐτὸν τὸν φράχτη ; Ἐγὼ θὰ τὸν ἐπατοῦσα σὲ 15 ἡμέρες μέσα.

Δυσηρεστημένος τότε ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος, ἀπήντησεν :

— Ἐγὼ, Ἰμπραήμ, ἀποσύρομαι· κυριεύσε σὺ μόνος σου τοῦτον τὸν φράχτη !

Ὁ ὑπερήφανος Ἰμπραήμ ἀμέσως ἐπολιόρκησε τὸ Μεσολόγγι στενὰ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τρεῖς σφοδρὰς ἐφόδους ἐπέχειρησεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς τὰς ἀπέκρουσαν μὲ γενναιότητα οἱ Ἕλληνες.

Εἰς τὸ μεταξὺ ὁμως ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἐχειροτέρευεν, διότι ὀλιγόστευον καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ αἱ τροφαί. Ἡ πείνα τοὺς ἔζωνε κάθε ἡμέραν καὶ περισσότερον. Διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ τρώγουν καμῆλες, ἄλογα, ἡμίονους καὶ δυνους. Ἄλλ' ἐνῶ εὐρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὴν δεινὴν θέσιν, ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ὁ τολμηρὸς ναύαρχος Μιαούλης διεσκόρπισε τὴν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον καὶ ἐφώδιασε μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια τοὺς ἥρωικὸς προμάχους.

Ὅταν ὁμως ἐφυγεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ Ἰμπραήμ ἀπέκλεισε στενότερα τὸ Μεσολόγγι. Εἰς τὰς 13 Φεβρουαρίου ἤρχισε βαρὺν βομβαρδισμόν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια· ὀκτῶ χιλιάδας ὀβίδας ἔρριψαν οἱ ἐχθροὶ μέσα εἰς τὴν μαρτυρικὴν πόλιν. Ὅλοι αἱ οἰκίαι σχεδὸν κατέπεσαν καὶ πολλοὶ ἐφονεύθησαν. Ἄλλὰ οἱ πολιορκημένοι ἔμενον ἀκλόνητοι.

Εἰς τὰς 16 Φεβρουαρίου, νύκτα ἀσέληνον καὶ σκοτεινὴν, ἑσταμάτη-
σεν ὁ βομβαρδισμὸς καὶ ἤρχισε φοβερὰ ἔφοδος κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων.
Οἱ Ἕλληνες ὡς λέοντες ἐμάχοντο ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις των καὶ ἀπέκρουον
τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος ἐτρά-
βησαν τὰ σπαθιά καὶ ἀνοίξαντες τὰς πύλας τοῦ κάστρου, ἐρρίφθησαν
μέ λύσσαν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς ἀτακτον φυγὴν.
Πολλοὺς ἐφόνευσαν, πολλοὺς ἠχμαλώτισαν καὶ ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν
των νικηφόροι.

Κατεντροπιασμένος ὁ Ἰμπραήμ, ἀναγκάζεται τότε νὰ ἀναγνωρίσῃ
τὸ σφάλμα του, νὰ σκύψῃ τὸ κεφάλι καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ
τούρκου ἀρχιστρατήγου Κιουταχῆ.

Οἱ δύο πασάδες ἀπεφάσισαν πλεον ἠνωμένοι νὰ κτυπήσουν τὸ Με-
σολόγγι πάλιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ λιμνοθά-
λασσα πρὸς τὸ Μεσολόγγι ἦτο ρηχὴ καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πλησιά-
σουν τὰ καράβια, ἔκαμαν βάρκας δίχως καρίναν. Μὲ τὰς βάρκας αὐτὰς
μετέφερον στρατὸν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδι, ἓνα ἀπὸ τὰ μικρὰ νη-
σάκια τῆς λιμνοθαλάσσης.

Ἐπειτα ἠθέλησαν νὰ κυριεύσουν καὶ τὸ ἄλλο νησάκι, τὴν Κλείσο-
βαν. Μυθικοὺς ἀγῶνας ἔκαμαν διὰ νὰ τὴν καταλάβουν. Ἀλογάριαστοι
ἐχθροὶ ἐχάθησαν καὶ τὰ νερὰ ἐβάφησαν κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα. Καὶ αὐτὸς
ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς ἐπληγώθη καὶ ἐκινδύνευσεν νὰ φονευθῆ. Ἀλλὰ ἡ
Κλείσοβα δὲν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ἥρωικὴ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Περισσότερον ἀπὸ ἓνα μῆνα ἀγωνίζονται οἱ δύο πασάδες μὲ ἠνωμέ-
νας τὰς δυνάμεις των νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ ἐκεῖνο μένει
ἀπόρητον. Τέλος, αὐτὸ πού δὲν τὸ κατάρθωσαν οἱ ἐχθροὶ μὲ τὴν δύνα-
μιν τῶν ὀπλων τους, τὸ ἐπέτυχον μὲ τὸν στενωτάτον ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἥρωικὸς Μιαούλης ματαίως προσπαθεῖ νὰ διασπᾷ τὸν ἀπο-
κλεισμόν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολιορκημένους. Διότι
δὲν εἶχεν παρὰ μόνον 30 πλοῖα, ἐνῶ οἱ Τούρκοι εἶχον 57 μεγάλα καὶ
πολυάριθμα μικρὰ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἐνδοξον φρούριον ἔμεινε πλεον
ἀβοήθητον εἰς τὴν τύχην του. Οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε τροφὰς εἶχε.

Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία κατήνησαν ὡς σκελετοὶ ἀπὸ τὴν πεί-
ναν καὶ τὰς κακουχίας. Τὰ σπίτια ἦσαν ἐρείπια καὶ τὸ κρῦο διαπεραστικόν.

Έτρωγαν ακάθαρτα ζώα, σκύλους, γάτες, ποντικούς, καβούρια και φύκη της λιμνοθαλάσσης. Πολλοί απέθνησκον από τās ασθενείας και οί ζωντανοί με τὰ μάτια βαθουλωμένα και Ισχυνοί, ώμοίαζαν με φαντάσματα. Όλοι των όμως είχαν μίαν και μόνην σταθεράν απόφασιν, νά άποθάνουν, αλλά όχι νά παραδοθοϋν.

Άφοϋ πλέον είδον ότι δέν ήμποροϋσαν νά άνθίξουν περισσότερο, άπεφάσισαν νά έξέλθουν όλοι μίαν νύκτα, νά διασχίσουν με τὰ σπαθιά εις τās χείρας τὸ έχθρικόν στρατόπεδον και νά σωθοϋν εις τὰ βουνά. Τήν τολημράν αϋτήν έξοδον ώρισαν νά τήν κάμουν τήν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου.

Τήν παραμονή, μόλις έσκοτεινίασε, συνεκεντρώθη με ήσυχίαν όλόκληρο τὸ πλήθος και ήτο έτοιμον. Οί γυναίκες έξώστηκαν τὰ άρματα ώσαν άνδρες καθώς και τὰ παιδία, όσα ήμποροϋσαν νά σηκώσουν όπλα. Ἐπειτα, άφοϋ έχωρίσθησαν εις τρία τμήματα με άρχηγούς τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν και τὸν Δημήτριον Μακρήν, έπερίμεναν νά δοθῆ τὸ σύνθημα.

Ό Ἰμπραήμ και ὁ Κιουταχῆς όμως είχαν μάθει από τήν προηγουμένην τήν μυστικήν απόφασιν τών Ἑλλήνων από κάποιον ξένον προδότην και έλαβον όλα τὰ μέτρα των, δια νά τούς κτυπήσουν.

Όσοτόσον έφθασε τὸ μεσονύκτιον. Τὸ φεγγάρι έφώτιζε τήν ὑποπτὸν ήσυχίαν πού επικρατοϋσε και εις τὰ δύο στρατόπεδα. Ἐξαφνικά, αί φωναί τών άρχηγῶν έτάραξαν τήν νυκτερινήν γαλήνην. Ὀρθιοί με τὰ σπαθιά εις τās χείρας έφώναζον : «Ἐμπρός, έμπρός, θάνατος εις τούς βαρβάρους !» Και έπειτα ώρμησαν επικεφαλῆς τών τμημάτων τους πρὸς τās ανοικτās πύλας τοϋ κάστρου. Ὁπίσω ακολουθοϋσαν τὰ γυναικόπαιδα και οί αδύνατοι. Δεξιά και άριστερά οί όπλοφόροι.

Τὸ κύμα των παρέσυρε τούς έχθρούς: ούτε σφαίρες, ούτε κανόνια ούτε σπαθιά ήμποροϋσαν νά έμποδίσουν τήν όρμήν των. Ἄλλά ὁ άγών ήτο σκληρός. Διότι οί έχθροί τούς περιέμενον προετοιμασμένοι.

Μέσα εις τήν φοβεράν εκείνην στιγμήν μία φωνή ήκούσθη : «Ὁπίσω ! Ὁπίσω !» Ποίος τὸ είπεν ; Ἄγνωστον ! Και όμως αϋτὸ έπέφερε τήν καταστροφήν. Συγχυσμένοι τότε οί πρώτοι έπροχωροϋσαν έμπρός, ενώ οί άλλοι έγύρισαν όπίσω νά κλεισθοϋν εις τήν πάλιν. Τὸ τί έγινε δέν περιγράφεται. Ἀπό όσους έπροχώρησαν, μόνον 1300 έξώθησαν.

Όσοι πάλιν έγύρισαν δια νά ξαναμποϋν εις τὸ φρούριον, εύρηκαν έμπρός των άλλους Τούρκους. Ἄγρία πάλη έγινε τότε εις τούς δρόμους, εις τούς προμαχώνας και εις τὰ σπῆτια.

Ὁ γηραλέος πρόκριτος Χρῖστος Καψάλης ἐκλείσθη μαζί με ἄλλους εἰς ἓνα ὄπλοστάσιον καὶ ὅταν ἐπλησίασαν οἱ Τοῦρκοι, ἔβαλεν πῦρ εἰς τὰ βαρέλια τῆς πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθησαν ὄλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Ὅταν ἐξημέρωσεν ἡ 11 Ἀπριλίου τὸ Μεσολόγγι ἦτο πλέον ἓνας σωρὸς ἐρειπίων, ἀλλὰ ἡ καταστροφή του ἰσοδυναμοῦσεν με μίαν περιλαμπρὸν νίκην. Διότι 5.000 μαχηταὶ ἐκράτησαν ἓνα ὀλόκληρον ἔτος τὸ ἐνδοξὸν φρούριον καὶ κατεσύντριψαν τὰς ἐφόδους δύο μεγάλων καὶ ὠργανωμένων στρατιῶν.

Ἡ ἥρωικὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τότε πλέον οἱ δυνατοὶ τῆς Γῆς ἤρχισαν νὰ σκέπτονται κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰ δεινὰ τοῦ ἥρωικοῦ μας Ἔθνους.

Ὁ Ἰμπραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι, ὁ Ἰμπραήμ ἔξαναγύρισεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰς καταστροφάς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐπροχώρησεν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἦσαν ὠχυρωμένα 1300 παλληκάρια με ἀρχηγὸν τὸν Γκούραν. Ἡ Ἀκρόπολις ἦτο πλέον τὸ μόνον προπύργιον τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Ἡ περίστασις ἦτο πολὺ κρίσιμος. Ἡ χώρα εἶχεν ἐρημωθῆ. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐφιλονικοῦσαν μεταξύ των, ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε χρήματα καὶ φυσικὰ δὲν ἤμποροῦσε οὔτε τὸν στόλον, οὔτε τὸν στρατὸν νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ τροφοδοτήσῃ.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ βοήθεια ποῦ ἔστειλαν εἰς τὴν κυβέρνησιν οἱ φιλέλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ καθὼς καὶ ἡ ἀξιοθαύμαστος ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ μας.

Μὲ τὰ χρήματα τῶν φιλελλήνων ὁ Ἄνδρ. Μιαούλης ἐκίνησε τὸν ἑλληνικὸν στόλον καὶ κατῴρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν τουρκικὸν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ κλεισθῆ πάλιν εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἐξακολουθοῦσε τὸν ἐνοχλητικὸν κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ.

Εἰς τὴν Στερεάν ὁμως ἡ ἐπανάστασις ἐπήγαινε νὰ σβῆσῃ. Τότε ἡ κυβέρνησις διώρισεν ἐκεῖ ἀρχιστράτηγον τὸν ἔξοχον ὄπλαρχηγὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην. Ὁ ἐπιτυχῆς αὐτὸς διορισμὸς ἔδωκεν εἰς ὄλους νέας ἐλπίδας.

Ὁ Καραϊσκάκης, ὅταν ἔλαβε τὸν διορισμὸν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ συνεκέντρωσε στρατὸν, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολιορκουμένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐκεῖ εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἦλθεν ὁ Κριεζώτης, ὁ Βάσος, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος. Ὅλη ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο εἰς 3.500 ἄνδρας. Ἐναντίον τοὺς ἔστειλεν ὁ Κιουταχῆς 2.000 Τουρκαλβανούς. Ἀλλὰ ὁ Καραϊσκάκης τοὺς ἔτρεψεν εἰς ἄτακτον φυγὴν πλησίον εἰς τὸ Χαϊδάρι.

Εἶχον περάσει ὁμως τρεῖς μῆνες, χωρὶς νὰ ἤμπορέσῃ στὸ διάστημα αὐτὸ νὰ δώσῃ καμμίαν βοήθειαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τῆς Ἀκροπόλεως.

Τέλος πάντων, μίαν σκοτεινὴν νύκτα τοῦ Ὀκτωβρίου, ὁ Κριεζώτης κατῴρθωσε νὰ περάσῃ διὰ μέσου τῶν τουρκικῶν γραμμῶν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μαζί με 450 παλληκάρια. Ὅλοι τῶν ἦσαν φορτωμένοι

μέ τροφάς και πολεμοφόδια. Ὁ Κριεζώτης ἐνεψύχωσε τοὺς πολιορκουμένους και μάλιστα ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος φρούραχος, διότι εἰς τὸ μεταξύ εἶχε φονευθῆ ὁ Γκούρας.

ἽΟ Καραϊσκάκης και ἡ μάχη εἰς τὴν Ἀράχωβα.

ἽΟ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ πλέον ἐδυναμόωσε τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν ἕνα τολμηρὸν στρατηγικὸν σχέδιον. Ἀφῆσε εἰς τὴν ἽΕλευσίνα τὸν ὄπλαρχηγὸν Βάσον διὰ νὰ παρενοχλῆ τὸν Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος ἐπολιορκοῦσε τὴν Ἀκρόπολιν και ὁ ἴδιος με 2.500 ἀνδρα ἐκίνησε διὰ τὴν Ἀράχωβαν τῆς Βοιωτίας. Εἶχε κατὰ νοῦν νὰ καταλάβῃ ὄλας τὰς διαβάσεις και νὰ ἀποκόψῃ κάθε ἐπικοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ με τὴν Λαμίαν, τὴν Ὑδυτικὴν ἽΕλλάδα και τὴν Εῦβοιαν. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐξηναγκάζετο ὁ Τοῦρκος πασᾶς νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως και νὰ ἐγκαταλείψῃ πλέον τὴν Ἀττικὴν.

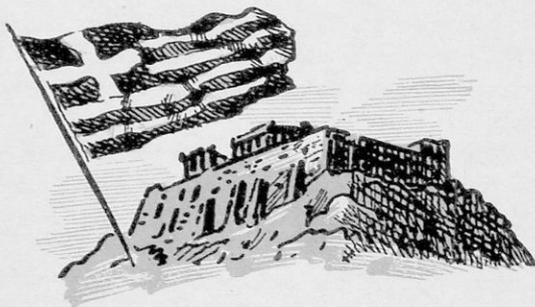
ώΟταν ἔφθασεν εἰς τὴν Δομβραϊναν, ἔμαθεν ὄτι 2.000 Τουρκαλβανοὶ με ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπεην, ἐβάδιζον πρὸς τὴν Ἀμφισαν. Ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης στέλλει 500 παλληκάρια με ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν νὰ καταλάβουν τὴν Ἀράχωβα και νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν τῶν Τουρκαλβανῶν.

ώΟι ἐχθροὶ μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀράχωβαν και τὴν εὔρηκαν κατειλημμένην, ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν με τὸν σκοπὸν νὰ ἐκδιώξουν τὸν Γρίβαν. Ἀλλὰ μετ' ὄλίγον κατέφθασεν ὁ Καραϊσκάκης και ἔτσι οἱ Τοῦρκοὶ εὔρεθησαν περικυκλωμένοι. Καμμίαν πλέον ἐλπίδα σωτηρίας δὲν εἶχον.

Προσεπᾶθησαν τότε νὰ διαφύγουν τὴν νύκτα διὰ τῶν χιονοσκεπῶν διαβάσεων τοῦ Παρνασοῦ, ἀλλὰ οἱ ἽΕλληνες ἀντελήφθησαν τὰς κινήσεις των, ὄρμησαν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν με τὰ σπαθιά και τοὺς ἐπροξένησαν ἀφάνταστον καταστροφὴν. ἽΕφόνευσαν 1300 μεταξύ αὐτῶν και τὸν Μουσταφάμπεην, πολλοὺς ἠχμαλώτισαν και μερικοὶ διέφυγον ἡ ἀπέθανον ἐκ τοῦ ψύχους (24 Νοεμβρίου 1826).

ἽΗ λαμπρὰ αὐτὴ νίκη ἐδόξασε τὸν Καραϊσκάκην και ἔδωσε νέον θάρρος εἰς τοὺς ἽΕλληνες. Εἰς ὄλα τὰ σημεῖα τῆς Στερεᾶς ἡ ἽΕπανάστασις ἤρχισε νὰ ἀναζωογονῆται. ώΟἱ Τοῦρκοὶ φοβισμένοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν Βόνιτσαν, εἰς τὸ Μεσολόγγι και εἰς τὴν Ναῦπακτον. Αὐτὰς μόνον τὰς ὄχυρὰς πόλεις κατεῖχον ἀκόμη.

Μὲ ὅλα ταῦτα ὁ Κιουταχῆς ἐξακολουθοῦσε νὰ πολιορκῆ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὸ μεταξύ οἱ ἀνδρεῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς ἤρχισαν πάλιν νὰ στενοχωροῦνται. Δὲν εἶχον οὔτε τροφίμα οὔτε πολεμοφόδια. Τέλος τὴν νύκτα τῆς 2 Δεκεμβρίου ὁ Φαβιέρος μὲ 530 γενναῖα παλληκάρια φορτωμένα πολεμοφόδια κατώρθωσε νὰ περάσῃ τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς καὶ νὰ ἀνεβῆ εἰς τὴν ἡρωικὴν Ἀκρόπολιν.

ΤΟ ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1827

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Κιουταχῆς ἐξακολουθοῦσε νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀκρόπολιν, διέταξε τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Πραγματικὰ ὁ Καραϊσκάκης ἤλθε μὲ τὸν στρατὸν τοῦ τὸν Φεβρουάριον καὶ κατέλαβε τὸ Κερατσίνι. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσχεδίαζε νὰ κάμῃ στενωπτερον τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Κιουταχῆ. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν του αὐτὸ σχέδιον δὲν ἐφηρμόσθη διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνήλθεν εἰς τὴν Τροιζῆνα ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία ἔλαβεν δύο σπουδαίας ἀποφάσεις :

α') Διῶρισε στόλαρχον τὸν ἄγγλον φιλέλληνα λόρδον Κόχραν καὶ ἀρχιστράτηγον τὸν ἄγγλον στρατηγὸν Τζώρτζ.

β') Ἐξέλεξε τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος διὰ μίαν ἐπταετίαν.

Τότε ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως διέταξε τὸν Καραϊσκάκην νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸν νέον ἀρχιστράτηγον Τζώρτζ καὶ μὲ τὸν στόλαρχον Κόχραν, διὰ νὰ κτυπήσουν τὸν Κιουταχῆν.

Ἀλλὰ οἱ δύο νέοι ἀρχηγοὶ δὲν συνεφώνησαν μὲ τὸ σχέδιον ποῦ ἐπρότεινεν ὁ Καραϊσκάκης. Αὐτοὶ δὲν ἤθελον τὸν ἀποκλεισμόν, ἀλλὰ ἐζητοῦσαν ἐπιμόνως νὰ κτυπήσουν ἀμέσως κατὰ μέτωπον τὸν Κιουταχῆν. Εἰς τὴν ἐπίμονον γνώμην τῶν δύο ἄγγλων ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὡς ἡμέρα ἐπιθέσεως ὠρίσθη ἡ 23 Ἀπριλίου. Συγχρόνως ἔδωσαν καὶ αὐστηράν διαταγὴν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ μὴ ρίψῃ κανεὶς οὔτε ἓνα πυροβολισμόν.

Ἀλλὰ μερικοὶ Κρητικοὶ παρήκουσαν τὴν διαταγὴν καὶ τὸ ἀπόγευμα

τῆς παραμονῆς ἐπετέθησαν εἰς ἓνα ὄχυρόν ἐχθρικόν παρα τὸ Φάληρον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισε σιγὰ σιγὰ ἀληθῆς μάχη.

Ὁ Καρ ἰσκάκης, ὁ ὁποῖος ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦτο ἄρρωστος μὲ πυρετόν, μόλις ἤκουσε τοὺς πυροβολισμοὺς, ἐσηκώθη, ἐζώσθη τὰ ἄρματα, ἐκαβαλίκευσε τὸ ἄλογόν του καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν μάχην. Οἱ στρατιῶται ὅταν εἶδον τὸν ἀρχηγόν των, ἔλαβον θάρρος καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους.

Δυστυχῶς ὅμως ἐπληγώθη βαρέως ἀπὸ ἐχθρικήν σφαῖραν ὁ ἴδιος ὁ Καραϊσκάκης. Πληγωμένον τότε τὸν μετέφερον εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο ἐκεῖ πλησίον εἰς τὸ Φάληρον. Ἄλλ᾽ τὸ τραῦμα ἦτο θανατηφόρον καὶ ὁ ἥρωικός στρατηγὸς δὲν ἄνθεξε. Τὸ ἄλλο πρωὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ὑπῆρξε μεγίστη συμφορὰ διὰ τὴν πατρίδα. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀπαρηγόρητοι ἀπὸ τὸν ἄδικον χαμόν του. Καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἐθαύμαζον τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἔλεγον : «Ἐνα Κιουταχῆν ἔχουν οἱ Τούρκοι καὶ ἓνα Καραϊσκάκην ἔχουν οἱ Ἕλληνες» δυὸ λιοντάρια πολεμοῦν καὶ ἄγνωστον εἶναι ποῖος θὰ καταβάλλῃ τὸν ἄλλον». Ἡ κακὴ μοῖρα ἔγραψε νὰ πέσῃ πρῶτος ὁ Καραϊσκάκης, τὸ λεοντάρι τῶν Ἑλλήνων (23 Ἀπριλίου 1827).

Τέλος πάντων ἡ μάχη κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Τζώρτζ καὶ τοῦ Κόχραν ἀφοῦ ἀνεβλήθη διὰ μίαν ἡμέραν, ἔγινε τὴν 24ην Ἀπριλίου. Ἄλλὰ οὔτε σχέδιον μάχης ὑπῆρχεν οὔτε στρατηγὸς νὰ τὴν διευθύνῃ, διότι καὶ οἱ δύο Ἄγγλοι ἀρχηγοὶ ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα των καὶ ἐκεῖ περιέμενον τὴν νίκην. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀσυμφωνία τῶν ὀπλαρχηγῶν ἔκαμον τὸν Κιουταχῆν νὰ ἐπιτύχῃ εὐκολὸν θρίαμβον. Εἰς καμμίαν μάχην τοῦ ἀγῶνος δὲν ἔπαθον οἱ Ἕλληνες τόσην πανωλεθρίαν· περισσότερον ἀπὸ 1500 ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Φυσικὰ, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πανωλεθρίαν αὐτὴν ὁ ἑλληνικός στρατὸς διελύθη. Τότε καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τὸν Κιουταχῆν, τοῦ παρέδωσαν τὸ φρούριον καὶ ἔφυγον μὲ τὰ ὄπλα των.

Ἡ παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως ἦτο βαρὺ πλῆγμα διὰ τὸν ἀγῶνα, διότι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ τελευταίου αὐτοῦ φρουρίου, ὀλόκληρος ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ὑπετάχθη εἰς τὸν Κιουταχῆν.

Τοιοιουτρόπως ἀπέμεινε πλέον ἐλευθέρᾳ μόνον ἡ Ἀνατολικὴ Πελοπόννησος μὲ τὰ νησιά.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.

Ὁ ἑπταετής ἥρωικός ἀγὼν καὶ τὸ ἀφθονον αἷμα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν φιλελλήνων ποῦ ἐχύθη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, συνέκίνησαν ἐπὶ τέλους τὰς τρεῖς Μεγάλας Δυνάμεις, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ρωσίαν.

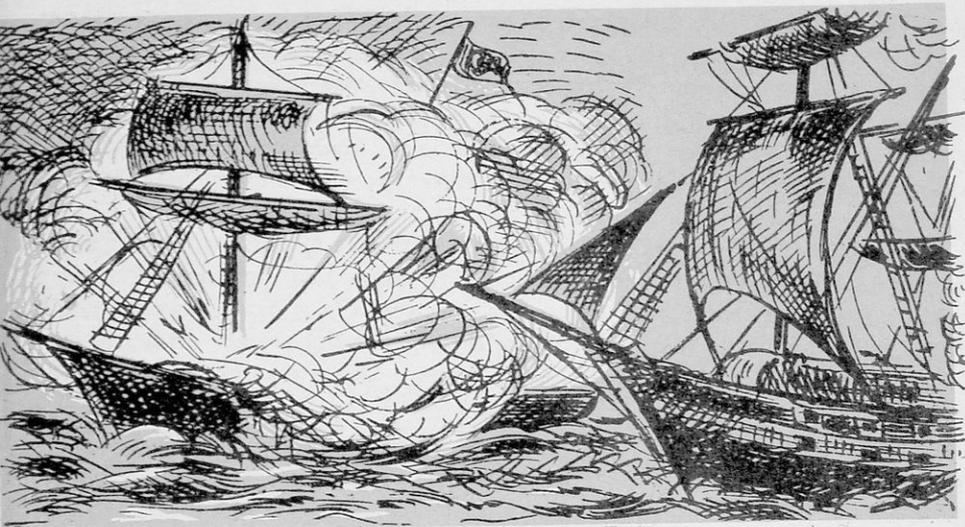
Καὶ αἱ τρεῖς λοιπὸν δυνάμεις ὑπέγραψαν εἰς τὸ Λονδίνον τὸν Ἰουνίον τοῦ 1827 μίαν συμφωνίαν διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν πόλεμον Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Μὲ τὴν συμφωνίαν τῶν αὐτῆν ἀνεγνώριζον τὴν Ἑλλάδα ὡς Κράτος αὐτόνομον καὶ ἐζητοῦσαν νὰ παύσουν αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Συγχρόνως διέταξαν τοὺς ναύαρχους τῶν μετῶν εὐρίσκοντο εἰς τὴν Μεσόγειον μὲ τὰς μοῖρας τῶν νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐπιβάλουν καὶ εἰς τοὺς δύο ἀντιπάλους τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου.

Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν μὲ χαρὰν τὴν συμφωνίαν τοῦ Λονδίνου. Ὁ σουλτᾶνος ὁμως ἠρνεῖτο νὰ ὑπακούσῃ. Ἔστειλε μάλιστα εἰς τὸν Ἰμπραήμ νέας μεγάλας ἐνισχύσεις διὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὸ ἔργον του, ὅσον ἠμποροῦσε γρηγορώτερα.

Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (Ὀκτώβριος 1827) ὁ ἠνωμένος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εὐρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου διὰ τὰς τελικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐνῶ τὰ στίφη τῶν Αἰγυπτίων ἐξακολουθοῦσαν ἀλύττητα νὰ πυρπολοῦν καὶ τὰ ὑπόλοιπα χωρία τῆς Μεσσηνίας, τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκρίζουνον τὰ ἀμπέλια καὶ κόπτουν σύρριζα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν. Δὲν ἀφήνουν πέτραν ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν. Τελεῖα καταστροφή διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὁλόκληρον τὴν Μεσσηνίαν τὴν σκεπάζει ἕνα πυκνὸν σύννεφον καπνοῦ. Τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸ τραγούδι, μᾶς διδὲι τὴν τραγικὴν εἰκόνα τῆς ἐρημώσεως :

«Ὁ κοῦκος φέτος δὲν λαλεῖ, οὔτε καὶ θὰ λαλήσῃ
παρὰ ἢ τρυγὸνα ἢ θλιβερὴ τὸ λέει τὸ μοιρολόγι :
— Φέτο μᾶς ἦρθε ἡ Ἀραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
Ἐσκλάβωσε μικρὰ παιδιά, γυναῖκες μὲ τοὺς ἀντρες».

Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὁ Κόδριγκτων τῆς Ἀγγλίας, ὁ Δεριγνὺ τῆς Γαλλίας καὶ ὁ Ἐϋντεν τῆς Ρωσίας, ἐκίνησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Ναυαρίνον, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὸν

Ἰμπραήμ νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας.

Τὸν στόλον τοῦ Αἰγυπτίου πασᾶ τὸν ἀποτελοῦσαν 82 πλοῖα μὲ 2000 κανόνια· τὸν δὲ συμμαχικὸν στόλον τὸν ἀποτελοῦσαν 26 μεγάλα πολεμικὰ μὲ 1270 κανόνια. Ἀρχιναύαρχος ἦτο ὁ Κόδριγκτων.

Ὅταν λοιπὸν ἐφθασαν αἱ τρεῖς μοῖραι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων εἰς τὸ Ναυαρίνον ἠθέλησαν νὰ εἰσέλθουν μέσα εἰς τὸν λιμένα. Ἀλλὰ ὁ Ἰμπραήμ πασᾶς τοὺς παρήγγειλε νὰ ἔβγουν ἀμέσως ἔξω. Τότε ὁ ὑπερήφανος Ἄγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ἀποτόμως :

«Ἦλθα νὰ δώσω καὶ ὄχι νὰ λάβω διαταγὰς».

Καὶ χωρὶς νὰ διακόψῃ τὸν πλοῦν του ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν ὅλος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου καὶ παρετάχθη ἀπέναντι ἀπὸ τὸν τουρκοαιγυπτιακόν. Εἶχεν ὁμως διαταγὴν αὐστηρὰν νὰ μὴ πυροβολήσῃ κανεῖς, πρὶν ἀρχίσῃ ὁ ἐχθρὸς.

Εὐτυχῶς ἡ ἀφορμὴ δὲν ἄργησε νὰ δοθῇ. Μερικοὶ Τοῦρκοι ἐπυροβόλησαν μίαν ἀγγλικὴν βάρκαν καὶ ἐφόνευσαν ἕναν Ἄγγλον ἀξιωματικὸν καὶ μερικοὺς ναύτας. Ἀμέσως τότε ὁ ἀρχιναύαρχος Κόδριγκτων ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ναυμαχίας.

Τέσσαρας ὥρας διήρκεσεν ὁ πεισματώδης ἀγὼν. Ὁ λιμὴν, ἡ Σφακτηρία καὶ τὰ γύρω φρούρια ἤστραπτον καὶ ἐξέχεον φωτιάν. Πυκνὸς καπνὸς τὰ εἶχε σκεπάσει ὅλα καὶ μόνον ἡ φοβερὴ βροντὴ τῶν τηλεβόλων ἀντη-

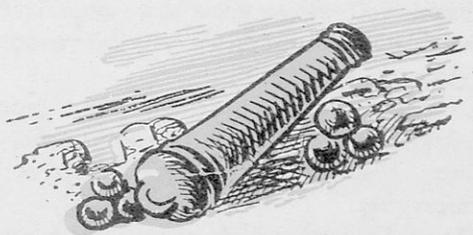
χοῦσε. Τέλος ἡ νίκη ἐστεφάνωσε τὰ δπλα τῶν τριῶν συμμαχικῶν στόλων.

Ἡ καταστροφή τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε ἄφανταστος. Ἀπὸ τὰ ἐχθρικά πλοῖα μόνον 20 ἐσώθησαν. Τὰ ἄλλα κατεστράφησαν καὶ μαζί των ἐξηφανίσθησαν 6.000 Τουρκοαιγύπτιοι. Διὰ τὴν δικαίαν τιμωρίαν τῶν Τουρκοαιγυπτίων ἐχάρη ὄχι μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ πολιτισμένος κόσμος. Ἦτο ὁ θρίαμβος τῆς δικαιοσύνης ἐναντίον τῆς ἀδικίας καὶ τῆς βαρβαρότητος.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν μεγάλων Δυνάμεων β βραίως ἐβράδυνε πολὺ μέχρις οὗτο ἐκδηλωθῆ. Ἐχρειάσθη νὰ ἀγωνισθῆ τὸ ἔθνος μας ἐπὶ ἑπτὰ συνεχῆ ἔτη καὶ νὰ χύσῃ ποταμούς αἱμάτων διὰ νὰ συγκινήσῃ τοὺς μεγάλους τῆς γῆς. Ἡ ἐπέμβασις των ὁμως ἐξεδηλώθη εἰς τὴν κρισιμωτέραν στιγμήν τοῦ ἀγῶνος. Διότι αἱ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος ἐκείνην τὴν στιγμήν εἶχον σχεδὸν ἐξαντληθῆ.

Ἡ καταστροφή λοιπὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἰς τὸ Ναυαρίνον ἔδωσεν νέαν ζωὴν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ἰμπραὴμ ὁμως καὶ μετὰ τὴν καταστροφήν τοῦ στόλου του συνέχιζε τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε καὶ ὁ συμμαχικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὰ παράλια τῆς διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν θηριώδη Αἰγύπτιον παῶν νὰ φύγῃ.

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1828 - 1829

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.

Τὸ ὄγδοον ἔτος ἔφερον εἰς τοὺς Ἕλληνας μίαν νέαν χαράν. Τοὺς ἔφερε τὸν Κυβερνήτην Ἰωάννην Καποδίστριαν.

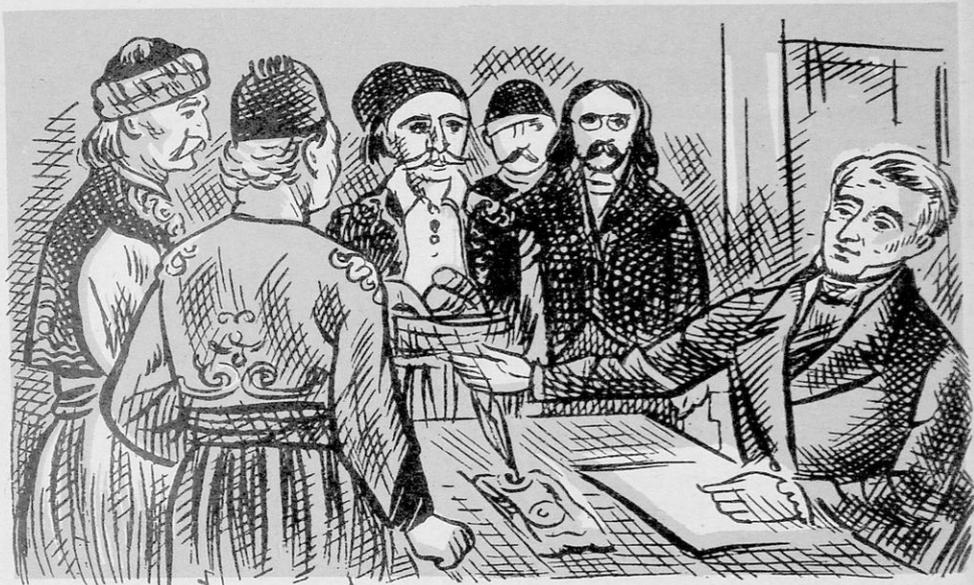
Ὁ Καποδίστριας εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1776. Ἐσπούδασε εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου πολὺ γρήγορα ἀνεδείχθη καὶ ἔγινε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς αὐτὴν τὴν ὑψηλὴν θέσιν τὸν εὐρῆκεν ὁ φιλικὸς Ξάνθος, ὅταν τοῦ ἐπρότεινε νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Καποδίστριας ἦτο εὐγενικὸς, ἐργατικὸς, καὶ πολὺ ἱκανὸς διπλωμάτης. Δι' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἕλληνες τὸν εἶχον εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν. Τὸ 1822 παρητήθη ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ρωσίας καὶ ἐζούσεν εἰς τὴν Ἐλβετίαν. Ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἀναγνωρίζουσα τὴν ἀξίαν του, τὸν ἐξέλεξε Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος καθὼς εἶδομεν.

Εἰς τὰς 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 ἔφθασε ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου ἦτο τότε ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Ὁ λαὸς σύσσωμος τὸν ἐδέχθη μὲ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν ὡς Κυβερνήτην του. Ὅλοι τὸν ἐσέβοντο καὶ ὅλοι ἐπίστευον ὅτι θὰ ἔφερον τὴν γαλήνην καὶ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν τόπον.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον ποὺ ἀνέλαβεν ἦτο πολὺ δύσκολον, δυσκολώτατον. Ὀκτῶ χρόνια πόλεμος εἶχε ἐρημώσει τελείως τὴν χώραν. Αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν κατεστραμμένα καὶ καμμένα, ἡ γῆ ἀκαλλιέργητος. Ἡ πείνα καὶ ἡ δυστυχία ἐβασίλευε παντοῦ. Ἐρείπια ἔγινεν ὁ τόπος. Ἐρείπια κατήνησαν οἱ ἄνθρωποι.

Μὲ ὅλα ταῦτα ὁ Καποδίστριας ἔχων βαθύτατον τὸ αἶσθημα τῆς

εὐθύνης καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν καὶ ἤρχισε τὸ ἔργον του μὲ ζῆλον ἀξιοθαύμαστον. Τὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἑλλάδα ἓνα κράτος ζηλευτόν, ἓνα κράτος πολιτισμένον μὲ στρατὸν καὶ στόλον, μὲ σχολεῖα, μὲ ὠραῖα κτίρια, μὲ δρόμους, ὅπως ἦσαν καὶ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους, διὰ νὰ παύσῃ ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀδικία.

Ἐπειδὴ τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους δὲν εἶχε χρήματα διὰ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα αὐτὸς ἐσκέπτετο, ἐπῆρε δάνειον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἱδρυσε Τράπεζαν καὶ ἔκοψεν ἑλληνικὰ νομίσματα. Ἔκαμε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἱερατικὴν σχολὴν, στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ εἰς τὴν Αἰγίναν ὄρφανοτροφεῖον.

Ἄλλὰ ἐνῶ ὁ φιλότιμος καὶ καλὸς κυβερνήτης ἔκαμνε ὅλας αὐτὰς τὰς προσπάθειας διὰ τὴν πατρίδα, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ Ἰμπραὴμ ἐξακολούθησε νὰ ἐρημώνῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ φύγῃ.

Ὁ Ἰμπραὴμ ἐκδιώκεται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ τρεῖς σύμμαχοι ἔβλεπον καθαρὰ ὅτι ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμὸς δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Αἰγύπτιον πασᾶν νὰ ἐγκαταλείψῃ

τὴν Πελοπόννησον. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν τὴν 17 Αὐγούστου τὸν Γάλλον στρατηγὸν Μαιζὼν μὲ 14.000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππους. Αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Πεταλίδι πλησίον τῆς Κορώνης, διὰ νὰ κτυπήσουν τὸν Ἰμπραήμ.

Εἶδεν τότε ὁ Αἰγύπτιος στρατηγὸς ὅτι δὲν ἤμποροῦσε πλέον νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο, τὸν ἐπόμενον μῆνα, ἐπεβιβάσθη μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγε διὰ νὰ μὴ ξαναγυρίσῃ πλέον. Εἰς διάστημα δύο μηνῶν αἱ Γαλλικαὶ δυνάμεις κατέλαβον ὅλα τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν ἠλευθέρωσαν τελείως.

Τοιοιουτρόπως ἡ Πελοπόννησος ἔπειτα ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων δουλείαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀκτῶ ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνας, ἀπηλλάγη τῶν κατακτητῶν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1828. Εἰς τὸ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Τζῶρτζ μὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀνέλαβον νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.—Τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ὁ Κυβερνήτης ἔστρεψε ὄλην του τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν Στερεὰν. Οἱ δύο στρατηγοὶ του ὁ Τζῶρτζ εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν καὶ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐκδιώκουν τὰς Τουρκικὰς φρουρὰς ἀπὸ ὅλας τὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ ἀπὸ τὰ κάστρα. Τοὺς ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὸ Αἰτωλικόν, ἀπὸ τὴν Βόνιτσαν καὶ ἀπὸ τὴν Ναύπακτον. Τὸ τελευταῖον κτύπημα εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα τοῦ ἔθνους ἐναντίον τῶν Τούρκων τὸ ἔδωσεν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου ὁ Ἀσλάμπεης μὲ 4000 Τουρκαλβανούς ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Λαμίαν, ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀφοῦ δὲ παρέλαβεν τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ποὺ εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐγύρισε ὀπίσω καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Θήβας.

Ὁ Ὑψηλάντης μὲ 2.500 ἀνδρας μόλις ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ἀσλάμπεης εἶχε σκοπὸν νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Θήβας πρὸς τὴν Λειβαδιάν, ἔσπευσε καὶ κατέλοβε τὰ στενὰ τῆς Πέτρας καὶ ἔφραξε τὸν δρόμον τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τοῦρκοὶ ὅταν ἐπλησίασαν καὶ εἶδόν τοὺς Ἕλληνας, ὅτι εἶχον καταλάβει τὰ στενὰ τῆς Πέτρας δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλὰ ἔσταμάτησαν καὶ ἔστησαν τὸ στρατόπεδόν τους ἐκεῖ πλησίον, διότι ἐν τῷ μεταξύ θὰ ἐνύκτωνεν.

Τὰ ξημερώματα τῆς ἐπομένης ἡμέρας (12 Σεπτεμβρίου) ὤρμησε ὁ Ἀσλάμπεης μὲ τοὺς Ἀλβανούς του διὰ νὰ περάσῃ τὰ στενὰ. Ἀλλὰ οἱ Ἕλ-

ληνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὑψηλάντου τὸν ἀπέκρουσαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ γυρίσῃ ὀπίσω εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἀπρακτός.

Εἶδεν τότε ὁ Ἀσλάμπης ὅτι ὁ ἀγὼν του ἦτο μάταιος, διότι δὲν ἤμποροῦσεν νὰ περάσῃ τὰ στενά. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ ἔλθῃ εἰς συμφωνίαν μετὰ τὸν Ὑψηλάντην. Καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ περάσῃ ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὁρους: α) Νὰ ἀφήσουν οἱ Τοῦρκοι ὄλους τοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους ἐλευθέρους καὶ β) Νὰ φύγουν ὅλαι αἱ τουρκικαὶ φρουραὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν.

Τοιοῦτοτρόπως τὴν 15 Σεπτεμβρίου ἐπέρασαν οἱ τελευταῖοι Τοῦρκοι τὰ στενά τῆς Πέτρας καὶ ταπεινωμένοι ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ἦτο ἡ τελευταία τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος καὶ τὴν ἐκέρδισε ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποῦ πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως πρὶν ἀπὸ ἑννέα χρόνια εἰς τὸ Ἴασιον τῆς Μολδαβίας. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Πέτρας αἱ ἐχθροπραξίαι ἐσταμάτησαν καὶ ἡ μικρὴ μας πατρίς ἐμεινεν ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος πλέον.

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΕΩΣ ΤΟ 1900

Τὸ τέλος τοῦ Καποδιστρίου

Ἐφοῦ ἐξεδιώχθησαν πλέον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, τότε καὶ αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος τελείως ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοκυβέρνητον (22 Ἰανουαρίου 1830). Ἄλλὰ τὸ κράτος αὐτὸ ἦτο ἐντελῶς μικρὸν, τὰ σύνορά του μόλις ἔφθασαν ἕως τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν.

Ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας εἰργάζετο εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ κράτος μὲ τὸν μεγαλύτερον καὶ τὸν θερμότερον ζῆλον, διὰ νὰ τὸ ὀργανώσῃ καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς προόδου.

Καὶ ὅμως ἡ δικαία καὶ αὐστηρὰ διοίκησις του δυσηρέστησε πολλοὺς καὶ πρὸ παντὸς τοὺς προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ ἔχουν ἰδιαιτέρα προνόμια. Ἀπεναντίας ὁ Καποδίστριας ἐπίστευε ὅτι ὅλοι οἱ πολῖται εἶναι ἴσοι καὶ ὅτι ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Ἄλλὰ εἰς τὰ πρῶτα ἐκεῖνα χρόνια, οἱ Ἕλληνας δὲν ἀγαποῦσαν τὴν τάξιν καὶ τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους. Ἐνόμιζον, ὅτι ἐλευθερία σημαίνει νὰ κάμνῃ ὁ καθένας ὃ, τι θέλει καὶ νὰ μὴ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ἀνωτέρους του καὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Καποδίστριας ἤθελε νὰ ἐφαρμόζωνται οἱ νόμοι, ὥστε νὰ λειτουργοῦν ἐξ ἴσου δι' ὅλους τοὺς πολῖτας, διὰ τοῦτο δυσηρέστησε πολλοὺς. Καὶ αὐτοὶ οἱ δυσηρεστημένοι τὸν ὠνόμαζον τύραννον καὶ ἤρχισαν νὰ τοῦ κάμνουν σοβαρὰν ἀντιπολίτευσιν, ἡ ὁποία εἰς τὸ τέλος κατέληξε εἰς ἐπανάστασιν. Τότε ὁ Κυβερνήτης διέταξε νὰ φυλακίσουν τοὺς πρωταιτίους καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Οἱ Μαυρομιχάλαοι ἐθεώρησαν τὴν φυλάκισιν ὡς μεγάλην προσβο-

λήν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ὁ Κωνσταντῖνος παρεφύλαξε ἕξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐδολοφόνησε τὸν Καποδίστριαν τὴν ὥραν ποὺ ἐπήγαινε νὰ λειτουργηθῆ (27 Σεπτεμβρίου 1831)

Ὁ ἀδίκος χαμὸς τοῦ καλοῦ Κυβερνήτου ὑπῆρξεν μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν πατρίδα. Ἐπὶ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη εἰργάσθη ὁ ἀτυχὴς Καποδίστριας διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ κανεὶς δὲν παρεγνώρισε τὰ ὑψηλὰ πατριωτικὰ του αἰσθήματα καὶ τὴν στερρὰν του θέλησιν νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν δρόμον τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὅλοι τὸν ἐκλαυσαν καὶ με ἀγανάκτησιν ἀνεθεμάτισαν τὸν στυγερὸν δολοφόνον.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἐπεκράτησεν εἰς τὴν χώραν μεγάλη ἀναρχία. Εὐτυχῶς ὅμως ἐπρόλαβον αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυναμεῖς καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα βασιλείον με ὅρια τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ τὸν Παγασηρικὸν κόλπον· ἔστειλαν δὲ ὡς βασιλέα τὸν πρίγκιπα τῆς Βαυαρίας Ὁθωνα.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Ὁθωνος ἐχαροποίησε πολὺ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐπίστευον ὅτι ὁ βασιλεὺς θὰ ἐσταματοῦσε τὴν ἀναρχίαν καὶ θὰ ἔφερνε εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν.

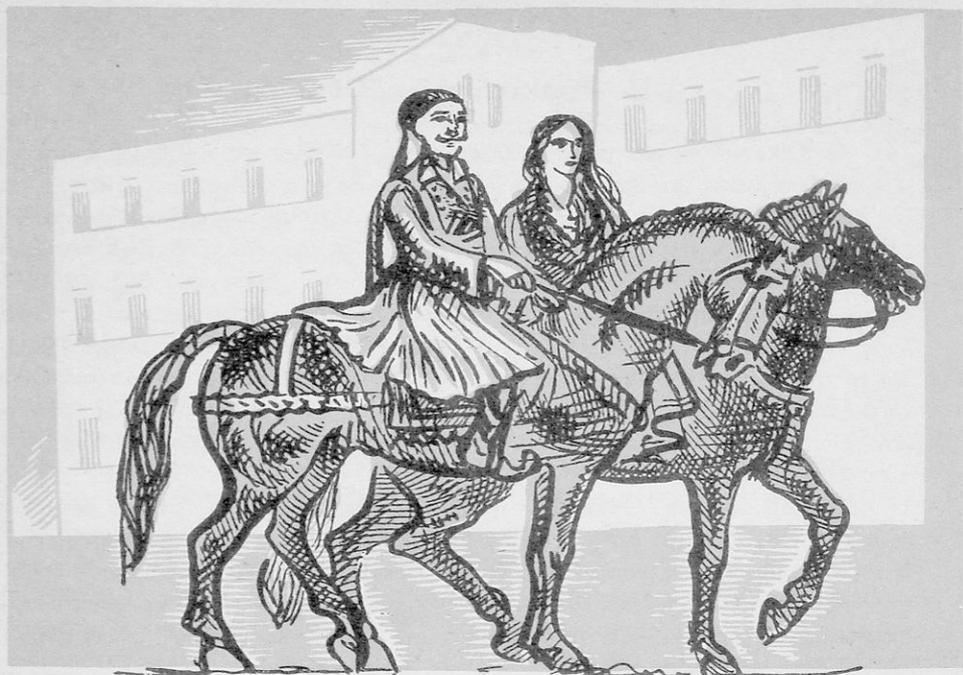
Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος.

Ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ὁθων, ἐφθασεν τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη με ἀπερίγραπτον χαρὰν. Ἦτο ἀκόμη σχεδὸν παιδί, 17 ἐτῶν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ πατὴρ του διώρισε μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τρεῖς Βαυαροὺς ὡς ἀντιβασιλεῖς νὰ κυβερνήσουν τὸ βασιλείον, ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς.

Οἱ τρεῖς Βαυαροὶ ἀντιβασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ δύο περὶπου ἔτη. Εἶχον ὅμως μαζὶ των καὶ πολλοὺς ἄλλους Βαυαροὺς συνεργάτας, τοὺς ὁποίους ἐτοποθέτησαν εἰς τὰς δισφόρους ἀνωτέρας θέσεις τοῦ κράτους. Ὅλοι των εἰργάσθησαν με ζῆλον διὰ νὰ ὀργανώσουν τὸ νέον βασιλείον κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον.

Μετέφεραν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου ἀπὸ τὸ Ναύπλιον εἰς τὰς Ἀθήνας, (1 Ἰανουαρίου 1835). Διήρσαν τὴν χώραν εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους διὰ νὰ διοικῆται καλλίτερα. Ἰδρυσαν σχολεῖα καὶ ἠθέλησαν νὰ ὀργανώσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον.

Εἰς τὸ ἔργον των αὐτὸ εὐρήκαν πολλὰς δυσκολίας. Δὲν ἠθέλησαν νὰ

προσέξουν τὸν φιλελεύθερον χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐφήρμοζον τοὺς νόμους μὲ ἀυστηρότητα καὶ ἤθελον νὰ διοικοῦν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐλέγχει κανεὶς διὰ τὰς πράξεις των. Δὲν συνεβουλεύοντο κανένα καὶ πολλὰς φορὰς ἔκαμνον μεγάλα λάθη. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες δὲν ἠγάπησαν τοὺς ξένους Βασιλεῖς. ἤρχισαν μάλιστα νὰ τοὺς μισοῦν καὶ πολὺ γρήγορα ἐσχηματίσθη ἰσχυρὸν κόμμα ἀντιπολιτεύσεως ἀντιβασιλικῆς.

Τέλος πάντων τὸν Μάϊον τοῦ 1835 ἔγινεν ἐνήλικος ὁ Ὄθων καὶ ἀνέλαβε μόνος του τὴν διοίκησιν. Καὶ διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς πολιτικὰς φιλονικίας ἀπεμάκρυνε τοὺς τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, ἐκράτησεν ὁμοῦς τοὺς ἄλλους Βασιλεῖς εἰς τὰς ἀνωτέρας κρατικὰς θέσεις. Τοιοῦτοτρόπως καὶ μὲ τὸν Ὄθωνα δὲν ἤλλαξεν πάλιν ἡ κατάστασις.

Ἐστώσον ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε ὡς ὄνειρόν του νὰ κάμῃ τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ πολιτισμένην. Ὄταν ἦλθε εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκτίσεν ὠραία ἀνάκτορα, ἱδρυσε τὸ Πανεπιστήμιον (1837) καὶ πολλὰ ἀνώτερα σχολεῖα. Ἐφρόντισε νὰ γίνουσι δρόμοι, γέφυραι, ἀγοραὶ, ἐργοστάσια καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος.

Ὁ Ὀθων εἶχεν ἓνα μεγάλο ἐλάττωμα. ἤθελεν νὰ κυβερνᾷ δικτάτορικῶς, ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ νὰ μὴ δίδῃ λόγον εἰς κανένα διὰ τὰς πράξεις του. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν συνεβιβάζετο μὲ τὸν ἐλεύθερον χαρακτήρα τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Ὀθωνα νὰ κἀνῃ τὸ πολίτευμα τοῦ βασιλείου συνταγματικόν. Δηλαδὴ νὰ γίνωνται ἐκλογαί, διὰ νὰ ἐκλέγῃ ὁ λαὸς τοὺς ἀντιπροσώπους του, τοὺς βουλευτάς. Οἱ βουλευταὶ θὰ ἀποτελοῦν τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία θὰ ψηφίζῃ τοὺς νόμους καὶ θὰ ὀρίζῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἐζητοῦσαν ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ὀθωνα νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ ὅλας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας τοὺς ξένους, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας, οἱ ὅποιοι πραγματικά, ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Ὀθων δὲν ἤθελεν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὰς ἀξιώσεις αὐτάς, διὰ τοῦτο οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, οἱ «συνταγματικοί», ὅπως ὠνομάσθησαν, ἔστασίασαν. Τὸ πρῶν τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 οἱ στρατηγοὶ Καλλέργης καὶ Μακρυγιάννης μὲ στρατὸν περιεκύκλωσαν αἰφνιδίως τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ὀθωνα νὰ δώσῃ τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας εἰς τὸν λαόν.

Ἀνήσυχος τότε ὁ Ὀθων ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῶν συνταγματικῶν καὶ ὑπέγραψεν ἀμέσως διάταγμα διὰ νὰ γίνουν ἐκλογαί. Πραγματικὰ αἱ ἐκλογαὶ ἔγιναν καὶ οἱ βουλευταὶ συνεκεντρώθησαν κατόπιν καὶ ἐψήφισαν ὅλας τὰς βασικὰς διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ὠρίζαν, πῶς νὰ κυβερνᾷται τὸ κράτος. Αἱ διατάξεις αὗται ὠνομάσθησαν *Σύνταγμα*.

Ὁ Ὀθων βεβαίως ὠρκίσθη ὅτι θὰ τηρῇ τὸ ψηφισθὲν Σύνταγμα τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι δὲν θὰ τὸ παραβαίῃ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Συντάγματος ἡ κατάστασις δὲν ἠλλάξε, διότι ὁ Ὀθων ἐξακολουθοῦσε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικὰ καὶ διώριζε κυβερνήτας, ἐκείνους τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἤθελε.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ λαοῦ ἐναντίον τοῦ Ὀθωνος καθημερινῶς ἐμεγάλωνε. Εἴκοσι χρόνια περίπου διήρκεσε αὐτὴ ἡ δυσἀρέσκεια, ὥσπου τέλος τὸ 1862 κατέληξε εἰς νέαν ἐπανάστασιν.

Οἱ ἐπαναστάται ἐπεκράτησαν καὶ πάλιν. Κατέλυσαν τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀθωνος καὶ διώρισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, μέχρις ὅτου συνέλθῃ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις καὶ ἐκλέξῃ νέον βασιλέα.

Τοιοτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος, ἡ ὁποία ἐκρά-

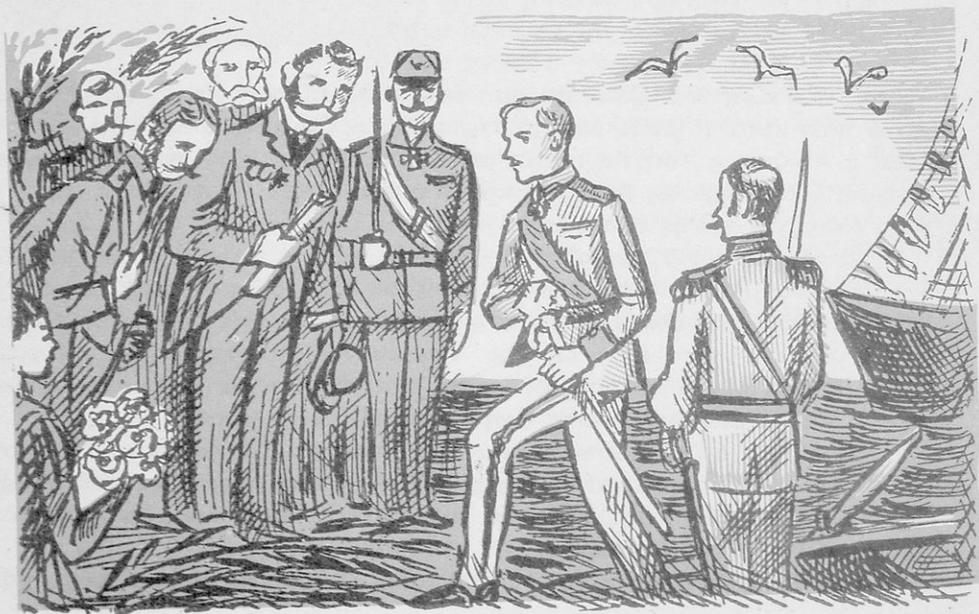
ησε 30 έτη. Εις τας 12 'Οκτωβρίου 1862 ο έκπτωτος βασιλεύς έπεβιάσθη εις 'Αγγλικόν πλοίου και έπέστρεψεν εις την Βαυαρίαν, όπου μετά πέντε έτη απέθανεν εις τὸ Μόναχον.

“Ο "Οθων δέν είχε τὰ ανώτερα χαρίσματα πού πρέπει νά έχη ένας καλός ηγέμων. "Ωστόσον ήτο άνθρωπος αγαθός και αγαπούσε την 'Ελλάδα. "Όταν απέθανε, είχε αφήσει παραγγελίαν νά τόν ένταφιάσουν μέ την έλληνικήν φουστανέλλαν.

‘Η βασιλεία Γεωργίου του Α’

Δύο μήνας μετά την έξωσιν του "Οθωνος, ή προσωρινή κυβέρνησις συνεκάλεσε 'Εθνικήν Συνέλευσιν εις τας 'Αθήνας. 'Η Συνέλευσις αυτή εξέλεξεν όμοφώνως βασιλέα τής 'Ελλάδος τόν Γεώργιον, πρίγκιπα τής Δανίας.

“Ο νέος βασιλεύς έφθασεν εις τας 'Αθήνας τόν 'Οκτώβριον του 1863. “Ο έλληνικός λαός τόν ύπεδέχθη μέ δάκρυα συγκινήσεως και χαράς, ή όποία έγινεν ακόμη μεγαλυτέρα, όταν έμαθεν, ότι ή 'Αγγλία παραχωρούσεν ως δώρον εις τόν νέον βασιλέα μας τὰ 'Επτάνησα, τὰ όποια έως τότε τὰ είχε εις την κατοχήν της.

Ο Γεώργιος ἦτο 17 ἐτῶν ὅταν ἀνέβηκε εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε τὸν ὄρκον του, ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸ συνταγματικόν τῆς πολιτείας.

Ο νέος βασιλεὺς ἐκοσμεῖτο μὲ ἐξαιρετικὰ προσόντα. Ἦτο φιλερηνικός, ψυχραίμος καὶ κοσμοαγάπητος. Ἐβασίλευσεν ἐπὶ 50 ἔτη (1863-1913) καὶ εἰς τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ἔγιναν πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἱστορικὰ γεγονότα.

Ἡ Ἑλλὰς ἐδοξάσθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α καὶ μὲ τοὺς νικηφόρους πολέμους τῆς ἐμεγάλωσε καὶ ἔφθασε ἕως τὸν Νέστον ποταμόν, τὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ γεγονότα αὐτὰ θὰ τὰ διηγηθῶμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς βασιλείας Γεωργίου Α' ἕως τὸ 1900.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α', ἀπὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον ἕως τὸ 1900, συνέβησαν τὰ ἑξῆς σημαντικὰ γεγονότα:

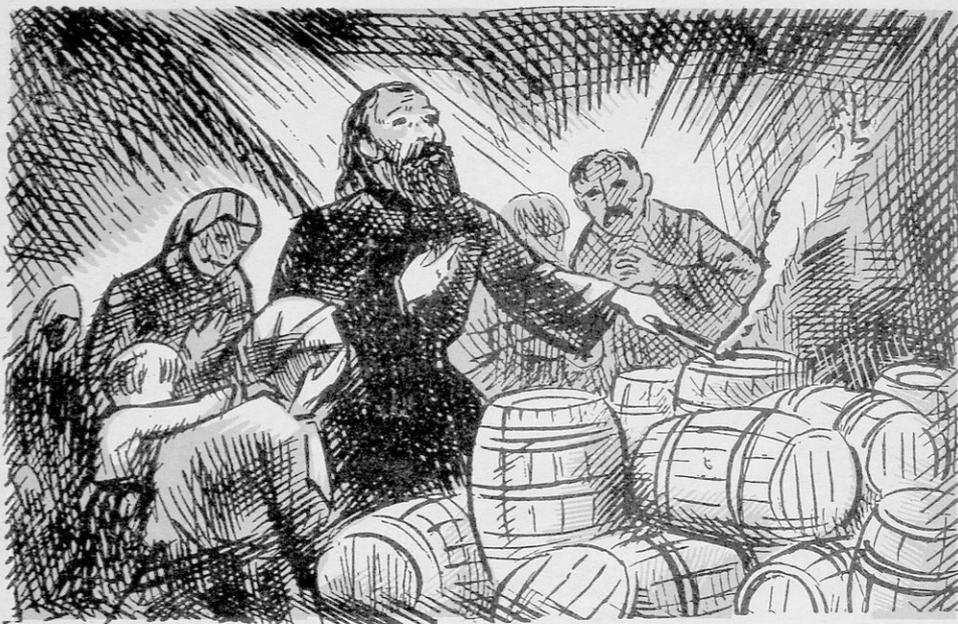
- α) Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τὸ 1866
- β) Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας τὸ 1881.
- γ) Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τὸ 1897.

Α.— Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1866. Εἶδομεν ὅτι ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησεν κατὰ τὸ 1821 μαζί μὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὅτι εἰς τὸ τέλος ὁ Αἰγύπτιος Χουσεῖν πασᾶς κατώρθωσε νὰ τὴν ὑποτάξῃ. Ὁ φιλελεύθερος ὁμοῦ Κρητικὸς λαὸς ἐζητοῦσεν διαρκῶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Μὲ τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ πρόκριτοι τῆς Κρήτης ἔκαμαν κατὰ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1866 γενικὴν συνέλευσιν εἰς τὰ Σφακιά καὶ ἀπεφάσισαν τὴν κατάλυσιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Μεγαλονήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀπόφασις, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐνεθουσίασεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς φιλέλληνας, οἱ ὅποιοι ἔσπευδον νὰ καταταγοῦν ὡς ἐθελονταί, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κρήτας εἰς τὸν ἀγῶνα των.

Εἰς τὰς ἀρχάς, οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἐπιτυχίας. Ὅταν ὁμοῦ ἐφθασαν εἰς τὴν νῆσον νέαι τουρκικαὶ δυνάμεις, τότε ἡ κατάστασις ἤρχισε νὰ ἀλλάξῃ. Ἀκριβῶς εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν, ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἀγῶνα ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου.

Τὸ Ἀρκαδί ἦτο μοναστήριον πλησίον τῆς Ρεθύμνης καὶ ἐκεῖ εἶχον

καταφύγει μερικοί επαναστάται και πολλά γυναικοπαίδα. Τὸ μοναστήριον ἦτο περιτειχισμένον καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸ ἐπολιορκοῦσαν καὶ ἐπρότειναν εἰς τοὺς πολιορκημένους νὰ παραδοθοῦν.

Ἄλλὰ ὁ ἥρωικὸς ἡγούμενος Γαβριὴλ δὲν ἐδέχετο παράδοσιν. Ἐξάγριωμένοι οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τότε νὰ τὸ κανονιοβολοῦν. Τέλος οἱ ἐχθροὶ συνέτριψαν τὴν σιδηρᾶν θύραν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν. Ὁ τοληρὸς ἡγούμενος ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς σωτηρίας, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ὄλοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα, μαζὶ μὲ ὄσους ἐχθροὺς εἶχον εἰσορμῆση εἰς τὴν αὐλήν.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου ἐπροξένησε βαθυτάτην συγκίνησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο νέοι ἐθελονταὶ ἔσπευσαν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐλάμβανε τέλος. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὴν καταπνίξουν, διότι κρυφίως ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐβοηθοῦσε τοὺς επαναστάτας.

Τότε ὁ σουλτᾶνος ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ ἀντίποινα, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκδιώξῃ ὄλους τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἔμενον εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτο-

κρατοριαν και ἦτο ἔτοιμος νὰ κηρύξη τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπενέβησαν ὁμως αἱ Μεγάλαι Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις καὶ συνέστησαν εἰς μὲν τὴν Τουρκίαν νὰ σταματήσῃ τὸν διωγμὸν τῶν Ἑλλήνων, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴ στέλλῃ βοήθειαν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἔτσι οἱ Κρητες ἔμειναν ἀβοήθητοι καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κύψουν καὶ πάλιν τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς κατακτητάς.

Β.—Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας. Ἔως τὸ ἔτος 1876, οἱ Βούλγαροι ἦσαν ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ ἔτος ὁμως αὐτὸ ἐπανεστάτησαν πρὸς ἀπόκτισιν τῆς ἐλευθερίας των. Τότε οἱ Τοῦρκοι, γιὰ νὰ τοὺς τρομοκρατήσουν καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ὑποταγὴν, ἔκαμον φοβερὰς σφαγὰς εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ Ρῶσοι καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκριβῶς ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ἐγένετο ἀνάστατος. Ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπολεμοῦσαν ὄχι μόνον οἱ Ρῶσοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ρουμᾶνοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Μαυροβούνιοι, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἕλληνες. Τὰ ρωσικὰ στρατεύματα εἰσῆλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐπροχώρουσαν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τότε πλέον ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην.

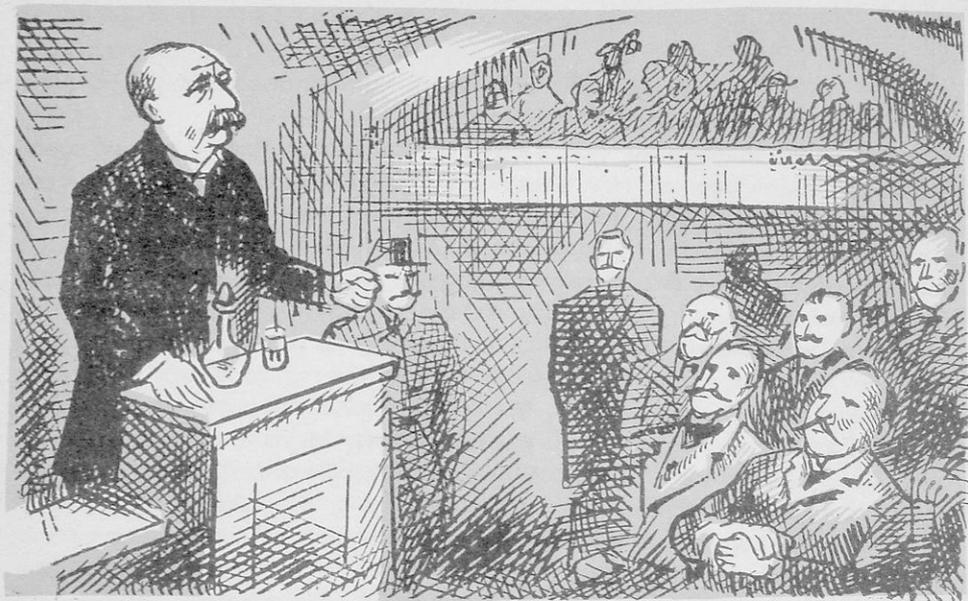
Τέλος πάντων ὁ πόλεμος ἔπαυσε καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἔκαμαν συνέδριον εἰς τὸ Βερολῖνον (1878), διὰ νὰ κανονίσουν ὅλα τὰ ζητήματα τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ἀφοῦ ἔτακτοποίησε τὰ ζητήματα τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν λαῶν, ἀνεγνώρισε καὶ τὰς δικαίας ἀξιώσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Τουρκίαν νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἓνα τμῆμα τῆς Ἡπείρου.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ συνεδρίου ἐχαροποίησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον μὲ ἔνθουσιασμὸν ἀπερίγραπτον ἐπανηγύρισε τὴν ἐπέκτασιν τῆς μικρᾶς του ἐλευθέρας πατρίδος.

Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας ἐγένετο τὸ ἔτος 1881. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισαν νὰ ἀναγνωρίζωνται ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς τὰ δίκαιά μας καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται τὰ ἔθνικά μας ὄνειρα.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ δι' ἓνα ἔξοχον πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ἐζήσῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἦτο ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ πα-

λαιάν ένδοξον οίκογένειαν του Μεσολογγίου. Ο Τρικούπης ανέλαβεν πρωθυπουργός τὸ 1882. Ἦτο πολιτικὸς δραστήριος, ἐργατικὸς, καὶ πολὺ φιλοπρόδος.

Ἐπειδὴ ἐβλεπεν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο πολὺ καθυστερημένη εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, ἠθέλησε νὰ τὴν κάμῃ σύγχρονον πολιτισμένον κράτος. Ἐφρόντισε λοιπὸν νὰ τῆς αὐξήσῃ τὰ ἔσοδα καὶ νὰ ἐπιβάλῃ αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς τὰ δημόσια χρήματα, ὠργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ἔκαμε νέους δρόμους ἀμαξιτοῦς, ἐμεγάλωσε τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον καὶ ἔδαπάνησε πολλὰ χρήματα εἰς διάφορα ἄλλα δημόσια καὶ κοινωφελῆ ἔργα.

Ὁ Τρικούπης ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τοῦ Γεωργίου Α' κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα πρὶν ἀπὸ τὸ 1900 ὅσον κανεὶς ἄλλος Ἕλλην πολιτικὸς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς συγχρονισμένον κράτος.

Γ. — Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Κρήτης καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Οἱ Κρήτες καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τελευταίαν των ὑποταγὴν

δεν έπαυσαν ούτε στιγμήν νά ζητοῦν καί νά ενεργοῦν διὰ νά ένωθοῦν μέ τήν μητέρα Έλλάδα.

Διὰ τοῦτο εὑρισκον άφορμήν οἱ Τοῦρκοι καί κατεπιέζον περισσότερο τούς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς Μεγαλονήσου.

Κατά τόν Ίανουάριον τοῦ 1897, οἱ Τοῦρκοι εὑρήκαν κάποιαν πρόφασιν καί έκαμαν σφαγές τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ Χανιά. Οἱ Κρήτες άγανακτισμένοι έπῆραν πάλιν τὰ όπλα καί ήρχισαν νέαν έπανάστασιν κατά τῶν κατακτητῶν. Αὐτήν τήν φοράν ή Έλληνική κυβέρνησις άπεφάσισε νά βοηθήση φανερά τούς έπαναστάτας. Έστειλε τήν Φεβρουάριον τοῦ 1897 στρατόν καί στόλον μέ έπί κεφαλῆς τόν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσον διὰ νά καταλάβη τήν Κρήτην. Εἰς τό μεταξύ ό στόλος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ό όποῖος εὑρίσκετο εἰς τὰ ύδατα τῆς Κρήτης, κατέλαβε τὰ Χανιά.

Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, έπειδή ήθελον νά προλάβουν κάθε νέαν αίματοχυσίαν, διέταξαν νά σταματήση ό πόλεμος εἰς τήν Μεγαλόνησον. Άνεγνώρισαν όμως τόν δίκαιον άγώνα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καί έκήρυξαν τήν Κρήτην αὐτόνομον. Τοιουτοτρόπως άπηλευθερώθη ή Μεγαλόνησος.

Άλλά ή Τουρκία διὰ νά έκδικηθῆ τήν Έλλάδα, τῆς έκήρυξε τόν πόλεμον καί διέταξε τὰ στρατεύματά της νά προελάσουν εἰς τήν Θεσσαλίαν. Η Έλλάς δέν ήτο τότε προπαρασκευασμένη δι' ένα τοιοῦτον άγώνα καί ένικήθη, ό δέ στρατός της υπεχώρησε εἰς Λαμίαν.

Εὔτυχῶς εἰς τήν δύσκολον αὐτήν περίστασιν έπενέβησαν καί πάλιν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις καί υπεχρέωσαν τήν Τουρκίαν νά σταματήση τόν πόλεμον καί νά έγκαταλείψη πάλιν τήν Θεσσαλίαν.

Τότε εἰς τήν αὐτόνομον Κρητικήν πολιτείαν διώρισαν αἱ Δυνάμεις άρμοστήν τόν πρίγκιπα Γεώργιον, υἱόν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α'.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1900 ΕΩΣ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας, ὁ 20ος αἰὼν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πολλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ τὰ ὅρια τοῦ μικροῦ ἄλλοτε βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ πραγματοποιηθοῦν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τὰ ἔθνη μας ὄνειρα. Τὸ πρῶτον σημαντικὸν γεγονός πού παρουσιάσθη εὐθὺς μετὰ τὸ 1900 ἦτο τὸ λεγόμενον «Μακεδονικὸν ζήτημα».

Ἄπὸ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ, οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἐντατικὰ μὲ σκοπὸν νὰ κάμουν μίαν ἡμέραν ἰδικήν των ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν. Καὶ τὸν σκοπὸν των αὐτὸν προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ἐπιτύχουν ὄχι μόνον διὰ τῆς προπαγάνδας ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βίας, ἐξαναγκάζοντες τοὺς σλαβοφώνους καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας, νὰ δεχθοῦν τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ θρησκείαν, δηλαδὴ νὰ γίνουν σχισματικοί.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπέδιωκον νὰ παραστήσουν εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι ἡ Μακεδονία δὲν εἶναι χώρα ἑλληνική, ἀλλὰ Βουλγαρική, ἀφοῦ εἶχε δῆθεν κατοίκους Βουλγάρους. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐκκλησίας, σχολεῖα, νὰ στέλλουν δωρεὰν βιβλία, νὰ πληρώνουν διδασκάλους ἰδιοῦς των καὶ νὰ προπαγανδίζουσαν μὲ κάθε μέσον διὰ νὰ ἐπιτύχουν καλλίτερα αὐτὸ πού ἐσχεδίαζον.

Κατόπιον ἤρχισαν νὰ συστηματοποιοῦν τὰ σχέδιά των. Ἰδρυσαν τὸ «Μακεδονικὸν κομιτᾶτον». Αὐτὸ τὸ κομιτᾶτον διηύθυνε ὄλην τὴν προπαγάνδαν καὶ ἐδαπανοῦσεν ἄφθονα χρήματα. Αὐτὸ ἔστειλε εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποῖαν τότε τὴν κατεῖχον οἱ Τούρκοι, τὰς συμμορίας τῶν κο-

μιτατζήδων. Οί άπάνθρωποι έκείνοι κακοποιοί ήνάγκαζον με την τρομοκρατίαν, την φωτιάν και τὸ μαχαίρι τοὺς Μακεδόνας Ἕλληνας νά γίνωνται Βούλγαροι.

Ἡ προσοχή ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους μας ἔστράφη τήν εποχήν ἐκείνην πρὸς τήν Μακεδοσίαν. Τὸ «Μακεδονικὸν ζήτημα» ἠλέκτριζε τήν ψυχὴν παντὸς πατριώτου.

Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις ἀντελήφθη καλῶς τὸν ἔθνικὸν αὐτὸν κίνδυνον και διὰ νά προστατεύσῃ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Μακεδονίας, ὠργάνωσε ἔνοπλα σώματα με ἀρχηγούς Ἕλληνας ἀξιωματικούς. Οἱ ἄνδρες τῶν ἔθνικῶν αὐτῶν σωμάτων ὠνομάσθησαν «Μακεδονομάχοι».

Ἦρχισε τότε ἕνας κρυφὸς και σκληρὸς ἀγὼν εἰς τήν Τουρκοκρατούμενην Μακεδοσίαν μεταξὺ Ἑλλήνων και Βουλγάρων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε ἕως τὸ 1908. Εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα ἔπεσαν πολλοὶ ἐξέχοντες Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ και ἐτιμήθησαν με τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον. Μεταξὺ αὐτῶν λαμπρὰν θέσιν κατέχει τὸ ὄνομα τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Παύλου Μελά, ὁ ὁποῖος ἔμεινε εἰς τήν ἱστορίαν ὡς ἔθνικὸς ἥρωσ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος. Ὁ Παῦλος Μελάς ἔπεσεν εἰς τήν Στάτισταν τῆς Μακεδονίας τὸ ἔτος 1904.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸ Γουδί-1909.

Ἡ ἥττα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τήν Θεσσαλίαν τὸ 1897 και ἡ κακή διοίκησις τοῦ κράτους, ἤρχισαν νά προξενοῦν δυσάρεστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Και ὅλοι ἐπιθυμοῦσαν νά γίνῃ μία ἀλλαγὴ, μία πραγματική καλλιτέρευσις εἰς τήν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἐπρεπε νά γίνῃ μία κυβέρνησις νέα, ἡ ὁποία με πραγματικὸν ἐνδιαφέρον και δραστηριότητα νά φροντίσῃ διὰ τήν πρόοδον τοῦ τόπου, διὰ τήν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, διὰ τήν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ και τοῦ στόλου, διὰ τήν ἔνωσιν τῆς Κρήτης, διὰ τὰς στρατιωτικὰς προμηθείας και δι' ὅλα τὰ σοβαρὰ ἔθνικα συμφέροντα.

Τήν γενικὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν ἀπεφάσισαν νά τήν πραγματοποιήσουν 500 νέοι ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐκήρυξαν εἰς τὸ Γουδί τήν 15 Αὐγούστου 1909 ἐπανάστασιν και ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Γεώργιον Α' νά ἀλλάξῃ τήν κυβέρνησιν και νά ἐφαρμόσῃ νέαν και συγχρονισμένην διοίκησιν εἰς τὸ κράτος, ὅπως ἀπαιτοῦσαν αἱ περιστάσεις, τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους και ὁ λαός.

Ὁ Γεώργιος ὁ Α΄ πραγματικά ἀνεγνώρισε καὶ παρεδέχθη τὴν λαϊκὴν θέλησιν καὶ ἀμέσως ἐσχμάτισε νέαν κυβέρνησιν.

Κατόπιν οἱ νέοι ἀξιωματικοὶ ὑπεστήριξαν τὸν ἐκ Κρήτης δραστήριον πολιτικὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον νὰ γίνῃ πρῶθυπουργὸς καὶ νὰ ἀναλάβῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πρόγραμμα, πὺ ἐζητοῦσεν ὁλόκληρον τὸ ἔθνος.

Ὁ Βενιζέλος πραγματικά ἀνεδείχθη ἄξιος διὰ τὸ ἔργον τὸ ὅποιον ἀνέλαβε. Ὁργάνωσε τὸν στρατὸν, ἀνενέωσε τὸν στόλον, ἐτακτοποίησε τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, ἐφήρμοσε νέους νόμους συγχρονισμένους, ἐφρόντισε διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἔκαμεν ἀγορὰν ἀφθόνου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, διότι προέβλεπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς πολὺ συντόμως θὰ εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ἔθνικὰ της ὄνειρα.

Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι.

α) Ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Τούρκους.

Τὰ αἷτια τοῦ πολέμου. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1908 ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἤλλαξε συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς ὑποδούλους ἀκόμη χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας ἓνα νέον κόμμα, πὺ ὠνομάσθη κόμμα τῶν Νεοτούρκων. Οἱ Νεότουρκοι εἶχον σκοπὸν νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμὸν τῶν λαῶν, πὺ ἐζοῦσαν εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἦθελον νὰ τοὺς κάμουν ὅλους Τούρκους. Κατεδίωκον λοιπὸν τοὺς χριστιανούς, καταπατοῦσαν τὰ προνόμια των καὶ γενικῶς ἐφέροντο χειρότερα ἀπὸ τοὺς Παλαιοτούρκους.

Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τῶν Νεοτούρκων ἠνάγκασε τὰ τέσσερα Βαλκανικὰ κράτη : Ἑλλάδα, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ Μαυροβούνιον νὰ συνεννοηθοῦν, πῶς ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐφαρμόσῃ προστατευτικούς νόμους διὰ τοὺς λαοὺς των, πὺ ἐζοῦσαν εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλὰ ὁ σουλτᾶνος ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν κρατῶν.

Διὰ τοῦτο τὰ τέσσερα Βαλκανικὰ κράτη συνεμάχησαν καὶ συμφώνησαν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀποφασισμένα νὰ τοὺς κτυπήσουν συγχρόνως ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν τελείως ἀπὸ τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον.

Αἱ προετοιμασίαι καὶ ἡ προέλασις. Τὸ χαρμόσυνον ἀγγελμα τῆς

κηρύξεως τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μετεδόθη ὡς ἀστραπή εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ παντοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, διότι, ἦτο ἀγγελμα ἐλευθερώσεως ἀλυτρώτων ἀδελφῶν καὶ πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων.

Τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς νεότητος, μὲ τὴν καρδίαν πλημμυρισμένην ἀπὸ ἐθνικούς παλμούς, σπεύδει νὰ καταταγῆ εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ λάβῃ μέρος καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὀνείρων τῆς φυλῆς. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀφήνουν τὰς ἐργασίας των καὶ σπεύδουν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος.

Εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα δύο ἑλληνικαὶ στρατιαὶ ἦσαν ἔτοιμοι. Ἡ μία συνεκεντρώθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν Ἄρταν.

Ἀρχιστράτηγος τοῦ γενναίου ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος. Ἀνυπόμονοι οἱ πολεμιστὰι περιμένουν νὰ ἀκούσουν τὸ σάλπισμα : «Προχωρεῖτε, προχωρεῖτε».

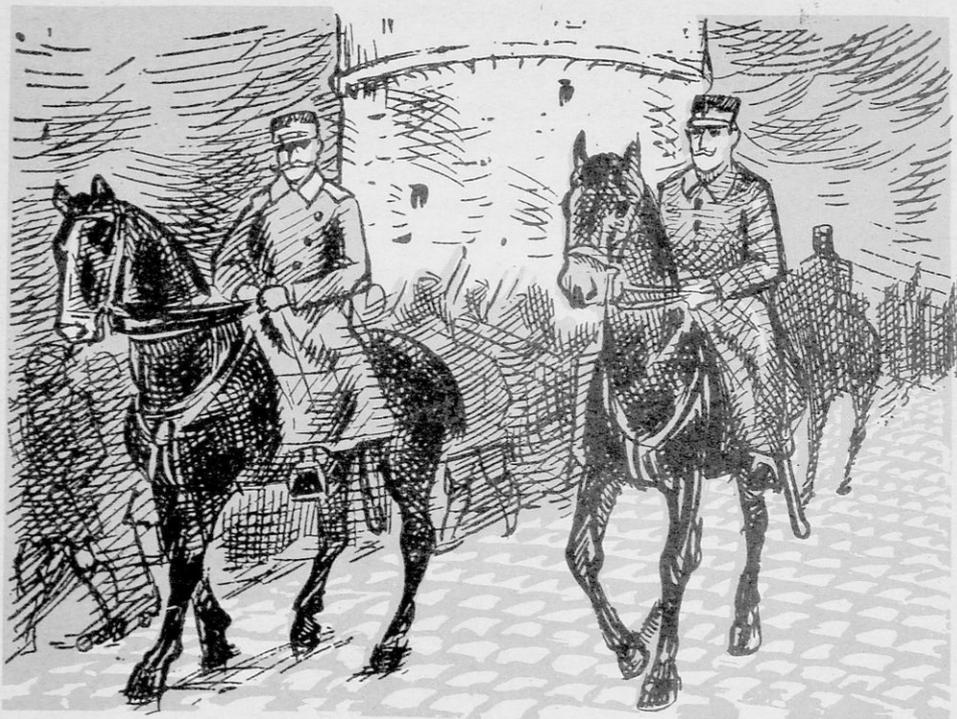
Τὰ ξημερώματα τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1912 εἰς ὄλον τὸ μῆκος τῶν συνόρων αἱ σάλπιγγες ἤρχισαν νὰ διαλαλοῦν : «Ἐμπρὸς παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων»

Μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν 7 ἑλληνικαὶ μεραρχίαι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κωνσταντῖνον, περνοῦν τὰ σύνορα, συντρίβουν τὴν πρώτην τουρκικὴν δύναμιν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα καὶ προχωροῦν πρὸς τὸ Σαραντάπορον.

Τὸ Σαραντάπορον ἦτο φυσικῶς ὄχυρά θέσις καὶ τὸ εἶχον ὄχυρώσει ἀκόμη περισσότερον οἱ ἐχθροί, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἀπόρητον. Ἀλλὰ ἡ ὀρμὴ τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπελόγιζεν τὰ ὄχυρά. Εἰς τὰς 9 Ὀκτωβρίου διὰ θυελλώδους ἐφόδου κατέλαβον τὸ ὄχυρόν καὶ ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς ἐχθρούς. Τὴν 10 Ὀκτωβρίου ἄλλο τμήμα στρατοῦ εἰς τὰς Σιδερένιαι Πύλας, συνέτριψε τὴν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων, συνέλαβε 600 αἰχμαλώτους καὶ ἐκυρίευσεν 120 τηλεβόλα καὶ ἀμέτρητον πολεμικὸν ὑλικόν.

Οἱ Τούρκοι πανικόβλητοι ὑποχωροῦν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, χωρὶς ἀνάπαυσιν, βαδίζει νύκτα καὶ ἡμέραν. Δὲν ὑπολογίζει, οὔτε τὴν ταλαιπωρίαν οὔτε τὴν βροχὴν ποὺ πίπτει ἀδιακόπως, οὔτε τὸ ψῦχος. Προχωρεῖ πάντοτε ἐμπρὸς, κυριεύει τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὴν Βέροιαν, τὰ Γρεβενὰ, τὴν Σιάτισταν.

Ἄλλο τμήμα στρατοῦ βαδίζει δεξιώτερα, διέρχεται τὰ στενὰ τῆς Πέτρας καὶ ἀπὸ τὰ μονοπάτια τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερίων πλησιάζει εἰς τὴν Κατερίνην καὶ ἔπειτα ἀπὸ σφοδρὰν μάχην τὴν κυριεύει. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ τμήμα αὐτὸ ἔφθασεν εἰς τὸν Γιδᾶν. Εἰς τὸ μεταξὺ τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον συνεκεντρώθη εἰς τὴν Βέροιαν.

Πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὄταν ἔφθασεν ἐκεῖ εἰς τὴν Βέροιαν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπληροφορήθη ὅτι πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντρώνετο καὶ ὠχυρώνετο ἀπέναντι εἰς Γιαννιτσά. Πραγματικά, οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ συγκεντρώσουν τὰς δυνάμεις των καὶ νὰ δώσουν ἐκεῖ μεγάλην μάχην, διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν προέλασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ προστατεύσουν τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν, ὤρμησεν ὡς κεραυνοῦς καὶ ἔπειτα ἀπὸ διήμερον πεισματώδη μάχην (19—20 Ὀκτωβρίου) κατενίκησε τοὺς Τούρκους. Φεύγουν τότε ἐκεῖνοι διὰ νὰ σωθοῦν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄλλὰ εἰς τὰς 26 Ὀκτωβρίου ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου παρεδόθη καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ, εἰς τὸν Ἑλληνα στρατηλάτην μὲ 25.000 αἰχμαλώτους καὶ ἄπειρα λάφυρα.

Μετά τήν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἓνα τμήμα τοῦ στρατοῦ ἠλευθέρωσε τήν Χαλκιδικήν καί ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Παγγαῖον ὄρος. Ἄλλο τμήμα στρατοῦ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Ἑδεσσαν, συνέτριψε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Ὕστροβον καί εἰς τὸ Σόροβιτς καί κατέλαβε τὴν Φλώριαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Κορυτσᾶν καί τὴν κατέλαβε. Κατόπιν ἐγύρισε πρὸς τὴν Καστοριάν.

Τοιουτοτρόπως ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου ἀπηλευθερώθη καί ἡ Δυτικὴ Μακεδονία.

Ἡ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων. Συγχρόνως μὲ τὴν πρώτην στρατιὰν ἐκινήθη καί ἡ δευτέρα εἰς τὴν Ἑπειρον μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκην.

Ἡ στρατιὰ αὐτῆ κατέλαβεν εἰς τὰς 8 Ὀκτωβρίου τὸ Γρίμποβον, ἔπειτα τὴν Φιλιππιάδα καί εἰς τὰς 21 Ὀκτωβρίου τὴν Πρέβεζαν. Κατόπιν, χωρὶς χρονοτριβήν, ἐπροχώρησε πρὸς Βορρᾶν καί ἔφθασεν εἰς τὰ ὄχυρά Πέντε πηγάδια, τὰ ὁποῖα καί ἐκυρίευσεν μετὰ τριήμερον αἱματηρὸν ἀγῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ κατηυθύνθη πρὸς τὸ Μέτσοβον τὸ ὁποῖον καί κατέλαβε ἔπειτα ἀπὸ ἐπτάωρον πεισματώδη μάχην καί τέλος μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀετορράχην.

Ἀπὸ τὴν Ἀετορράχην ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Μπιζάνι. Τὸ Μπιζάνι ἦτο φυσικῶς ὄχυρωτάτη θέσις ἐμπροσθεν τῶν Ἰωαννίνων, τὴν ὁποίαν εἰχον συστηματικῶς ὄχυρώσει οἱ Τούρκοι καί τὴν ἐθεωροῦσαν ἀπόρητον.

Μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Σαπουντζάκης ἤρχισε τὴν πολιορκίαν χωρὶς ἀποτέλεσμα ὁμως.

Ἀλλὰ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1913 ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἀπηλευθέρωσε τὴν Μακεδονίαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀετορράχην, ὅπου καί κατέστρωσε τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Μπιζανίου.

Εἰς τὸ μεταξὺ συνεκέντρωσε 40.000 στρατὸν καί τὴν 20 Φεβρουαρίου διέταξε γενικὴν ἐφοδὸν μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ἐναντίον τοῦ ἔχθροῦ. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε σκληρὸς, ἀληθῆς γιγαντομαχία, ἀλλὰ τέλος τὸ Μπιζάνι ἔπεσε. Μαζί του παρεδόθησαν καί τὰ Ἰωάννινα μὲ 30.000 αἰχμαλώτους.

Τὴν ἐπομένην ὁ δαφνοστεφῆς στρατηλάτης εἰσήλθε θριαμβευτῆς εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Ἑπείρου. Εἰς διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν κατόπιν συνεπληρώθη ἡ ἀπελευθέρωσις ὁλοκλήρου τῆς Ἑπείρου.

Ἡ συνδρομὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κατὰ ξηρὰν ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Τούρκων συνετέλεσαν εἰς

μέγαν βαθμόν καί ὁ ἑλληνικός στόλος μέ ἀρχιναύαρχον τόν ἀτρόμητον Παῦλον Κουντουριώτην. Πολλοί μάλιστα ὑποστηρίζουν ὅτι τήν τύχην τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου τήν ἔκρινεν ὁ ἑλληνικός στόλος. Διότι εὐθύς μόλις ἤρχισαν αἱ ἐχθροπραξίαι, εἶχεν καταλάβει ὁ στόλος μας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τήν Θάσον, τήν Ἰμβρον, τήν Τένεδον, τήν Σαμοθράκην, τήν Χίον, τήν Σάμον, τήν Λέσβον, καί κυρίως τήν Λήμνον.

Ἐκ τῶν ὀχυρῶν λιμένα τῆς Λήμνου ὁ ἑλληνικός στόλος ἐκαιροφυλακτοῦσε καί δέν ἄφησεν τόν τουρκικόν νά ἐξέλθῃ ἀπό τὰ στενὰ τοῦ Ἐλλησπόντου καί νά μεταφέρῃ ἐγκαίρως στρατιωτικάς ἐνισχύσεις ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τήν Μακεδονίαν, ὅπου ὑπῆρχεν ἀνάγκη.

Καί ὅταν κατὰ τήν 3ην Δεκεμβρίου 1912 ἐπεχείρησαν οἱ Τούρκοι νά ἐξέλθουν ἀπό τὰ στενά, ὑπέστησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἑλλης τρομεράν ἤττιαν καί ἠναγκάσθησαν νά ζητήσουν καταφύγιον εἰς τὰ στενά, διὰ νά προστατευθοῦν ἀπό τὰ ἰσχυρά τηλεβόλα τῶν ὑψηλῶν φρουρίων τοῦ Ἐλλησπόντου.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικός στόλος ἦτο κυρίαρχος τοῦ Αἰγαίου καί ἠλευθέρωσεν ἐντός ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ὅλας τὰς νήσους καθὼς καί τήν Κρήτην.

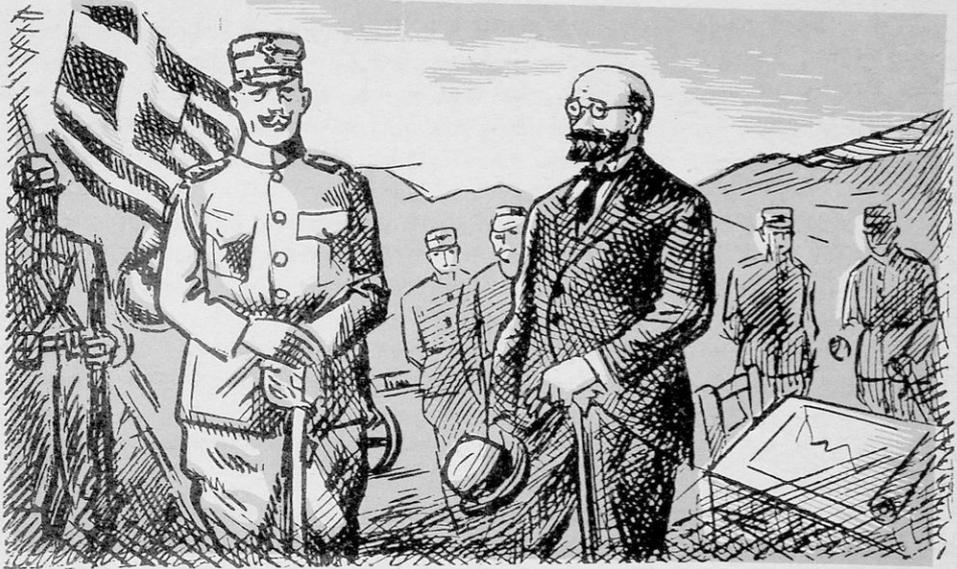
Ἐπίσης καί οἱ τρεῖς ἄλλοι Βαλκανικοὶ σύμμαχοί μας ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους παντοῦ καί τοὺς ἐξεδίωξαν ἀπό τὰς χώρας των.

Οἱ τέσσαρες λοιπὸν Βαλκανικοὶ σύμμαχοι κατῴρθωσαν εἰς διάστημα ἕξ μηνῶν, νά ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας τῆς χερσονήσου καί νά τὰς ἐλευθερώσουν. Τέλος ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νά δεχθῆ εἰρήνην ἀφοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βαλκανίους ὅλην τήν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, πλὴν ἑνὸς μικροῦ τμήματος τῆς ἀνατολικῆς Θράκης πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Εἰς τὸ μεταξὺ ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α' τὴν 5 Μαρτίου 1913 καί ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὁ Κωνσταντῖνος.

β) Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικός πόλεμος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης μέ τοὺς Τούρκους ἐπίστευσεν ὁ κόσμος, ὅτι θὰ ἡσύχαζον πλέον τὰ Βαλκάνια. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἡσύχασαν, ἀλλὰ ἤρχισαν νέον πόλεμον μεταξύ των, διότι οἱ σύμμαχοι ἐφιλονίκησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν ποὺ ἐκυρίευσαν. Τὴν αἰτίαν

τὴν ἔδωσαν οἱ πλεονέκται Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἐζητοῦσαν νὰ λάβουν τὴν μεγαλυτέραν μερίδα. Ἦθελον τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ Μοναστήριον ἀπὸ τοὺς Σέρβους. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ.

Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Βούλγαροι ἐπέμεναν, ἠναγκάστησαν οἱ ἄλλοι σύμμαχοι νὰ συνεννοηθοῦν διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κρούμμου, τυφλωμένοι ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν των, ἤρχισαν αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16—17 Ἰουνίου 1913 τὴν ἐπίθεσίν των. Τότε πλέον οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀντεπετέθησαν χωρὶς ἔλεος.

Ὁ γενναῖος στρατὸς μας ἀσυγκράτητος, μὲ ἀρχηγὸν τὸν βασιλεῆ Κωνσταντῖνον, προχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην πρὸς τὸ Κιλκίς, ὅπου ἦσαν ὀχυρωμένοι μεγάλοι βουλγαρικαὶ δυνάμεις.

Εἰς τὸ Κιλκίς ἔγιναν πεισματῶδεις μάχαι, πραγματικαὶ γιγαντομαχίαι, πού διήρκεσαν τρεῖς ἡμέρας (19—22 Ἰουνίου). Ἐκεῖ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἔδειξαν ἀφάνταστον ἡρωισμόν καὶ μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην ἐξετόπισαν ἀπὸ τὰ χαρακώματα τοὺς προαιωνίους ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους, τοὺς σκληροὺς ἀπογόνους τοῦ Κρούμμου.

Μὲ τὸν ἴδιον ἡρωισμόν ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας, ὥσπου τέλος μὲ τὴν λόγχην ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Κατόπιιν τὰ νικηφόρα μας στρατεύματα ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Σιδηρόκαστρον, ὅπου συνέτριψαν καὶ πάλιν τὴν ἀντίστασιν τῶν Βουλγάρων καὶ ἠλευθέρωσαν τὰς Σέρρας.

Συγχρόνως καὶ ὁ στόλος μας ἔλαβεν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἄπληλευθέρωσε τὴν Καβάλαν καὶ ἔστειλεν πεζοναύτας πρὸς τὴν Δράμαν. Ἐπειτα κατέλαβεν ἀνατολικώτερον τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, καὶ τὸ Πόρτο—Λάγο.

Κυνηγημένοι οἱ Βούλγαροι φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἀφήνοντας ὀπίσω των τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἀλησμόνητος πρὸ παντὸς θὰ μείνῃ ἡ θηριωδία, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς τὴν Νιγρίταν, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Δράμαν καὶ εἰς τὸ Δοξάτον.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησε ἀπὸ τὸ Κιλκίς πρὸς τὴν Δοϊράνην, ὅπου κατενίκησε καὶ πάλιν τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν κατεδίωξε πρὸς τὰ ὄχυρά στενὰ τῆς Κρέσνας.

Ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι ἐνόμισαν ὅτι θὰ συκκρατοῦσαν τοὺς ἥρωικούς μαχητάς μας. Μάταιαι ὁμως ἦσαν αἱ ἐλπίδες των. Οἱ Ἕλληνικοὶ ἀετοὶ τοὺς ἐξετόπισαν καὶ πάλιν ἀπὸ τὰ ὄχυρά των καὶ τοὺς ἐξηνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Τζουμαγιάν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οἱ ἀήττητοι στρατιῶται μας τοὺς κατετρόπωσαν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ βαδίσουν πρὸς τὴν Σόφιαν.

Συγχρόνως μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Μαυροβούνιοι, οἱ Ρουμᾶνοι, ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐκτύπησαν τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ τοὺς ἐνίκησαν.

Θορυβημένος τότε ὁ βασιλεὺς τῶν δολίων Βουλγάρων ὁ Φερδινάνδος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (Ἰούλιος 1913).

Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς νικηφόρους πολέμους, τὸν ἑλληνοτουρκικὸν καὶ τὸν ἑλληνοβουλγαρικὸν, ἡ πατρίς μας ἐξῆλθε μεγάλη καὶ ἑνδοξος. Τὰ σύνορά μας ἔφθασαν ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν πρὸς Ἀνατολὰς, ἕως τὸ Μπέλες πρὸς Βορρᾶν καὶ ἕως τὴν Βόρειον Ἠπειρον πρὸς Δυσμάς. Ἐπίσης τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἡ Κρήτη, ἠνώθησαν μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα.

ΟΙ ΔΥΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

‘Ο Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος 1914—1918.

Ένας χρόνος σχεδὸν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν τελευταῖον Βαλκανικὸν πόλεμον καὶ νέος πάλιν καταστρεπτικὸς πόλεμος ἐξεργάγη εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ ὁποῖος ἀνεστάτωσε ὀλόκληρον τὴν ἥπειρον.

‘Ο νέος αὐτὸς πόλεμος εἶχεν ὡς αἰτίαν τὴν βαθεῖαν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ δύναμις τῆς Γερμανίας συνεχῶς ἐμεγάλωνε καὶ ἐξηπλώνετο μὲ σκοπὸν νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Αὐτό, φυσικὰ, μὲ κανέναν τρόπον δὲν τὸ ἤθελον αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλία, διότι θὰ ἐβλάπτοντο τὰ ἐμπορικὰ τῆς συμφέροντα. Διὰ νὰ περιορίσῃ λοιπὸν τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Γερμανίας, ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὴν Γαλλίαν, μὲ τὴν Ρωσίαν καὶ κατόπιν μὲ τὴν Ἰταλίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Γερμανία ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, ἔκαμε καὶ ἐκείνη, συμμαχίαν μὲ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Τουρκίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐχωρίσθη ἡ Εὐρώπη εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα.

Καὶ ἡ ἀφορμὴ διὰ τὴν σύγκρουσιν δὲν ἀργησε νὰ παρουσιασθῇ. Τὴν 28ην Ἰουνίου 1914, ἓνας Σέρβος φοιτητῆς ἐπυροβόλησε καὶ ἐφόνευσε τὸν διάδοχον τῆς Αὐστρίας εἰς τὸ Σεράγεβον. Ἡ δολοφονία αὕτη ἔγινεν ἀφορμὴ διὰ νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος.

Τὰ περισσότερα κράτη τῆς Εὐρώπης ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν τὴν τρομεράν σύγκρουσιν, ἡ ὁποία διήρκεσε τέσσαρα ὀλόκληρα ἔτη. Ἐκινητοποιήθησαν ἑκατομμύρια στρατιωτῶν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν νέα ἀγνωστα ἕως τότε καὶ πολὺ καταστρεπτικὰ μέσα : τὰ τάνκς, τὰ αὐτόματα ὄπλα, τὰ ὑποβρύχια, τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ἀσφυξιογόνα ἀέρια, τὰ βαρεῖα τηλεβόλα.

Ὁ πόλεμος ἐγένετο κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τὸ κύριον ὁμῶς μέτωπον, ὅπου διεξήχθησαν αἱ ἀποφασιστικώτεραι μάχαι. ἔξετείνετο κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς Γαλλίας.

Ἡ Ἑλλάς εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον. Ἡ πατρίς μας ἡ Ἑλλάς ἐστάθη κατ' ἀρχὰς ἐπιφυλακτικὴ ἀπέναντι τῆς μεγάλης αὐτῆς εὐρωπαϊκῆς συγκρούσεως καὶ ἠθέλησε νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Ἄλλ' ὁ διορατικὸς πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος προέβλεπεν, ὅτι ἡ πατρίς μας θὰ εἶχεν νὰ κερδίσῃ πολλὰ ἔαν εἰσῆρχετο εἰς τὸν πόλεμον μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων.

Εἰς τὸ μεταξύ τὰ ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (Ὀκτώβριος 1915) μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀνοίξουν νέον μέτωπον εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ ὅποιος ἤθελε νὰ κρατήσωμεν οὐδετέραν στάσιν, διεφώνησε μὲ τὸν Βενιζέλον καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀφήσας εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον (1917). Ἀμέσως κατόπιν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἐκήρυξαν γενικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον διὰ νὰ πολεμήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων.

Αἱ μεγαλύτεραι μάχαι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐγένοντο εἰς τὸ μέτωπον τῆς Γαλλίας καὶ ἐδῶ εἰς τὸ Μακεδονικόν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου αὐτοῦ, οἱ Γερμανοὶ ἐνίκουσαν εἰς τὸ δυτικὸν μέτωπον. Τὰ στρατεύματά των ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ Βέλγιον, εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλίαν καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Παρίσι. Κατῶρθωσαν ὁμῶς ἐπὶ τέλους οἱ σύμμαχοι νὰ τοὺς ἀποκρούσουν καὶ νὰ τοὺς σταματήσουν.

Μεγάλας καταστροφὰς ἐπίσης ἐπροξένησαν οἱ Γερμανοὶ μὲ τὰ ὑποβρύχιά των εἰς τὸν ἐμπορικὸν καὶ τὸν πολεμικὸν στόλον τῶν Δυτικῶν συμμάχων, ἰδίως εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ 1917 εἰσῆλθον εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ἀμερικὴ μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων. Ἀπὸ τότε ἡ γερμανικὴ δύναμις ἤρχισε νὰ κάμπτεται.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, δηλαδὴ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μαζί μὲ τοὺς Ἀγγλο-Γάλλους καὶ τοὺς Σέρβους, ἔπειτα ἀπὸ σκληρὰς μάχας, συνέτριψαν τὴν ἀντίστασιν τῶν Γερμανοβουλγάρων, διέσπασαν τὰς γραμμάς των καὶ ἠνάγκασαν τὴν Βουλγαρίαν νὰ συνθηκολογήσῃ. Αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτον ρῆγμα. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, ἠναγκάσθη καὶ ἡ Γερμανία νὰ ὑποκύψῃ καὶ νὰ ζητήσῃ εἰρήνην ἡ συνθήκη ὑπεγράφη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν τοῦ Παρισιοῦ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1919.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἡ πατρίς μας ἐξήλθεν πολὺ κερδισμένη. Ἡλευθερώθησαν ὅλαι σχεδὸν αἱ ὑπόδουλοι ἑλληνικαὶ χῶραι. Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, ἡ Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, καθὼς καὶ ἡ Σμύρνη μὲ ὅλη τὴν γύρω τῆς πλουσιωτάτην περιφέρειαν.

Ἡ Ἑλλάς ἔγινε ἡ μεγαλύτερα δύναμις εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Σχεδὸν ἐπραγματοποιήθη ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἔθνους, ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐκυμάτιζε ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάλιν ἔγραψαν μὲ τὸ αἷμα τῶν νέας λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους. Ὑπερήφανοι οἱ Πανελλήνες ἔχαίροντο διὰ τὴν μεγάλην καὶ ἑνδοξὸν πατρίδα τῶν.

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1920 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ὁ δὲ λαὸς ἐπανέφερε βασιλέα τὸν Κωνσταντῖνον (Νοέμβριος 1920).

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκριβῶς ἔγινε καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν μίαν σοβαρὰ μεταβολή. Ἐνας πατριώτης Τοῦρκος ἀξιωματικὸς, ὁ Κεμάλ, ἔκαμεν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ σουλτάνου, τὸν ἐξεθρόνισεν καὶ ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας του. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Κεμάλ ἀναδιωργάνωσε τὸν τουρκικὸν στρατὸν, καὶ ἤρχισε πόλεμον σκληρὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς Μικρὰν Ἀσίαν μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς ἐκδιώξη.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνέλαβεν πάλιν νέον ἀγῶνα. Ἀπέκρουσε τὰ στρατεύματα τοῦ Κεμάλ καὶ ἐπροχώρησε νικηφόρος ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Ἀγκύρας. Δὲν ἠμπόρεσε ὁμως νὰ προχωρήσῃ περισσότερον καὶ ἠναγκάσθη νὰ γυρίσῃ πίσω εἰς μίαν ὠχυρωμένην γραμμὴν καὶ ἐκεῖ ἔσταμάτησεν. Ἀλλὰ ἡ κατάστασις τοῦ ἥρωικοῦ μας στρατοῦ δὲν εὕρισκετο εἰς εὐχάριστον σημείον. Οἱ στρατιῶται εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους.

Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοὶ ἔκαμνον συνεχῶς ἐτοιμασίας, ὥσπου τὸν Αὐγούστου τοῦ 1922 ἐξαπέλυσαν γενικὴν ἐπίθεσιν. Ὁ στρατὸς μας ἀντεστάθη, ἀλλὰ ἡ ὀρμὴ τῶν ἐχθρῶν ἦτο μεγάλη. Τέλος οἱ Τοῦρκοι κατῴρθωσαν νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις. Ἡ καταστροφὴ ἡ ὁποία ἔγινε τότε, δὲν εἶχε γίνεῖ ποτὲ ἄλλοτε. Χιλιάδες ἐφονεύθησαν καὶ χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ἐχάσαμεν ὅλον τὸ πολεμικὸν μας ὑλικὸν καὶ τὰ ὠραῖα καὶ εὐφορα ἐκεῖνα μέρη.

Σκληρώτατῃ ἦτο καὶ ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Μ. Ἀσίας. Ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἐπέρασαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, χωρὶς τίποτε νὰ ἠμπορέσουν νὰ πάρουν ἀπὸ τὴν περιουσίαν τῶν.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἔθνικὴ καταστροφὴ ἐπλήγωσε βαθύτατα τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ στρατοῦ μας. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τότε, οἱ ὁποῖοι κατῴρθωσαν νὰ περάσουν εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ εἰς τὴν Χίον, ἐπανεστάτησαν ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν συνταγματάρχην Νικ. Πλαστήραν. Ὁ Πλαστήρας ἐσχημάτισεν ἀμέσως νέαν κυβέρνησιν. Εἰς τὸ μεταξύ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρητήθη καὶ ἄφησε τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν του Γεώργιον τὸν Β΄.

Ἡ νέα κυβέρνησις εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ μίαν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν. Ὁ πόλεμος δὲν ἤμποροῦσε νὰ συνεχισθῇ. Ἡναγκάσθη τότε ἡ κυβέρνησις νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Τέλος τὸν Ἰούλιον τοῦ 1923 ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς Λωζάνης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης ὑπεχρεώθημεν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Θράκην καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ἐπίσης ὑπεχρεώθημεν νὰ δεχθῶμεν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐζοῦσαν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας. Ὅλοι αὐτοὶ συνεκεντρώθησαν ἐδῶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες.

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος 1939-1945.

1. **Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.** Ὅταν οἱ δυτικοὶ σύμμαχοι τὸ 1918 συνέτριψαν τὴν γερμανικὴν δύναμιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν ἓνα γενικὸν ἀφοπλισμὸν εἰς ὅλα τὰ κράτη, διότι ἤλπισαν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἀποφύγουν μίαν νέαν σύγκρουσιν. Καὶ φυσικὰ αὐτὸ ἤθελεν ὅλος ὁ κόσμος, πού εἶχεν ταλαιπωρηθῆ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου.

Ἀλλὰ αἱ ὠραῖαι αὐταὶ ἐλπίδες τοῦ κόσμου δυστυχῶς δὲν ἐπιπραγματοποιήθησαν.

Ἐνα ἔτος πρὶν λήξῃ ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ρωσίαν ἓνα νέον εἶδος πολιτεύματος ἀνελεύθερον καὶ τυραννικόν, ὁ κομμουνισμὸς (1917). Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἤρχισεν μὲ ἐντατικὴν προπαγάνδαν νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ κομμουνιστικοῦ τῆς συστήματος καὶ εἰς τὰ ἄλλα κράτη.

Προβλέποντες τότε οἱ δυτικοὶ ἓνα τοιοῦτον κίνδυνον, ἐπέτρεψαν εἰς τὴν Γερμανίαν νὰ ἐπανεξοπλισθῇ διὰ νὰ σταθῇ προπύργιον ἐναντίον τῶν ρωσικῶν σχεδιῶν (1933). Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκριβῶς εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν Γερμανίαν ἓνα νέον ἰσχυρὸν κόμμα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Χίτλερ,

ό οποίος απέκτησε άπεριόριστον δύναμιν και έγινε δηλαδή δικτάτωρ

2. Ἡ κήρυξις τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Ὁ Χίτλερ, ἀπὸ τὴν πρῶτην στιγμήν ποῦ ἀνήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐσκέφθη νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὸν ἐπανεξοπλισμὸν ὄχι πρὸς τὸ καλὸν τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Γερμανίας.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ἐξοπλίζεται μὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἡ Γερμανία εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἓνα τεράστιον πολεμικὸν ἐργοστάσιον. Ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία του τὸν ὠδηγοῦσε διαρκῶς εἰς νέας τολμηρὰς ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείκνουν ὅτι δὲν ἐσέβετο οὔτε τὰς συνθήκας πρὸς τὰ ἄλλα κράτη οὔτε τὰς ἐλευθερίας τῶν λαῶν.

Διὰ τοῦτο τὸν Μάρτιον τοῦ 1938 εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ κατόπιν ἀφήρεσεν ἓνα τμήμα ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Τέλος ἐσκέφθη νὰ ἀρπάσῃ καὶ τὴν Πολωνίαν.

Ἡ ἀρπακτικὴ διάθεσις τοῦ Γερμανοῦ δικτάτορος ἀνησύχησε σοβαρῶς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, αἱ ὁποῖαι ἀπεφάσισαν νὰ τὸν εἰδοποιήσουν, ὅτι ἐὰν εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Πολωνίαν, θὰ τοῦ κηρύξουν τὸν πόλεμον.

Ὁ Χίτλερ ὁμως περιεφρόνησε τὴν προειδοποίησιν καὶ ἐπροχώρησε εἰς τὸν σκοπὸν του. Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὸ πολωνικὸν ἔδαφος. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Γερμανίας τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1939 καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ φρικτὴ σύγκρουσις.

3. Ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς, εἰς διάστημα ἑνὸς μηνός, κατέλαβεν τὴν δυτικὴν Πολωνίαν καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1940 κατέλαβε τὴν Δανίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν, κατόπιν δὲ ἐστράφη πρὸς δυσμὰς.

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ ἀνατολικά σύνορα τῆς Γαλλίας ἦσαν ὠχυρωμένα, διέταξε ὁ Χίτλερ τὰ στρατεύματά του νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὸ μεταξύ καὶ ὁ Ἴταλὸς δικτάτωρ, ὁ Μουσολίνι, σύμμαχος τοῦ Χίτλερ, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀποκρούσουν τὴν διπλὴν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανοῖταλῶν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν.

Ἐπειτα ὁ πόλεμος μετεφέρθη πρὸς νότον, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πατρίς μας ἠθέλησε νὰ μείνῃ ἔξω ἀπὸ τὴν τιτάνειον αὐτὴν σύγκρουσιν καὶ νὰ κρατηθῆ οὐδετέρα. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν ὁμως.

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου, ὁ Ἴταλὸς δικτάτωρ Μουσολίνι μᾶς ἐπετέθη

αίφνιδίως από την Άλβανίαν. Ο ὀλιγάριθμος ἀλλὰ γενναῖος ἑλληνικὸς στρατός, ἀπέκρουσε τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν καὶ κατέδωξε τὰ ἐχθρικά στρατεύματα πέραν ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὴν Κορυτσάν.

Ἄλλὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1941, εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον τὰ γερμανικὰ στρατεύματα, ἠνώθησαν μὲ τὰ ἰταλικά καὶ κατέλαβον τὴν Ἑλλάδα. Τὸν δὲ Μάϊον, ἀπεβιβάσθησαν δι' ὀλεξιπτώτων εἰς Κρήτην.

Ἄφου λοιπὸν ὁ Χίτλερ ἔλαβε εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὅλας τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς καὶ Νοτίου Εὐρώπης, ἐστράφη αἰφνιδίως τὴν 22 Ἰουνίου 1941 ἐναντίον τῆς Ρωσίας.

Τοὺς πρώτους μῆνας αἱ γερμανικαὶ μηχανοκίνητοι μεραρχίαι ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Λένινγκραντ. Ἐκεῖ ὅμως ἐσταμάτησαν, διότι συνήντησαν ἰσχυρὰν ρωσικὴν ἀντίστασιν καὶ διότι τοὺς κατέλαβεν ὁ χειμὼν.

Εἰς τὸ μεταξύ, ἐτέθη μὲ τὸ μέρος τῶν Γερμανοἰταλῶν καὶ νέος ἰσχυρὸς σύμμαχος, ἡ Ἰαπωνία, ἡ ὁποία τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1941 ἐβομβάρδισεν ἀπροόπτως τὸν ἀμερικανικὸν στόλον εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὦκεανόν. Τότε πλέον καὶ ἡ Ἀμερικὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον.

Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος ἔγινε παγκόσμιος. Αἱ συγκρούσεις ἐγίνοντο εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας καὶ τὰς ἠπείρους. Οἱ ἀντίπαλοι ἐχρησιμοποιοῦσαν τὰς τελειοτέρας πολεμικὰς μηχανάς, ἀεροπλανοφόρα, ὑποβρύχια, νάρκας, ἀεροπλάνα, διευθυνόμενα βλήματα, βαρῆα τάνκς, τηλεβόλα, βόμβας κλπ. Αἱ καταστροφαὶ ἦσαν ἀφαντάστως μεγάλαι. Κατὰ χιλιάδας οἱ ἄνθρωποι εὕρισκον τὸν θάνατον ὄχι μόνον εἰς τὰ μέτωπα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μετόπισθεν, ἀπὸ τὰς ἀεροπορικὰς ἐπιδρομάς.

4. Ἡ ἀποφασιστικὴ καμπὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1942 οἱ σύμμαχοι ἤρχισαν νὰ κερδίζουσι τὰς πρώτας νίκας. Ἐνίκησαν τοὺς Γερμανοἰταλοὺς εἰς τὸ Ἑλ-Ἀλαμείν τῆς Αἰγύπτου, ἐπροχώρησαν δυτικῶς καὶ ἕως τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1943 ἐξεδίωξαν ἐντελῶς τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις ἀπὸ τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἀπὸ ἐκεῖ αἱ Ἀγγλο-Ἀμερικανικαὶ δυνάμεις ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐξηνάγκασαν τοὺς Ἰταλοὺς νὰ συνθηκολογήσουν. Τὸ ἔτος 1943 ἔκλινεν πλέον ἢ πλάστιγξ τοῦ πολέμου :

1ον. Διότι οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν εἰς τὴν Ρωσίαν.

2ον. Διότι ἡ Ἰταλία ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἔμεινεν ἡ Γερμανία μόνη τῆς νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1944 αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις ἔκαμαν ἀπόβασιν εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Γαλλίας, ἐνίκησαν τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν. Συγχρόνως καὶ ἡ Ρωσία τοὺς ἐξετόπιζεν συνεχῶς ἀπὸ τὰ ἐδάφη της.

Τότε αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἑλλάδα (Φθινόπωρον 1944).

Τέλος, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1945, οἱ σύμμαχοι συνέτριψαν καὶ τὴν τελευταίαν γερμανικὴν ἀντίστασιν καὶ ὑπέταξαν ὅλην τὴν Γερμανίαν. Ἐμείνε τότε ὑόνη διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἢ Ἰαπωνία. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1945 ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ ἐχρησιμοποίησαν ἐναντίον της τὸ νέον καταστρεπτικώτατον ὄπλον τὴν ἀτομικὴν βόμβαν.

Ἔτσι ἐτελείωσεν ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ καταστρεπτικώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους, ποὺ εἶχαν γίνεαι ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

Τὰ σύμμαχα κράτη, ὅμως διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνην εἰς τὸν κόσμον, ἴδρυσαν ἓνα διεθνὲς συμβούλιον. Τὸ συμβούλιον αὐτὸ ὠνομάσθη Ὁργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.), καὶ ἔχει ὡς κύριον σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιλύῃ συμβιβαστικῶς τὰς διαφορὰς τὰς παρουσιαζομένας μεταξὺ τῶν κρατῶν, διὰ νὰ προλαμβάνωνται οἱ πόλεμοι.

Ὁ Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος τοῦ 1940-1941.

Καὶ τώρα ἐπανερχόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον πῶς ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ τί προσέφερον διὰ τὴν τελικὴν νίκην.

1. **Ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου.** Ὁ δικτάτωρ τῆς Ἰταλίας Μουσολίνι, ἀπὸ τὸ 1922 ποὺ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἔτρεφε ἓνα λαμπρὸν ὄνειρον : ἤθελε νὰ κατακτήσῃ ὅλας τὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ νὰ κάμῃ μίαν μεγάλην Ἰταλικὴν αὐτοκρατορίαν. Διὰ τοῦτο κατέλαβε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1939 τὴν Ἀλβανίαν.

Ἀπὸ τὸ 1940 ὅμως ποὺ εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἐσκόπευε νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ τὴν καταλάβῃ, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἡ ἀφορμὴ.

Εἰς τὰς 15 Αὐγούστου 1940 τὸ πολεμικὸν μας «Ἑλλη» ἐπῆγεν εἰς τὴν Τήνον, ὅπου γίνεται ἡ πανελλήνιος χριστιανικὴ ἑορτὴ τῆς Παναγίας, διὰ νὰ δώσῃ περισσοτέραν μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸν ἑορτασμόν. Αἰφνιδίως

δμως έτορπιλλίσθη από ένα Ιταλικόν ύποβρύχιον και έβυθίσθη. Ή ανανδρος αυτή πρᾶξις έκίνησε την άγανάκτησιν όλοκλήρου του έλληνικού έθνους, διότι έτορπιλλίσθη ή «Έλλη» μας χωρίς καμμίαν αίτιαν.

Ώστόσοσιν ή έλληνική κυβέρνησις έδειξε ψυχραιμίαν και δέν έκήρυξε πόλεμον κατά της Ίταλίας. Ο Μουσολίνι όμως είχεν άποφασίσει νά προχωρήση εις τόν σκοπόν του.

Εις τας 28 Ώκτωβρίου 1940 στέλλει τελεσίγραφον εις την έλληνικήν κυβέρνησιν και ζητεί νά άφήσωμεν τά Ιταλικά στρατεύματα νά περάσουν από την πατρίδα μας.

Τότε ο κυβερνήτης Ίωάννης Μεταξάς με την κυβέρνησιν του και τόν βασιλέα Γεώργιον Β΄ έβροντοφώνησαν ύπερηφάνως ΟΧΙ! Και ο άντίλαλος από τδ ΟΧΙ έκείνο επανελήθη από τά πέρατα της έλληνικής γής. Την Ιδιαν στιγμήν, ο πόλεμος Ίταλίας και Έλλάδος ήρχισεν εις τά Έλληνοαλβανικά σύνορα.

2. Αί έλληνικαι νίκαι. Κατά τας πρώτας ήμέρας, οι Ίταλοι εισήλθον εις τδ έλληνικόν έδαφος. Όταν όμως έφθασαν εις την άχυρωμένην γραμμήν του Καλπακίου, έπαθον τοιαύτην συντριβήν, ώστε ήναγκάσθησαν νά

σταματήσουν. Ἐπίσης καί εἰς τὰς ὄρεινὰς διαβάσεις τῆς Πίνδου, ὁ ἠρωικὸς συνταγματάρχης Δαβάκης, ἐκτύπησεν ἀποφασιστικὰ τοὺς Ἴταλοὺς καὶ τοὺς ἀνέκοψεν τὸν δρόμον.

Εἰς τὸ μεταξύ εἶχε γίνῃ γενικὴ ἐπιστράτευσις καὶ ὁ στρατὸς μας ἐφθασεν εἰς τὸ μέτωπον. Τότε ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις. Οἱ εὐζωνοὶ καὶ οἱ φαντάροι μας περιφρονοῦν τὰ ἐχθρικὰ ἀεροπλάνα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀντιπάλων. Μὲ τὴν λόγχην ἀνὰ χεῖρας ἐκτοπίζουσιν τοὺς Ἴταλοὺς καὶ τοὺς ἀναγκάζουσιν νὰ ὑποχωροῦν συνεχῶς. Ὁ στρατὸς μας κερδίζει κάθε ἡμέραν νέα ἐδάφη· αἱ συνεχεῖς νίκαι τοῦ δίδουν πετερά, ἐνῶ οἱ Ἴταλοὶ ὑποχωροῦν πρὸς τὴν Βόρειον Ἡπειρον.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἀπερίγραπτος. Ὅλοι μὲ μίαν καρδίαν ἐργάζονται καὶ βοηθοῦν διὰ τὴν τελικὴν νίκην. Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ βοηθοῦν τὸν στρατὸν μας, μεταφέρουσιν πολεμοφόδια καὶ τροφίμα, ὅπου δὲν ἠμποροῦν νὰ φθάσουν τὰ ζῶα, δίδουσιν ὁδηγίας, δίδουσιν πληροφορίας, περιποιοῦνται τοὺς τραυματίας. Ὁλόκληρον τὸ ἔθνος μὲ ὑπερηφάνειαν παρακολουθεῖ καὶ ἐργάζεται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀγωνιζομένου στρατοῦ μας.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ προσοχὴ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ἐστράφη πρὸς τὴν μικρὰν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἠγωνίζετο ἠρωικῶς ἐναντίον μιᾶς αὐτοκρατορίας 45 ἑκατομμυρίων.

Ἡ προέλασις τοῦ στρατοῦ μας ἦτο κεραυνοβόλος. Τὴν 22 Νοεμβρίου εἰσῆλθον εἰς τὴν Κορυτσᾶν, τὴν 8 Δεκεμβρίου κατέλαβε τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου ἐγένεεν κύριος τῶν ὠχυρωμένων στενῶν τῆς Κλεισούρας.

Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐκέρδισαν τὰς πρώτας νίκας ἐναντίον τῶν ἐχθρικών δυνάμεων. Ὁ νικηφόρος ἀγὼν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν συμμάχων καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν πρώτην χαρὰν ὡς προάγγελον τῆς τελικῆς νίκης.

3. **Ἡ κατάληψις τῆς Ἑλλάδος.** Ὁ Χίτλερ, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι οἱ Ἴταλοὶ ἦσαν ἀνίκανοὶ νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ δικά του στρατεύματα.

Πραγματικῶς, τὴν 6ην Ἀπριλίου 1941, τὰ γερμανικὰ μηχανοκίνητα ἐκτύπησαν τὰ ὄχυρά μας ἀπὸ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, διότι καὶ ἡ Βουλγαρία εἶχε συμμαχήσει μὲ τοὺς Γερμανοὺς.

Αἱ μικραὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἀντεστάθησαν γενναῖα ἀπὸ τὰ ὄχυρά των, ἀλλὰ ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον νὰ συγκρατήσουν τὸν τεράστιον ὄγκον

τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Διὰ τοῦτο ἰναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καθ' ὄλον τὸ μέτωπον καὶ αἱ γερμανοϊταλικαὶ μεραρχίαι εἰσῆλθον εἰς τὰ ἐδάφη μας. Τὴν 27 Ἀπριλίου, οἱ Γερμανοὶ ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατόπιν ἠθέλησαν νὰ καταλάβουν καὶ τὴν μεγαλόνησον Κρήτην, διὰ νὰ εἶναι κύριοι τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου, πολυάριθμα σμήνη ἐχθρικῶν ἀεροπλάνων ἤρχισαν νὰ πετοῦν πρὸς τὴν Κρήτην καὶ νὰ ρίπτουν ἀναριθμήτους ἀλεξιπτωτιστάς. Ὁ ὀλίγος ἑλληνικὸς καὶ συμμαχικὸς στρατὸς ποῦ εὐρίσκετο εἰς τὴν Μεγαλόνησον, μαζί με τον κρητικὸν λαόν, ἠγωνίσθησαν ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων με ἀφάνταστον ἥρωισμόν καὶ ἐξώπτωσαν πολλὰς χιλιάδας ἐχθρῶν.

Τέλος, οἱ Γερμανοὶ κατάρθρωσαν νὰ καταλάβουν τὸ ἀεροδρόμιον τῶν Χανίων καὶ ἔχοντες αὐτὸ ὡς πρῶτην βάσιν, ἐκυρίευσαν εἰς διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν ὀλόκληρον τὴν νῆσον.

Εἰς τὸ μεταξύ, ὁ βασιλεὺς με τὴν κυβέρνησιν καὶ τὰς μικρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἔφυγον μαζί με τοὺς Ἄγγλους εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης ἀπησχόλησε τοὺς Γερμανοὺς μέχρι τέλους Μαΐου 1941. Ἡ ἀπασχόλησις αὐτῆ τῶν γερμανικῶν δυνάμεων εἶχε σπουδαιότητα σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Διότι ὁ Χίτλερ ἠναγκάσθη νὰ καθυστερήσῃ τὴν ἐπίθεσιν του ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Τὴν ἤρχισεν δηλαδὴ τὸν Ἰούνιον καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἐπρόλαβεν νὰ καταλάβῃ τὴν Μόσχαν, ὅπως ὑπελόγιζε, πρὶν ἀρχίσῃ ὁ βαρὺς χειμῶν.

Ἡ Κατοχὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις 1941-1944.

Τέσσερα περίπου χρόνια ἔμεινε ἡ πατρίς μας κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πῆλμα τῶν κατακτητῶν, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1941 ἕως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944. Ἦσαν τὰ χρόνια τῆς μισητῆς Κατοχῆς. Πτώχειαν, πείναν, ἐρήμωσιν, ἀρπαγὴν, καταστροφὴν, δολοφονίας, ἐκτελέσεις, ὅλα τὰ σατανικά μέσα τὰ ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν οἱ σκληροὶ κατακτηταί, διὰ νὰ λυγίσουν τὸ φρόνημα τοῦ ὑπερηφάνου λαοῦ μας. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθρωσαν. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἱστορίαν τριάκοντα αἰώνων καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὴν προδώσουν. Καὶ εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν τὸ ἔδειξαν ἄλλην μίαν φοράν.

Χιλιάδες τολμηροί, μὴ ὑποφέροντες τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἀνῆλθον εἰς τὰ βουνὰ διὰ νὰ συνεχίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν πόλεμον

έναντίον τῶν Γερμανοϊταλῶν, καθὼς καὶ ἑναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι κατεπάτησαν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην.

Χιλιάδες ἐπίσης τολμηροὶ ἔφυγον κρυφίως πρὸς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, ὅπου ἐπολέμησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων καὶ ἐδόξασαν τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα εἰς τὸ Ἑλ - Ἀλαμείν τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ Ρίμινι τῆς Ἰταλίας.

Σύσσωμος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς σκληρᾶς Κατοχῆς, μὲ μῖσος καὶ ἀγανάκτησιν, ἀντιδροῦσε διὰ παντὸς μέσου ἑναντίον τῶν σχεδίων καὶ τῶν σκοπῶν ποῦ ἐπέδίωκον οἱ κατακτηταί.

Ἡ ἔθνικὴ ἀντίστασις τοῦ λαοῦ μας εἰς τὰ χρόνια αὐτὰ τῆς Κατοχῆς ἑναντίον τῶν ἐπιδρομέων ὑπῆρξεν τόσον σθεναρά, ὥστε ἐκίνησεν, διὰ ἄλλην μίαν φορὰν τὸ θαυμασμὸν ὄλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν τοῦ κόσμου.

Ἡ τυραννικὴ ἐκείνη Κατοχὴ ἔληξε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944. Τότε οἱ Γερμανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἑλλάδα μας.

Εἰς τὰς 18 τοῦ ἰδίου μηνός, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἔπειτα ἀπὸ ἀπουσίαν 4 ἐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις.

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἡ πατρίς μας ἐξῆλθεν ἑντελῶς κατεστραμμένη. Ἐθυσίασε τὰ πάντα διὰ τὴν τελικὴν νίκην, ἀλλὰ οἱ ἰσχυροὶ τῆς σύμμαχοι δὲν τῆς ἔδωσαν τὴν ἀμοιβήν, ἡ ὁποία τῆς ἄξιζε. Μᾶς παρεχώρησαν μόνον τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ βόρειος Ἡπειρος μένει ἀκόμη εἰς τὰς ξένας χεῖρας. Ἡ δὲ Κύπρος ἔπειτα ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνας μῆς πενταετίας κατάρρωσε τέλος νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς Ἀνεξάρτητος Πολιτεία ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1959.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ πατρίς μας καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲν εὐρῆκεν τὴν ἡσυχίαν. Τὴν ἐπερίμεναν νέαι συμφοραί. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1944 συνεταράχθη ἡ χώρα ἀπὸ αἱματηρὸν ἀντικυβερνητικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον τέλος κατεστάλη ἀπὸ τὴν νόμιμον κυβέρνησιν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος αὐτοῦ ἐπεκράτησε ἡσυχία, ἀλλὰ ἡ ἡσυχία αὐτὴ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο προσωρινή. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1946 ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β', καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1947 τὸν διεδέχθη ὁ Παῦλος ὁ Α'.

Ἀλλὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1946 ἡ ἡσυχία τῆς χώρας διαταράχθη ἐκ νέου, διότι ἤρχισαν νὰ ὀργανώνωνται εἰς τὴν ὑπαιθρον ἀνταρτικαὶ ὁμάδες. Καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος, ἡ ἀνταρσία ἀπλώσε τοὺς

πλοκάμιους της εις δλόκληρον τήν χώραν.

Ἄρπαγαί, ἔμπρηστοί, δολοφονίαι, βιαία στρατολογία, παιδομάζωμα καί ἄλλα σοβαρά ἐγκλήματα διεπράχθησαν κατά τήν περίοδον αὐτήν εις τήν ὑπαιθρον. Διότι ἡ ἀνταρσία ἐκείνη ἐπέδωκεν διὰ παντός μέσου νά ἐπιβάλη εις τήν χώραν τὸ ἀνελεύθερον κομμουνιστικὸν καθεστῶς.

Ἡ Ἑλλάς, δι' ἄλλην μίαν φοράν, διέτρεξε τότε μέγιστον κίνδυνον. Εὐτυχῶς ὁμοῦς ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀμερικανῶν κατώρθωσε, ἔπειτα ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνας δύο ἐτῶν, νά συντρίψῃ τοὺς συμμορίτας κυρίως εις τὸ Βίτσι καί εις τὸν Γράμμον τὸν Αὐγουστον τοῦ 1949 καί νά τοὺς ἐκδιώξῃ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς χώρας.

Γενικῶς, ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἔχομεν νά παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς : Ἡ πατρίς μας ἔχει περάσει πολλὰς δοκιμασίας κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα αἰῶνων τῆς Ἱστορίας της. Τίποτε ὁμοῦς δὲν ἐστάθη οὔτε καί θὰ σταθῇ ἱκανὸν νά ἀνακόψῃ τὸν δρόμον τῶν πεπρωμένων της. Ἡ Ἑλλάς θὰ βαδίζῃ ὑπερῆφάνως πάντοτε ἔμπρός, κρατοῦσα ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τῆς Ἑλευθερίας καί τῆς Τιμῆς.

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1770 Τὸ πρῶτον ἐπαναστατικὸν κίνημα 1787 Τὸ δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα 1798 Ὁ θάνατος τοῦ Ρήγα 1800 Ἡ καταστροφὴ τοῦ Σουλίου 1817 Ἡ ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας 1821 (Φεβρουάριος). Ὁ Ἄλέξ. Ὑψηλάν- της ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς Ἐπανα- στάσεως εἰς τὸ Ἴάσιον (Μάρτιος). Ἐ- ναρξίς Ἐπαναστάσεως εἰς Πελοπόν- νησον (Ἀπρίλιος). Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου (Σεπτέμβριος). Ἄλωσις Τριπόλεως 1822 (Μάρτιος). Καταστροφὴ τῆς Χίου. (Ἰούνιος). Ἀνατίναξις τουρκικῆς ναυ- αρχίδος ὑπὸ Κανάρη. (Ἰούλιος) Κα- ταστροφὴ τοῦ Δράμαλη 1823 Ὁ θάνατος Μ. Μπότσαρη 1824 Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαράων Ἡ Ναυμαχία τοῦ Γέροντα 1825 Ἡ ἀπόβασις Ἰμπραήμ εἰς Πελο- πόννησον. Θάνατος Παπαφλέσσα	1826 Ἡ ἥρωϊκὴ ἐξουδ. Μεσολογγίου. 1827 Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου 1828 Ἡ ἀφιξίς τοῦ Καποδιστρίου 1829 Ἡ μάχη τῆς Πέτρας 1831 Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου 1833-1862 Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος 1863 Ὁ Γεώργιος Α' φθάνει εἰς τὴν Ἐλ- λάδα 1866 Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου 1881 Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας 1897 Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1909 Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Γουδι 1912-1913 Ὁ Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1913 Ὁ Ἐλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος 1914—1918 Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος 1922 Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ 1939—1945 Ὁ παγκόσμιος πόλεμος 1941—1944 Ἡ Κατοχὴ 1944 (Ὀκτώβριος). Ἀπελευθέρωσις Ἐλ- λάδος 1948 Ἡ Ἐνωσμάτωσις Δωδεκανήσου

ΠΙΝΑΞ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Τίτλος βιβλίου	Συγγραφεὺς ἢ ἐκδότης
1. Τὸ κρυφὸ σχολεῖο	Ἄλκη Τροπαϊάτη
2. Τὰ χρόνια τὰ παλιά	Ἄλκη Τροπαϊάτη
3. Ἡ ἥρωϊς τῆς Ἐλλ. Ἐπαναστάσεως	Στεφ. Ξένου
4. Τὰ μεγάλα χρόνια	Γ. Βλαχογιάννη
5. Παιδιά τοῦ εἰκοσιένου	Τάκη Λάππα
6. Βάστα καυμένο Μεσολόγγι	Βακαλό-Παπαλουκά
7. Τὰ 100 ἑλληνικά χρόνια	Γατοπούλου
8. Ἱστορικὴ ἀνθολογία	Βλαχογιάννη
9. Ὁ Καραϊσκάκης	Γ. Βλαχογιάννη
10. Ὁ Κοραῆς	Συλλ. Ὀφελίμων βιβλίων
11. Ὁ Καποδίστριας	Συλλ. Ὀφελίμων βιβλίων
12. Παιδικὴ ἀνθολογία	Ἄντιγ. Μεταξᾶ
13. Σχολικὴ Ἀνθολογία	Θεοδ. Γιαννοπούλου
14. Ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄλωσις τοῦ Μπιζανίου	Σπ. Κωνσταντινίδη
15. Ἱστορία τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου	Φωκ. Φωτοπούλου
16. Ἱστορία τοῦ ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου	Φωκ. Φωτοπούλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

'Ο Μωάμεθ και οί 'Ελληνες	Σελ.	5
Τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου	»	7
Αἱ Κοινότητες	»	8
'Η ζωὴ τῶν ὑποδούλων 'Ελλήνων	»	10
'Ο ἐκπατρισμός τῶν 'Ελλήνων	»	11
Οἱ κλέφται καὶ οἱ ἀρματολοὶ	»	13
Οἱ 'Ελληνες προοδεύουν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον	»	15
Οἱ Φαναριῶται	»	16
'Η παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	»	18

ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ ὑπόδουλοι 'Ελληνες	»	22
Τὸ πρῶτον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν 'Ελλήνων	»	23
Τὸ δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα καὶ ὁ Λάμπρος Κατσώνης	»	25
Τὸ τέλος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη	»	26

ΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

'Η Γαλλικὴ 'Επανάστασις	»	28
'Ο Ρήγας Φεραίος	»	29
Τὸ Σούλι	»	32
Οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ 'Αλῆ Πασᾶς	»	34
'Η Φιλικὴ 'Εταιρεία	»	39

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1821

'Η 'Επανάστασις εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ εἰς τὴν Βλαχίαν	»	42
Τὸ τέλος τῆς 'Επανάστασεως εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν	»	44
'Η 'Επανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον	»	45
'Ο ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'	»	47
'Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	»	49
Τὰ σχέδια τοῦ Κολοκοτρώνη	»	50

Ἡ μάχη εἰς τὴν Ἀλαμάναν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος	Σελ.	54
Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς	>	56
Ἡ μάχη εἰς τὰ Βασιλικά	>	58
Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν	>	59
Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου	>	59
Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις	>	62

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1822

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου		
Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Κανάρη	>	65
Ἡ μάχη τοῦ Πέτα	>	67
Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλι	>	69
Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	>	72

ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1822

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης	>	75
Αἱ διχόνοιαὶ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν	>	77
Οἱ Φιλέλληνες	»	78

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1824.

Νέα σχέδια τῶν Τούρκων διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος	>	80
Ἡ ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. Ἡ καταστροφή τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν	>	81
Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα	>	83

ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1825

Ὁ Ἱμπραήμ ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον	>	86
Ὁ ἥρωικὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα	>	87
Αἱ ἐπίδρομαὶ τοῦ Ἱμπραήμ	>	89
Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	»	90

ΤΟ ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1826

Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἱμπραήμ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι	>	92
Ἡ ἥρωικὴ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου	>	93
Ὁ Ἱμπραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Κιουταχῆς εἰς Ἀττικὴν	>	96
Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης καὶ ἡ μάχη εἰς τὴν Ἀράχωβα	>	98

ΤΟ ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ—1827

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη	>	10 ⁰
Ἡ ἐπέμβασις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου	>	102

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1828-1829

‘Ο ‘Ιωάννης ο Καποδίστριας	ελ.	105
‘Ο ‘Ιμπραήμ έκδιώκεται από την Πελοπόννησον	»	106
‘Η μάχη τῆς Πέτρας. Τὸ τέλος τῆς ‘Επανάστασεως	»	107

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ
ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΕΩΣ ΤΟ 1900

Τὸ τέλος τοῦ Καποδιστρίου	»	109
‘Η βασιλεία τοῦ ‘Οθωνος	»	110
‘Η ἔξωσις τοῦ ‘Οθωνος	»	112
‘Η βασιλεία τοῦ Γεωργίου τοῦ Α’	»	113
Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α’ ἕως τὸ 1900	»	114

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1900 ΕΩΣ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα	»	119
‘Η ‘Επανάστασις εἰς τὸ Γουδί. 1909	»	120
Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι	»	121

ΟΙ ΔΥΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

‘Ο Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος 1914-1918	»	128
‘Ο Παγκόσμιος πόλεμος 1930-1945	»	131
‘Ο ‘Ελληνοϊταλικὸς πόλεμος 1940-1941	»	134
‘Η κατοχὴ καὶ ἡ ἔθνικὴ ἀντίστασις 1941-1944	»	137
Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν	»	138
Αἱ κυριώτεραι χρονολ. τῆς ‘Ελλην. ‘Ιστορίας τῶν Νέων Χρόνων	»	140
Πίναξ ἱστορικῶν ἀναγνωσμάτων	»	140

ΤΑΞΙΣ Α'

№ 4. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

ΤΑΞΙΣ Β'

№ 5. ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ

» 6. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 8. ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΤΑΞΙΣ Γ'

№ 10. ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

» 12. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

» 14. ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΡΩΕΣ

» 15. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 16. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» 17. ΠΑΤΡΙΔΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΑΞΙΣ Γ'—Δ'

συνδιδασκόμενα

№ 21. ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ α' έτος

» 22. ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ β' έτος

» 24. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

» 25. ΧΑΡΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΑΞΙΣ Δ'

№ 31. ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

» 32. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

» 34. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

» 35. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 36. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» 40. ΠΡΟΒΛ. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

- **Έπιτελείον** από τούς άρίστους συγγραφείς βοηθητικών βιβλίων
- **Περιεχόμενον** σύμφωνον με τας νεωτέρας διδακτικές αρχάς, έπιστημονικώς ήλεγμένον, μεθοδικόν και εύληπτον
- **Εικονογράφησις** άρτιωτάτη με συνεργασίαν ειδικών καλλιτεχνών
- **Εκτύπωσις** εις τας τελειότερας χρωμολιθογραφικάς εγκαταστάσεις
- **Έμφάνις** με έξωφυλλον πολύχρωμον και έσωτερικάς σελίδας έγχρώμους
- **Έκδοσις** εις έκλεκτόν χάρτην και εις σχήμα πρακτικόν.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ 6—ΤΗΛ. 317.691—ΑΘΗΝΑΙ

ΤΑΞΙΣ Ε'

№ 41. ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑ

» 42. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» 44. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΗΠΕΙΡΩΝ

» 45. ΧΑΡΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΝ

» 46. ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ

» 47. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» 50. ΠΡΟΒΛ. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

» 53. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 54. ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

ΤΑΞΙΣ Ε'—ΣΤ'

συνδιδασκόμενα

№ 51. ΕΥΑΓΓΕΛ. ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ

» 53. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 54. ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

» 55. ΦΥΣ. ΠΕΙΡΑΜ. α' έτος

» 56. ΦΥΣ. ΠΕΙΡΑΜ. β' έτος

» 57. ΦΥΣ. ΙΣΤΟΡΙΑ α' έτος

» 58. ΦΥΣ. ΙΣΤΟΡΙΑ β' έτος

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

№ 53. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

» 54. ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

» 60. ΠΡΟΒΛ. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ

» 61. ΚΑΤΗΧ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

» 62. ΝΕΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

» 64. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΥΡΩΠΗΣ

» 65. ΧΑΡΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

» 66. ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ

» 67. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ